

CRNA GORA
AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO

PREDLOG

**IZVJEŠTAJ O RADU
AGENCIJE ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO
ZA 2024. GODINU**

Podgorica, jun 2025. godine

SADRŽAJ

I UVOD	3
II PRAVNI POLOŽAJ I ORGANI AGENCIJE	3
III NADLEŽNOST I UNUTRAŠNJA ORGANIZACIJA AGENCIJE	4
a) Nadležnost	4
b) Unutrašnja organizacija	6
IV EDUKACIJA ZAPOSLENIH	11
V REALIZOVANE OBAVEZE PROPISANE ZAKONOM I UTVRĐENE PROGRAMOM RADA AGENCIJE ZA 2024. GODINU	12
VI PREDUZETE AKTIVNOSTI I MJERE U SPROVOĐENJU NADLEŽNOSTI AGENCIJE ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO	18
Sektor za sigurnost vazdušne plovidbe i aerodroma	18
Sektor za sigurnost vazduhoplova i operacija vazduhoplova	31
Sektor za bezbjednost, olakšice i traganje i spašavanje	41
Bezbjednost i olakšice	41
Sistem upravljanja sigurnošću (<i>Safety Management System</i>)	49
Sistem za praćenje usklađenosti (<i>Compliance Monitoring System</i>)	53
VII MEĐUNARODNA SARADNJA	55
a) Saradnja sa Evropskom unijom u oblasti vazdušnog saobraćaja	55
b) Saradnja sa međunarodnim vazduhoplovnim organizacijama	57
c) Bilateralna i multilateralna saradnja	58
VIII KOMUNIKACIJE	60
IX ZAKLJUČNE OCJENE	62

I UVOD

Pravni osnov za izradu godišnjeg Izvještaja o radu Agencije za civilno vazduhoplovstvo sadržan je u članu 13 stav 2 Zakona o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, br. 30/12, 30/17, 82/20 i 53/25), kojim je propisano da Agencija za civilno vazduhoplovstvo (u daljem tekstu: Agencija) priprema godišnji izvještaj o radu i godišnji finansijski izvještaj za prethodnu godinu, koje usvaja Vlada Crne Gore, na predlog Savjeta Agencije.

Odredbom člana 13 stav 3 Zakona o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, br. 30/12, 30/17, 82/20 i 53/25) propisano je da godišnji izvještaj o radu Agencije sadrži naročito podatke o:

- 1) preduzetim mjerama u sprovođenju nadležnosti (o izdatim licencama, dozvolama, certifikatima, odobrenjima, uvjerenjima, saglasnostima i drugim aktima);
- 2) saradnji sa međunarodnim organizacijama i organima drugih država nadležnim za civilno vazduhoplovstvo;
- 3) vršenju inspekcijskog nadzora nad sprovođenjem zakona i zaključenim međunarodnim ugovorima;
- 4) drugim pitanjima značajnim za rad Agencije.

Shodno članu 10 stav (1) tačka 4) i stav (2) Zakona o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, br. 30/12, 30/17, 82/20 i 53/25) Agencija predlaže godišnji izvještaj o radu i godišnji finansijski izvještaj Agencije, a izvještaj o radu i finansijski izvještaj Agencije usvaja Vlada.

U skladu sa članom 13 stav 8 Zakona o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, br. 30/12, 30/17, 82/20 i 53/25), godišnji izvještaj o radu i godišnji finansijski izvještaj za prethodnu godinu, sa izvještajem nezavisnog ovlašćenog revizora, Agencija dostavlja Vladi Crne Gore do 30. juna tekuće za prethodnu godinu.

II PRAVNI POLOŽAJ I ORGANI AGENCIJE

Članom 5 Zakona o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, br. 30/12, 30/17, 82/20 i 53/25) regulisan je pravni položaj Agencije, kojim je propisano da je Agencija nezavisno pravno lice koje vrši javna ovlašćenja u oblasti vazdušnog saobraćaja u skladu sa Zakonom, da je osniva Vlada Crne Gore, da je samostalna u obavljanju poslova iz svoje nadležnosti i da za svoj rad odgovara Vladi Crne Gore.

Organi Agencije su Savjet Agencije i direktor Agencije.

III NADLEŽNOST I UNUTRAŠNJA ORGANIZACIJA AGENCIJE

a) Nadležnost

Odredbama Zakona o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, br. 30/12, 30/17, 82/20 i 53/25) uređeni su uslovi za obavljanje vazdušnog saobraćaja u vazdušnom prostoru Crne Gore, uslovi za sigurnost i bezbjednost vazdušnog saobraćaja, upravljanje vazdušnim saobraćajem i druga pitanja od značaja za vazdušni saobraćaj.

Istovremeno, odredbama ovog zakona propisani su pravni položaj, nadležnost i poslovanje Agencije.

Članom 6 Zakona o vazdušnom saobraćaju propisano je da Agencija izdaje sertifikat vazdušnog operatora i operativnu licencu, izdaje uvjerenje o tipu vazduhoplova, uvjerenje o plovidbenosti vazduhoplova, potvrdu o provjeri plovidbenosti vazduhoplova, potvrdu o registraciji, izdaje uvjerenje o ispunjavanju uslova pravnom licu za održavanje vazduhoplova, izdaje uvjerenje o ispunjavanju uslova pravnom licu za stručno osposobljavanje vazduhoplovnog osoblja, izdaje sertifikat i odobrenje za upotrebu civilnog aerodroma, izdaje uvjerenje o ispunjavanju uslova za obezbjeđivanje kontinuirane plovidbenosti vazduhoplova, izdaje dozvole i ovlašćenja civilnom vazduhoplovnom osoblju, priprema stručne osnove za izradu programa, planova, podzakonskih akata koje donose Vlada i organ državne uprave nadležan za poslove saobraćaja, donosi opšte akte u skladu sa ovim zakonom i akte radi sprovođenja ECAA Sporazuma (European Common Aviation Area Agreement – *Multilateralni sporazum između Evropske zajednice i njenih država članica i Republike Albanije, Bosne i Hercegovine, Republike Bugarske, Republike Hrvatske, bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, Republike Island, Republike Crne Gore, Kraljevine Norveške, Rumunije, Republike Srbije i Misije privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu o uspostavljanju zajedničkog evropskog vazduhoplovnog područja*), drugih zaključenih međunarodnih ugovora, međunarodnih standarda i preporučene prakse iz oblasti civilnog vazduhoplovstva, a naročito standarda, procedura i preporučene prakse ICAO-a, ECAC-a, EASA-e i EUROCONTROL-a, uz saglasnost organa državne uprave nadležnog za poslove saobraćaja, donosi akte kojima se nalaže preduzimanje mjera radi uspostavljanja sigurnosti funkcionalnog sistema u cilju zaštite sigurnosti vazdušnog saobraćaja, vodi registre i evidencije u skladu sa ovim zakonom, vrši inspekcijski nadzor nad sprovođenjem ovog zakona i zaključenim međunarodnim ugovorima, vrši kontinuirani nadzor ispunjenosti uslova u skladu sa ovim zakonom, sarađuje sa organima drugih država nadležnim za civilno vazduhoplovstvo, te vrši i druge poslove u skladu sa ovim zakonom i Statutom Agencije.

Članom 6 stav 2 Zakona o vazdušnom saobraćaju propisano je da se akti, koje donosi Agencija u skladu sa zakonom i akti radi sprovođenja ECAA sporazuma, drugih zaključenih međunarodnih ugovora, međunarodnih standarda i preporučene prakse iz oblasti civilnog vazduhoplovstva, a naročito standarda, procedura i preporučene prakse ICAO-a, ECAC-a, EASA-e i EUROCONTROL-a, uz prethodnu saglasnost organa državne uprave nadležnog za poslove saobraćaja, objavljuju u „Službenom listu Crne Gore“.

Članom 6 stav 3 Zakona o vazdušnom saobraćaju propisano je da je Agencija Nacionalni nadzorni organ koji obavlja poslove koji se odnose na utvrđivanje ispunjenosti uslova za pružanje usluga

vazdušne plovidbe, izdavanje certifikata pružaocu usluga u vazdušnoj plovidbi, kontinuirani nadzor nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovidbi i nadzor nad upravljanjem vazdušnim saobraćajem.

Pored navedenih poslova, propisanih članom 6 Zakona o vazdušnom saobraćaju, Agencija obavlja i druge poslove utvrđene zakonom, i to: izdaje odobrenja za letenje stranim civilnim vazduhoplovima za letenje u crnogorskom vazdušnom prostoru, daje odobrenja za vanaerodromsko slijetanje i polijetanje, odobrava površine za vanaerodromsko slijetanje i polijetanje, daje odobrenja za održavanje vazduhoplovnih priredbi, daje saglasnost vazdušnom prevozniku na zaključivanje ugovora o zakupu vazduhoplova, odobrava operativne priručnike, odobrava listu minimalne ispravnosti opreme vazduhoplova, daje saglasnost na tehničku dokumentaciju za izgradnju, rekonstrukciju i označavanje aerodroma, operativnih površina i drugih objekata, daje posebno odobrenje prije početka izvođenja radova na aerodromu radi zaštite sigurnosti vazdušnog saobraćaja i urednosti odvijanja prevoza u vazdušnom saobraćaju, izdaje prethodnu saglasnost za izgradnju i postavljanje vazduhoplovnih prepreka van područja aerodroma (područje sa ograničenom gradnjom) koji prelaze propisanu visinu, odobrava programe stručnog osposobljavanja za vazduhoplovno i drugo osoblje koje obavlja poslove od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja, imenuje ispitne komisije i instruktore-ispitivače sa liste ispitivača, utvrđuje listu ispitivača, obavlja poslove u vezi traganja i spašavanja vazduhoplova i druge poslove, propisane ovim zakonom, u vezi sa zaštitom sigurnosti i bezbjednosti civilnog vazdušnog saobraćaja.

Inspekcijski nadzor nad sprovođenjem Zakona o vazdušnom saobraćaju i propisa donesenih na osnovu ovog zakona, kao i zaključenih međunarodnih ugovora koji obavezuju Crnu Goru, saglasno članu 151 navedenog zakona, vrši Agencija, u skladu sa odredbama Zakona o vazdušnom saobraćaji i Zakona o inspekcijskom nadzoru.

U skladu sa nadležnostima propisanim Zakonom o vazdušnom saobraćaju i podzakonskim aktima donijetim na osnovu ovog zakona, Agencija je u 2024. godini prioritarno realizovala svoje zakonom propisane obaveze i Programske aktivnosti za izvještajni period.

Obavljanje poslova inspekcijskog i kontinuiranog nadzora nad radom vazduhoplovnih subjekata uvijek je imalo je prioritet u radu Agencije. Zbog aktivnosti koje zahtijevaju posebna stručna znanja za preduzimanje zakonom propisanih mjera i sprovođenje inspekcijskog nadzora, u kontinuitetu je vršeno stručno osposobljavanje zaposlenih. Polazeći od činjenice da inspekcijski poslovi obuhvataju i ovlašćenja za obavljanje inspekcijskih pregleda, izricanje ograničenja i zabrana, nalaganje upravnih mjera, izdavanje prekršajnih naloga, podnošenje zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka, kao i preduzimanje drugih mjera propisanih Zakonom o inspekcijskom nadzoru („Službeni list RCG“, br. 39/03 i „Službeni list CG“, br. 76/09, 57/11, 18/14, 11/15, 52/16 i 84/24) i Zakonom o prekršajima („Službeni list CG“, br. 01/11, 06/11, 39/11, 32/14, 43/17 i 51/17) i, istovremeno, zahtijevaju posebnu stručnost za obavljanje poslova inspekcijskog nadzora, Agencija je u ranijem periodu dodatnu pažnju usmjeravala na edukovanje zaposlenih iz oblasti vođenja upravnog postupka, inspekcijskih nadzora i preduzimanja prekršajnih mjera.

Pored poslova propisanih Zakonom o vazdušnom saobraćaju, Agencija obavlja i poslove koji su joj utvrđeni u nadležnost odredbama Zakona o obligacionim odnosima i osnovama svojinsko-pravnih odnosa u vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, br. 18 /11, 46/14 i 43/18) u pogledu zaštite prava putnika i lica sa invaliditetom ili lica smanjene pokretljivosti, u toku prevoza u vazdušnom saobraćaju. Naime, u skladu sa članom 93 navedenog zakona, u slučaju uskraćivanja ukrcaja,

otkazivanja ili dužeg kašnjenja leta, putnik ostvaruje prava utvrđena ovim zakonom, na osnovu pisanog prigovora sa odgovarajućim dokazima, koji dostavlja vazdušnom prevozniku. Ako vazdušni prevoznik, odnosno operator aerodroma u roku od 30 dana od dana dostavljanja prigovora ne odluči po prigovoru, putnik, odnosno lice sa invaliditetom ili lice smanjene pokretljivosti, ima pravo da dostavi Agenciji prigovor za mirno rješavanje sporova, a Agencija je dužna da se izjasni na prigovor u roku od 15 dana od dana prijema prigovora.

Takođe, odredbom člana 36a Zakona o obligacionim odnosima i osnovama svojinsko-pravnih odnosa u vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG”, br. 18 /11, 46/14 i 43/18) propisan je obim prava lica sa invaliditetom ili lica smanjene pokretljivosti na aerodromima, pa je utvrđeno da lica sa invaliditetom ili lica smanjene pokretljivosti, koja koriste ili namjeravaju da koriste usluge vazdušnog prevoza putnika po dolasku, odlasku ili tranzitu kroz aerodrom kada se aerodrom nalazi na teritoriji Crne Gore, imaju pravo na pomoć u skladu sa ovim zakonom. Nadzor nad pružanjem navedene pomoći licima sa invaliditetom ili licima smanjene pokretljivosti na aerodromu vrši Agencija.

Dalje, odredbom člana 67 Zakona o prevozu opasnih materija („Službeni list CG”, br. 33/14, 13/18 i 84/24) propisana je nadležnost Agencije u pogledu davanja izuzeća kod prevoza opasnih materija vazdušnim putem. Naime, vazduhoplovom se ne mogu prevoziti opasne materije čiji je prevoz zabranjen u skladu sa Aneksom 18 (Siguran prevoz opasnih materija u vazdušnom saobraćaju) Konvencije o međunarodnom civilnom vazduhoplovstvu, kao i Tehničkim instrukcijama za siguran prevoz opasnih materija u vazdušnom saobraćaju (Dokument Međunarodne organizacije civilnog vazduhoplovstva ICAO Doc. 9284). Ili izuzetno, prevoz opasnih materija može se dozvoliti u vazdušnom prostoru Crne Gore, na osnovu rješenja o izuzeću od zabrane koje, u skladu sa Tehničkim instrukcijama, izdaje Agencija uz saglasnost nadležnih organa državne uprave zavisno od vrste opasne materije.

b) Unutrašnja organizacija

Unutrašnja organizacija Agencije je do kraja oktobra 2024. godine bila regulisana osnovnim tekstom Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije za civilno vazduhoplovstvo, broj: 01/1-2835/1-18 od 27.12.2018. godine, odnosno pravilnicima o izmjenama i dopunama tog Pravilnika, čime su u Agenciji bila sistematizovana radna mjesta za 60 izvršilaca, a unutrašnje organizacione jedinice Agencije su bile:

1. Sektor za sigurnost vazdušnog saobraćaja, u kojem su sistematizovana radna mjesta za 15 izvršilaca;
U ovom sektoru nalaze se sljedeće unutrašnje organizacione jedinice:
 - 1.1. Odsjek vazdušnih operacija i vazduhoplovnog osoblja,
 - 1.2. Odsjek vazduhoplova, i
 - 1.3. Odsjek aerodroma;
2. Sektor za sigurnost vazdušne plovidbe, u kojem su sistematizovana radna mjesta za 19 izvršilaca;
U ovom sektoru nalaze se sljedeće unutrašnje organizacione jedinice:
 - 2.1. Odsjek za upravljanje vazdušnim saobraćajem (ATM) i vazduhoplovno informisanje (AIS),

2.2. Odsjek za komunikacijsko, navigaciono, nadzorno i informatičko obezbjeđenje usluga u vazdušnom saobraćaju (CNSI) i usluge vazduhoplovne meteorologije (MET), i

2.3. Odsjek za traganje i spašavanje (SAR) i zaštitu životne sredine (ENV);

3. Odjeljenje za bezbjednost i olakšice u civilnom vazduhoplovstvu, u kojem su sistematizovana radna mjesta za 5 izvršilaca;
4. Odjeljenje za međunarodnu saradnju, u kojem su sistematizovana radna mjesta za 4 izvršioca;
5. Referat za vazduhoplovnu medicinu, u kojem je sistematizovano radno mjesto za 1 izvršioca;
6. Služba za pravne, finansijske i opšte poslove, u kojoj su sistematizovana radna mjesta za 11 izvršilaca;

Van unutrašnjih organizacionih jedinica bila su sistematizovana radna mjesta direktora, pomoćnika direktora, menadžera sistema upravljanja sigurnošću (*Safety Manager*), menadžera sistema za praćenje usklađenosti (*Compliance Monitoring Manager*) i savjetnika – poslovnog sekretara.

Među osnovnim razlozima promjene sistematizacije izdvaja se uspostavljanje adekvatnog vertikalnog i horizontalnog sistema upravljanja u Agenciji, potreba za postizanjem ravnoteže među sektorima i odsjecima, uz jasno definisanje radnih obaveza i odgovornosti, imajući u vidu da prethodni opisi poslova nisu u potpunosti obuhvatali zakonom propisane i neophodne poslove, te su bili suviše usko definisani. Takođe, jedan od ključnih ciljeva je povećanje motivacije zaposlenih kroz stvaranje mogućnosti za napredak u karijeri. Pored toga, promjenom sistematizacije se nastoji povećati efikasnost radnih procesa kroz uvođenje tzv. middle management-a. Na taj način prepoznaje se dosadašnje zalaganje i iskustvo zaposlenih, ali se istovremeno uvodi i nova odgovornost za poslove u okviru odjeljenja, čime se jača funkcionalnost i operativna efikasnost organizacije. Jedan od osnovnih razloga za reorganizaciju poslovanja Agencije jeste i značajna kompleksnost propisa za čiju implementaciju je Agencija odgovorna, a koji nisu blagovremeno uzeti u obzir u cilju povećanja efikasnosti rada i usklađivanja sa razvojem industrije i vazduhoplovstva u cjelini. Nalazi iz Izvještaja Državne revizorske institucije, koja je kontrolu poslovanja Agencije sprovela u prvoj polovini 2024. godine, dodatno govore u prilog tome da je prethodna sistematizacija i opis poslova u Agenciji iziskivala promjene. Od 2009. godine, u svim oblastima vazduhoplovstva usvojen je veliki broj podzakonskih akata, čime su se značajno povećale regulatorne obaveze. Pored potrebe za usklađivanjem sa Zakonom o vazdušnom saobraćaju i podzakonskim aktima proisteklim iz njega, prilikom promjene sistematizacije uzeti su u obzir i sljedeći zakoni:

- Zakon o radu
- Zakon o inspekcijskom nadzoru
- Zakon o upravnom postupku
- Zakon o obligacionim odnosima i osnovama svojinsko-pravnih odnosa u vazdušnom saobraćaju
- Zakon o planiranju prostora i izgradnji objekata
- Zakon o prekršajima

- Zakon o upravljanju i unutrašnjim kontrolama u javnom sektoru
- Zakon o računovodstvu
- Zakon o porezu na dohodak fizičkih lica
- Zakon o obligacionim odnosima
- Zakon o javnim nabavkama
- Zakon o prevozu opasnih materija, itd.

U okviru nove sistematizacije, jasno su definisane i pozicije inspektora, kako bi se izvršilo usklađivanje sa Zakonom o inspekcijskom nadzoru. Do sada su se inspekcijski poslovi obavljali gotovo isključivo na osnovu privremenih ovlašćenja, što je u suprotnosti sa odredbama nedavno usvojenog Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o inspekcijskom nadzoru.

U određenim organizacionim jedinicama tokom dužeg vremenskog perioda nije bilo dovoljno zaposlenih, što je dovelo do značajnih poteškoća u ispunjavanju zakonskih obaveza Agencije. Ograničeni ljudski resursi uticali su u određenim domenima na efikasnost rada, povećali operativno opterećenje i otežali pravovremeno sprovođenje propisanih procedura. Ubrzanim razvojem određenih grana u vazduhoplovstvu poput bespilotnih vazduhoplova, ali i usljed sveobuhvatne digitalizacije društva, sve više izraženog značaja bezbjednosti računara i računarskih mreža (cybersecurity), sa početkom primjene novih regulativa zahtijevaju se i dodatni ljudski i tehnički resursi za njihovu implementaciju. U savremenom društvu, kvalitetna i pravovremena komunikacija sa medijima ima ključnu ulogu u izgradnji ugleda institucija. U prethodnom periodu, uočeno je značajno smanjenje rejtinga Agencije, usljed neadekvatnih i neblagovremenih reakcija na upite medija i javnosti, pa je novom sistematizacijom predviđeno i uvođenje pozicije specijalizovane za odnose s javnošću, čiji je primarni cilj uspostavljanje pozitivnog odnosa sa medijima i javnošću, kao i jačanje institucionalnog ugleda Agencije kroz proaktivnu komunikaciju i transparentno informisanje javnosti.

Usporedne prakse civilnih vazduhoplovnih vlasti u regionu pokazale su da je, u cilju ujednačavanja organizacione strukture i optimizacije rada, uobičajeno da sektori budu organizovani na način da obuhvataju dva ili više odjeljenja, te da ovakav model sistematizacije omogućava efikasniju koordinaciju i bolju raspodjelu nadležnosti. Pored toga, s obzirom na to da je prethodna sistematizacija u organizacionom smislu pretrpjela minimalne izmjene u periodu od 2009. godine, neophodna je bila i reorganizacija opštih službi, koje obuhvataju sljedeće oblasti:

- Opšti i pravni poslovi
- Finansijski poslovi
- Međunarodna saradnja
- Odobravanje letova
- Prava putnika
- Održavanje zgrade i vozila

Cilj nove organizacije je da se pojedini poslovi koji nisu direktno vezani za vazduhoplovstvo, a koje su često obavljali stručna lica i nadzornici, prenesu na opšte službe, čime će se optimizovati rad i omogućiti inspektorima i nadzornicima da se fokusiraju na specijalizovane zadatke iz svoje nadležnosti. Pored navedenog, ranije sistematizacije su imale i strukturne nedostatke u smislu da su sve osobe zaposlene u opštim službama bile odgovorne direktno direktoru Agencije, što je njihovo funkcionisanje činilo neefikasnim i otežavalo operativno upravljanje i međusobnu koordinaciju. Novom organizacionom strukturom uvodi se jasnija hijerarhija, bolja raspodjela nadležnosti i efikasniji mehanizmi upravljanja, čime se obezbjeđuje veća funkcionalnost i produktivnost Agencije.

Imajući to u vidu, Savjet Agencije je na sjednici održanoj 21. oktobra 2024. godine usvojio novi Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji sa sistematizacijom br. 01/1-014/24-2518/1, a isti je stupio na snagu 30.10.2024. godine.

Novim pravilnikom utvrđena je sljedeća organizacija:

1. Kabinet direktora, u okviru koga su sljedeće funkcije:
 - Menadžer Sistema za praćenje usklađenosti (Compliance Manager);
 - Menadžer sistema upravljanja sigurnošću (Safety Manager);
 - Menadžer kvaliteta, ljudskih resursa i stručnog osposobljavanja (Quality and HR Manager);
 - Menadžer za komunikaciju (Communications Manager)
2. Sektor za sigurnost vazdušne plovidbe i aerodroma, sa 18 izvršilaca podijeljenih u sljedeće organizacione jedinice:
Odsjek za sigurnost vazdušne plovidbe;
Odsjek za aerodrome.
3. Sektor za sigurnost vazduhoplova i operacija vazduhoplova sa 18 izvršilaca podijeljenih u sljedeće organizacione jedinice:
Odsjek vazduhoplova, vazduhoplovnih komponenti i bespilotnih vazduhoplova;
Odsjek operacija vazduhoplova, licenciranja i obuku;
Referat za vazduhoplovnu medicinu.
4. Sektor za bezbjednost, olakšice i traganje i spašavanje sa 12 izvršilaca podijeljenih u sljedeće organizacione jedinice:
Odsjek za bezbjednost i olakšice u civilnom vazduhoplovstvu;
Odsjek za informacione tehnologije i informacionu bezbjednost;
Referat za traganje i spašavanje.
5. Odsjek za pravne i opšte poslove i međunarodnu saradnju sa 12 izvršilaca
6. Odsjek za finansije, računovodstvo i javne nabavke sa 6 izvršilaca.

U Agenciji je na kraju 2024. godine bilo zaposleno ukupno 57 izvršilaca, od kojih je jedno lice u mandatu, dok jednom licu miruje radni odnos. Osim angažovanih po ugovoru o radu, jedno lice je angažovano po ugovoru o dopunskom radu. Po ugovoru o djelu tokom 2024. godine su bila angažovana lica za obavljanje poslova koja nisu bila predviđena Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji; održavanje društvenih mreža, aktuarski poslovi, usluge preseljenja, fotografisanja, testiranja održavanje osnovnih sredstava i sl.

Na rad i poslovanje Agencije, osim zakona o vazdušnom saobraćaju i drugih nacionalnih propisa, primjenjuju se i ratifikovane međunarodne konvencije, ratifikovani međunarodni ugovori, međunarodni vazduhoplovni propisi, standardi i preporuke međunarodnih organizacija (ICAO, ECAC, EASA, EUROCONTROL, JAA, Evropske Komisije). Agencija je organizovana na način da ispunjava sve zakonske obaveze i obaveze preuzete ratifikovanim međunarodnim ugovorima, što uključuje osnivanje i rad organa civilnog vazduhoplovstva kao nezavisnog regulatornog i nadzornog organa koji mora biti samostalan u svom radu kako bi omogućio nesmetanu primjenu međunarodnih standarda u ovoj oblasti, posebno u oblasti sigurnosti i bezbjednosti vazdušnog saobraćaja.

Ovakva pozicija i status Agencije potvrđeni su još u konstatacijama i zaključcima projekta koji je finansirala Evropska Unija - „Tehnička pomoć sektoru saobraćaja u Crnoj Gori” (Technical assistance to transport sector, Montenegro, Europeaid-127318/C/CER/ME). U rezimeu Finalnog izvještaja projekta, objavljenog u decembru 2011. godine nalazi se i dio koji se odnosi na Agenciju za civilno vazduhoplovstvo:

„ ACV je doživjela značajan porast u kompetenciji i kvalitetu rada i potrebno je da sačuva svoju poziciju nezavisnosti u svojim aktivnostima i finansiranju, kao i da bude odgovorna za svoj rad isključivo Vladi. To je potrebno kako bi zadržala trenutno kompetentno osoblje, tj. da očuva kompetenciju same Agencije. U suprotnom, Agencija bi imala nedostatak profesionalnog kadra koji bi doveo do smanjenja kompetencije i njene pravne misije te se tako ugrozila sigurnost i bezbjednost vazdušnog saobraćaja u Crnoj Gori. Takođe, mora se uspostaviti transparentna finansijska održivost Agencije koja je u skladu sa preporukama ICAO i EU”. Da je takav stav međunarodnih institucija i dalje aktuelan, potvrđeno je i dopisom direktora EUROCONTROLE, iz decembra 2024. godine, u kome je naglašeno da Agencija mora biti kompetentan poslodavac, u stanju da privuče, zaposli i zadrži osoblje sa odgovarajućim kvalifikacijama i iskustvom, a povrh svega, da je od esencijalnog značaja da se zadrži autonomnost, finansijska i funkcionalna nezavisnost Agencije, kako bi bila u stanju da se nosi sa budućim izazovima i osigura najviše standarde sigurnosti u vazduhoplovstvu.

U cilju normalnog odvijanja radnih aktivnosti i obezbjeđivanja adekvatnog poslovnog prostora, Agencija je smještena u kupljenom poslovnom prostoru, površine 996 m², sa 20 pripadajućih parking mjesta. Sjedište Agencije je u ulici Josipa Broza Tita bb, Stari aerodrom, Podgorica.

IV EDUKACIJA ZAPOSLENIH

U toku 2024. godine Agencija je nastavila aktivnosti na stručnom osposobljavanju i usavršavanju zaposlenih, u cilju obezbjeđivanja zakonitog, stručnog, efikasnog i racionalnog vršenja prenešenih javnih ovlašćenja u oblasti vazdušnog saobraćaja, odnosno poslova i zadataka iz svoje nadležnosti, čime je dodatno unaprijeđen rad Agencije, kao vazduhoplovne vlasti Crne Gore.

Permanentno stručno osposobljavanje zaposlenih jedna je od prioritetnih obaveza Agencije, i predstavlja preduslov za uspješno obavljanje poslova koji su u nadležnosti Agencije.

U Agenciji je napravljena strategija stručnog obrazovanja u vidu Trening Programa, na osnovu kojeg je usvojen Trening plan za 2024. godinu, sa prioritetnim kursovima koji se odnose na sve zaposlene, prvenstveno na nadzornike i inspektore.

Tokom 2024. godine, u cilju jačanja kapaciteta Agencije i razvoja kompetentnosti, zaposleni su, u skladu sa zahtjevima radnog mjesta i zaduženjima, pohađali i polagali veći broj specijalističkih obuka, sa posebnim akcentom na sticanju znanja i vještina neophodnih za vršenje poslova nadzora.

Neke od najznačajnijih obuka, održane su u organizaciji ICAO-a, EASA-e, EUROCONTROL-a (ALC), JAA i drugih priznatih međunarodnih organizacija. Od 2024. godine, po prvi put je uvedena i praksa obučavanja zaposlenih u Singapurskoj vazduhoplovnoj akademiji, koja važi za krovnu organizaciju u domenu razvoja kadrova u vazduhoplovstvu na globalnom nivou, i to uz značajne uštede ostvarene podrškom međunarodnih institucija. Takođe, zaposleni su pohađali i veliki broj webinarara, čime je ostvarena dodatna racionalizacija troškova Agencije.

Za potrebe osposobljavanja zaposlenih u Agenciji, ali i zaposlenih u drugim vazduhoplovnim subjektima iz Crne Gore i regiona, na inicijativu Agencije uspješno je organizovano nekoliko radionica/obuka u saradnji sa EASA, Eurocontrol-om, Evropskom komisijom, ICAO i drugim organizacijama kroz projekte poput IPA i TAIEX, koji su omogućili unapređenje kompetencija učesnika, promociju sigurnosti i bezbjednosti u vazduhoplovstvu, uz istovremenu značajnu uštedu finansijskih sredstava Agenciji.

V REALIZOVANE OBAVEZE PROPISANE ZAKONOM I UTVRĐENE PROGRAMOM RADA AGENCIJE ZA 2024. GODINU

Prioriteti u radu Agencije i u 2024. godini bili su, kao i u proteklim izvještajnim periodima, vršenje poslova iz nadležnosti Agencije, koja je utvrđena Zakonom o vazdušnom saobraćaju, uz realizaciju obaveza utvrđenih Programom rada Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2024. godinu.

Agencija je realizovala aktivnosti utvrđene *Programom rada Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2024. godinu*, u pogledu vršenja kontinuiranog i inspeksijskog nadzora, u skladu sa usvojenim *Planom inspeksijskih i kontinuiranih nadzora Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2024. godinu*, kojim su utvrđeni raspored i dinamika obavljanja nadzora vazduhoplovnih subjekata, a koje su vršili inspektori za vazdušni saobraćaj i ovlašćena lica Agencije za vršenje kontinuiranog nadzora, u skladu sa Zakonom o vazdušnom saobraćaju, podzakonskim aktima i internim aktima Agencije, kao i odredbama Zakona o inspeksijskom nadzoru.

Dakle, Agencija je u potpunosti realizovala obaveze u pogledu vršenja kontinuiranog nadzora u smislu praćenja kontinuiranog ispunjavanja uslova na osnovu kojih su izdati sertifikati ili druge isprave, tokom čitavog perioda njihovog važenja, za obavljanje vazdušnog saobraćaja i drugih djelatnosti u vazdušnom saobraćaju, kao i u pogledu sertifikovanja vazduhoplovnih subjekata i vazduhoplovnog osoblja i drugih djelatnosti propisanih zakonom, koje spadaju u osnovne i najznačajnije djelatnosti Agencije.

Navedene aktivnosti Agencija je realizovala saglasno odredbama Zakona o vazdušnom saobraćaju i podzakonskim aktima koji su donijeti na osnovu ovog zakona.

* * *

Zakon o vazdušnom saobraćaju načelno obuhvata osnovne principe sadržane u evropskim regulativama i direktivama i predstavlja pravni osnov za donošenje podzakonskih akata kojima se u potpunosti preuzimaju sadržaji regulativa EU iz oblasti vazdušnog saobraćaja.

Naime, ratifikacijom osnovnog teksta ECAA Sporazuma, Crna Gora je preuzela obaveze utvrđene odredbama ovog sporazuma. Jedna od najvažnijih obaveza propisana je članom 3 ECAA Sporazuma, kojim je precizirano da su odredbe propisa na koje se poziva ili koji su sadržani u Aneksu I ovog sporazuma, usklađeni prema Aneksu II ovog sporazuma, obavezujuće za strane ugovornice i predstavljaju, ili će predstavljati, dio njihovog unutrašnjeg pravnog poretka, sa obavezom da propisi koji odgovaraju regulativama Evropske unije treba da budu dio unutrašnjeg pravnog poretka strana ugovornica, dok je za propise koji odgovaraju direktivama Evropske unije nadležnim organima strana ugovornica ostavljen izbor načina implementacije.

Imajući u vidu navedene obaveze, koje je potpisivanjem i ratifikacijom ECAA Sporazuma preuzela država Crna Gora, Zakonom o vazdušnom saobraćaju propisano je ovlašćenje Agenciji za donošenje akata i na taj način je stvorena mogućnost da se zakonodavstvo Crne Gore u oblasti civilnog vazduhoplovstva na mnogo efikasniji i ažurniji način usklađuje sa pravnim poretkom Evropske Unije

(*acquis communautaire*). Praktičan značaj ovakavog načina usklađivanja ogleda se u činjenici da su propisi EU u oblasti vazduhoplovstva podložni čestim izmjenama ili dopunama, tako da je ažurnost u usklađivanju sa njima moguće ostvariti jedino kroz pravovremeni postupak izmjene i dopune odgovarajućeg podzakonskog akta.

U skladu sa odredbama Zakona o vazdušnom saobraćaju Agencija je, uz saglasnost Ministarstva saobraćaja, u 2024. godini donijela 8 podzakonskih akata koji su objavljeni u „Službenom listu Crne Gore“ i to:

1. Pravilnik o tehničkim zahtjevima i procedurama za obavljanje letачkih operacija operatora vazduhoplova iz trećih zemalja („Službeni list CG“, broj 11/24 od 14.02.2024. godine, stupio na snagu 22.02.2024. godine)

* Ovim pravilnikom je, uz prilagođavanje pravu Crne Gore, preuzeta Regulativa Komisije (EU) br. 452/2014 od 29. aprila 2014. godine o utvrđivanju tehničkih zahtjeva i administrativnih procedura u vezi sa vazdušnim operacijama operatora iz trećih zemalja u skladu sa Regulativom (EZ) br. 216/2008 Evropskog parlamenta i Savjeta i Regulativa Komisije (EU) br. 2016/1158 od 15. jula 2016. godine o izmjenama Regulative (EU) br. 452/2014 u pogledu brisanja obrazaca za autorizacije izdate operatorima trećih zemalja i za pripadajuće specifikacije.

2. Pravilnik o izmjeni i dopuni Pravilnika o koordinisanom uvođenju govorne komunikacije sa razmakom govornih kanala od 8,33 kHz za Jedinstveno evropsko nebo („Službeni list CG“, broj 13/24 od 16.02.2024. godine, a stupio je na snagu 24.02.2024. godine)

3. Pravilnik o dopuni Pravilnika o uslovima za koordinisano uvođenje data link usluga u Jedinstveno evropsko nebo („Službeni list CG“, broj 13/24 od 16.02.2024. godine, a stupio je na snagu 24.02.2024. godine).

4. Pravilnik o izmjenama i dopuni Pravilnika o tehničkim zahtjevima i procedurama za obavljanje vazdušnih operacija („Službeni list CG“, broj 56/24 od 13.06.2024. godine, a stupio je na snagu 21.06.2024. godine. Tačka 5 podtačka (b) Priloga Priloga 20 ovog pravilnika primjenjivaće se od 25. maja 2026. godine, tačka 5 podtačka (d) Priloga Priloga 20 ovog pravilnika primjenjivaće se od 25. maja 2028. godine u pogledu izmjene tačke SPA.HERMS.110 podtačka (e) Priloga V ovog pravilnika, tačka 5 podtačka (f) Priloga Priloga 20 ovog pravilnika primjenjivaće se na operacije HERMS-a obuhvaćene tačkom 61 podtačka (b) Priloga I ovog pravilnika od 25. maja 2028. godine i tačka 5 podtačka (g) Priloga Priloga 20 ovog pravilnika primjenjivaće se samo na HERMS operacije obuhvaćene tačkom 61 podtačka (b) Priloga I ovog pravilnika od 25. maja 2026. godine.)

* Ovim pravilnikom je, uz prilagođavanje pravu Crne Gore, preuzeta Sprovedbena regulativa Komisije (EU) 2022/2203 od 11. novembra 2022. godine o izmjeni Regulative (EU) br. 965/2012 u pogledu primjenjivosti zahtjeva za lociranje vazduhoplova u nevolji, Sprovedbena regulativa Komisije (EU) 2023/217 od 1. februara 2023. godine o ispravci Regulative (EU) br. 965/2012 u pogledu određenih nedosljednosti u zahtjevima uvedenim Sprovedbenom regulativom (EU) 2019/1387 i Regulativama (EU) 2021/1296 i (EU) 2021/2237 i Sprovedbena regulativa Komisije (EU) 2023/1020 od 24. maja 2023. godine o izmjeni Regulative (EU) br. 965/2012 u pogledu operacija helikopterske hitne medicinske pomoći.

5. Pravilnik o izmjenama i dopuni Pravilnika o obavješćavanju, analiziranju i praćenju (follow-up) događaja u civilnom vazduhoplovstvu („Službeni list CG”, broj 64/24 od 04.07.2024. godine, stupio je na snagu 12.07.2024. godine, a Prilog 10 primjenjuje se od 01.10.2024. godine)

* Ovim pravilnikom je, uz prilagođavanje pravu Crne Gore, preuzeta Sprovedbena regulativa Komisije (EU) 2021/2082 od 26. novembra 2021. godine o utvrđivanju mjera za sprovođenje Regulative (EU) br. 376/2014 Evropskog parlamenta i Savjeta u pogledu zajedničkog evropskog sistema klasifikacije rizika.

6. Pravilnik o izmjenama i dopuni Pravilnika o zajedničkom korišćenju vazdušnog prostora i operativne procedure za izbjegavanje sudara u vazduhu („Službeni list CG”, broj 71/24 od 23.07.2024. godine, stupio na snagu 31.07.2024. godine)

7. Pravilnik o izmjeni i dopunama Pravilnika o zajedničkim zahtjevima za pružaoce usluga upravljanja vazdušnim saobraćajem i usluga u vazdušnoj plovidbi i drugih mrežnih funkcija upravljanja vazdušnim saobraćajem i nadzoru nad njima („Službeni list CG”, br. 75/24 od 01.08.2024. godine, stupio je na snagu 09.08.2024, a primjenjuje se od 23.01.2025. godine)

* Ovim pravilnikom se, uz prilagođavanje pravu Crne Gore, preuzimaju Sprovedbena regulativa Komisije (EU) 2021/1338 od 11. avgusta 2021. godine o izmjeni i dopuni Regulative (EU) 2017/373 o zahtjevima za izvještavanje i kanalima za izvještavanje između organizacija, i zahtjevima za meteorološke usluge, koja je data u Prilogu 4 ovog pravilnika i Sprovedbena regulativa Komisije (EU) 2022/938 od 26. jula 2022. godine o izmjeni i dopuni Regulative (EU) 2017/373 o zahtjevima za katalog vazduhoplovnih podataka i objavljivanje vazduhoplovnih podataka

8. Pravilnik o izmjenama i dopuni Pravilnika o dodatnim specifikacijama plovidbenosti za određenu vrstu operacija („Službeni list CG”, broj 83/24 od 29.08.2024. godine, stupio na snagu 06.09.2024. godine)

* Ovim pravilnikom je, uz prilagođavanje pravu Crne Gore, preuzeta Sprovedbena regulativa Komisije (EU) 2022/1254 od 19. jula 2022. godine o izmjeni Regulative (EU) 2015/640 u vezi sa uvođenjem novih dodatnih zahtjeva plovidbenosti

Dakle, u izvještajnom periodu Agencija je, uz prethodnu saglasnost Ministarstva saobraćaja, donijela 8 podzakonskih akata iz svoje nadležnosti, kojima se u najvećem dijelu preuzimaju izmjene i dopune već preuzetih osnovnih tekstova propisa EU iz oblasti civilnog vazduhoplovstva i na taj način vrši ažurno usklađivanje nacionalnog zakonodavstva iz oblasti vazdušnog saobraćaja sa novim i izmijenjenim EU regulativama.

Dodatno, Agencija je, u skladu sa članom 6 stav 1 tačka 8 Zakona o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG”, br. 30/12, 30/17 i 82/20), tokom 2024. godine pripremila stručne osnove za izradu Pravilnika o izmjeni i dopuni Pravilnika o sadržaju i načinu vođenja Registra civilnih vazduhoplova Crne Gore. Ministarstvo saobraćaja je donijelo navedeni pravilnik i objavljen je u „Službeni list CG”, broj 25/24 od 22.03.2024. godine, a stupio je na snagu 30.3.2024. godine.

Agencija je od dana stupanja na snagu Zakona o vazdušnom saobraćaju (16. jun 2012. godine), kojim joj je prenešeno javno ovlašćenje u pogledu donošenja podzakonskih akata, donijela 207 podzakonskih akata, kojima je u najvećem dijelu preuzimala evropsku regulativu iz oblasti

vazdušnog saobraćaja, koja se često mijenjala i dopunjavala, u cilju ažurnog usklađivanja sa propisima EU.

Ostvarena dinamika u postupcima pripreme i donošenja akata Agencije u 2024. godini i ranije ukazuje da je omogućena mnogo efikasnija i ažurnija harmonizacija propisa, odnosno usklađivanje podzakonskih propisa iz oblasti civilnog vazduhoplovstva sa evropskim propisima, odnosno *acquis communautaire*, u procesu pridruživanja Crne Gore Evropskoj Uniji.

Agencija je pripremila i Izmjene Programa kontrole kvaliteta bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva (Izdanje 4, Revizija 3) koje je Vlada usvojila dana 01.03.2024. godine. Takođe, Agencija je pripremila i Izmjene Nacionalnog programa za bezbjednost civilnog vazduhoplovstva (Izdanje 4, Revizija 6), koje je Vlada usvojila dana 14.03.2024. godine.

Pored navedenog, Agencija je, saglasno članu 6 stav 1 tačka 10 Zakona o vazdušnom saobraćaju, kojim je propisano da donosi akte kojima se nalaže preduzimanje mjera radi uspostavljanja sigurnosti funkcionalnog sistema u cilju zaštite sigurnosti vazdušnog saobraćaja, nadležna za donošenje sigurnosnih akata, i to: Sigurnosnih direktiva (Safety directive), Sigurnosnih naloga (Safety order) i Sigurnosnih informacija (Safety information).

U izvještajnom periodu, Agencija je donijela četiri sigurnosna naloga i tri sigurnosne informacije:

- 2012/001 - Izdavanje odobrenja za pružanje usluga iz vazduha (specijalizovane operacije DIO-SPO) i/ili obavljanja operacija helikopterima na moru (SPA.HOFO) i/ili obavljanja helikopterskih operacija vitlom (SPA.HHO) stranim operatorima vazduhoplova u vazdušnom prostoru Crne Gore (Revizija 5, objavljeno 21. marta 2024.)
- 2018/001 - Izdavanje odobrenja za upotrebu vazduhoplova koji nema uvjerenje o tipu vazduhoplova (Revizija 1, objavljeno 27. avgusta 2024.)
- 2024/001 - Implementiranje principa Ljudskog faktora u Programu održavanja vazduhoplova i u ostalim dokumentima koja se koriste u održavanju i kontinuiranoj plovidbenosti vazduhoplova (Revizija 0, objavljeno 17. maja 2024.)
- 2024/002 - Dostavljanje podataka za registraciju predajnika za određivanje mjesta nesreće (ELT) (Revizija 0, donešen 31.12.2024. godine)
- 2014/001 - Sigurnosni bilteni Evropske Agencije za sigurnost vazdušnog saobraćaja (Revizija 2, donešena 24. decembra 2024.)
- 2014/004 - Nalozi za plovidbenost (Revizija 1, donešena 24. decembra 2024.)
- 2014/008 - Izdavanje Uvjerenja o tehničkoj ispravnosti vazduhoplova (CRS) nakon održavanja u stranim organizacijama za održavanje (Revizija 1, donešena 24. decembra 2024.)

Tokom 2024. godine, Agencija je aktivno učestvovala i u procesu unapređenja odredbi propisanih Zakonom o vazdušnom saobraćaju, odnosno u radu na pripremi novog zakona, u saradnji sa Ministarstvom saobraćaja i drugim nadležnim institucijama. Treba pomenuti i kontinuiranu koordinaciju sa Ministarstvom saobraćaja u cilju izmjene zakona, koja će omogućiti uvođenje obavljanja prevoza na linijama od javnog interesa - takozvani PSO (*Public Service Obligation*). Izmjenom zakona se stvaraju pravni mehanizmi, kojima će se omogućiti da se redovni vazdušni prevoz obavlja i na linijama koje nisu komercijalno isplative, a od značaja su za privredni i društveno-

socijalni razvoj Crne Gore. Linije od javnog interesa su dobro poznati pravni institut u okviru Evropske unije, kao efikasan model koji će i Crnoj Gori omogućiti bolju povezanost sa međunarodnim poslovnim okruženjem, ali i turističke tokove putnika sa evropskih i drugih tržišta, što bi imalo pozitivan ekonomski efekat, ali i povećalo zaposlenost i konkurentnost crnogorske privrede i turizma.

Zakonom o vazdušnom saobraćaju Agenciji je ovlašćena u pogledu vršenja inspekcijskog nadzora.

Odredbama Zakona o inspekcijskom nadzoru („Službeni list RCG“, br. 39/03 i „Službeni list CG“, br. 76/09, 57/11, 18/14, 11/15, 52/16 i 84/24) propisano je da inspekcijski nadzor u oblasti vazdušnog saobraćaja vrši nezavisno pravno lice koje vrši javna ovlašćenja u ovoj oblasti, u skladu sa ovim zakonom i posebnim zakonom, odnosno Agencija.

Na ovaj način poslovi inspekcijskog nadzora u oblasti vazdušnog saobraćaja prenijeti su Agenciji, a istovremeno je izvršeno usaglašavanje sa evropskom regulativom koja propisuje da inspekcijski nadzor u vazdušnom saobraćaju vrši nacionalna vazduhoplovna vlast. Naime, odredbom člana 2 stav 2 Regulative (EZ) br. 550/2004 Evropskog Parlamenta i Savjeta, od 10. marta 2004. godine o pružanju usluga vazdušne plovidbe u Jedinstvenom evropskom nebu, koja je u pravni sistem Crne Gore preuzeta Pravilnikom o pružanju usluga u vazdušnoj plovidbi u Jedinstvenom evropskom nebu i poboljšanju efikasnosti i održivosti evropskog vazduhoplovnog istema („Službeni list CG“, broj 22/13), propisano je da poslove inspekcijskog nadzora nad upravljanjem vazdušnim saobraćajem i nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovidbi vrši nacionalni nadzorni organ, a to je, saglasno članu 6 stav 3 Zakona o vazdušnom saobraćaju, Agencija.

U izvještajnom periodu, inspektori za vazdušni saobraćaj izvršili su značajan broj inspekcijskih nadzora i, na osnovu utvrđenog činjeničnog stanja, preduzeli upravne i druge zakonom propisane mjere i radnje, uključujući izricanje prekršajnih naloga. O izvršenim inspekcijskim nadzorima i provjerama opširnije je rečeno u Poglavlju VI, u kojem je pojedinačno prikazan rad organizacionih jedinica Agencije.

Na ovaj način potpuno je uspostavljena i kontinuirano obezbjeđena funkcija inspekcijskog nadzora u civilnom vazduhoplovstvu.

U skladu sa obavezama propisanim odredbama Zakona o vazdušnom saobraćaju i obavezama iz Programa rada za 2024. godinu, Agencija je krajem drugog kvartala 2024. godine pripremila Predlog Izvještaja o radu i Predlog Finansijskog izvještaja za 2023. godinu. Savjet Agencije je, saglasno svojim nadležnostima, utvrdio predloge navedenih izvještaja koje je Vlada usvojila krajem novembra 2024. godine.

U četvrtom kvartalu 2024. godine Agencija je usvojila Program rada Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2025. godinu i predlog Finansijskog plana Agencije za civilno vazduhoplovstvo

za 2025. godinu, koji je uputila na proceduru usvajanja, što je i učinjeno zaključkom Vlade od 6. februara 2025. godine.

Vlada Crne Gore na sjednici održanoj 22.02.2024. godine imenovala je Savjet Agencije za civilno vazduhoplovstvo, koji je na sledećoj sjednici Vlade pretrpio izmjene u dijelu sastava članova. Imajući u vidu da Savjet Agencije daje saglasnost i usvaja najvažnije akte koji se tiču rada i funkcionisanja cijele Agencije, te da nije mogao početi sa radom prije marta 2024. godine, došlo je u praksi do određenog kašnjenja u usvajanju i početnoj realizaciji Programa rada, Finansijskog plana i drugih krovnih akata značajnih za strateško poslovanje. Uprkos tome, odgovornim pristupom i posvećenim zalaganjem, uspješno su realizovane brojne aktivnosti i mjere u sprovođenju nadležnosti Agencije.

VI PREDUZETE AKTIVNOSTI I MJERE U SPROVOĐENJU NADLEŽNOSTI AGENCIJE ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO

Sektor za sigurnost vazdušne plovidbe i aerodroma

Agencija je, u skladu sa Zakonom o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, br. 30/12, 30/17 i 82/20), Nacionalni nadzorni organ (eng. *National Supervisory Authority*, u daljem tekstu: NSA), i kao takva odgovorna je za vršenje stalnog procjenjivanja usaglašenosti pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi sa regulatornim zahtjevima, dominantno kroz aktivnosti Sektora za sigurnost vazdušne plovidbe (ANS sektor). Osim toga, kroz aktivnosti ANS sektora, Agencija je tokom 2024. godine sprovodila nadzor u pogledu izrade i sprovođenja procedura i osposobljenosti lica iz Operativno komunikacionog centra 112 (OKC 112) i Koordinacionog centra traganja i spašavanja na moru (MRCC) koja učestvuju u traganju i spašavanju vazduhoplova na kopnu i moru, u skladu sa međunarodnim propisima, standardima i preporučenom praksom u ovoj oblasti. Agencija, kao NSA, obavlja i poslove koji se odnose na nadzor nad upravljanjem vazdušnim saobraćajem, tj. vrši nadzor nad pružanjem usluga u vazdušnom saobraćaju (*Air Traffic Services – ATS*), upravljanjem vazdušnim prostorom (*Airspace Management – ASM*) i nadzor nad upravljanjem protokom vazdušnog saobraćaja (*Air Traffic Flow Management – ATFM*).

Od momenta stupanja na snagu novog Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji sa sistematizacijom br. 01/1-014/24-2518/1 od 22.10.2024. godine, ovaj sektor je pretrpio organizacione promjene i sada je to Sektor za sigurnost vazdušne plovidbe i aerodroma, koji se sastoji od dva odsjeka, Odsjeka za sigurnost vazdušne plovidbe i Odsjeka aerodroma.

U nadležnosti ovog sektora je nadzor nad cjelokupnim radom Kontrole letenja Srbije i Crne Gore SMATSA d.o.o. Beograd (u nastavku teksta: SMATSA d.o.o.), kao zajedničkim pružaocem usluga u vazdušnoj plovidbi za Crnu Goru i Republiku Srbiju, sa sjedištem u Beogradu. Osnivači SMATSA d.o.o. su Vlada Crne Gore i Vlada Republike Srbije. U crnogorskom vazdušnom prostoru SMATSA d.o.o. pruža usluge u vazdušnoj plovidbi iz svoje dvije organizacione jedinice:

- između nivoa leta FL145 i FL660 uslugu kontrole letenja pruža Centar oblasne kontrole letenja Beograd, smješten u Beogradu,
- iznad terena do nivoa leta FL145 uslugu kontrole letenja pruža Terminalna kontrola letenja Podgorica, koja obuhvata dvije operativno-organizacione cjeline i to: Aerodromsku kontrolu letenja Podgorica i Aerodromsku kontrolu letenja Tivat.

Provjere i inspekcije

Cilj periodične provjere (*audit*) je da se utvrdi da li je pružalac usluga u vazdušnoj plovidbi – imalac sertifikata, usaglašen, prije svega, sa Zajedničkim zahtjevima (opštim i posebnim) za pružanje usluga u vazdušnoj plovidbi, u skladu sa Pravilnikom o zajedničkim zahtjevima, sigurnosnom nadzoru nad upravljanjem vazdušnim saobraćajem i uslugama u vazdušnoj plovidbi i sistemu za obezbjeđivanje

sigurnosti softvera, i sa drugim regulatornim zahtjevima koji proističu iz Zakona o vazdušnom saobraćaju i na osnovu njega donijetih podzakonskih akata, uz preuzimanje regulativa Evropske unije.

Poslovi inspeksijskog nadzora koji se odnose na pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi obuhvataju nadzor nad primjenom propisa o uslovima koje mora ispunjavati pružalac usluga u vazdušnoj plovidbi, tehničkim sistemima i objektima značajnim za sigurnost vazdušnog saobraćaja i to u pogledu ispravnosti, održavanja i pravilnog rada tehničkih sistema, načinu izvršenja operativnih usluga u vazdušnom saobraćaju, usluga komunikacije, navigacije i nadzora, usluga vazduhoplovnog informisanja i usluga vazduhoplovne meteorologije, kao i primjene propisanih postupaka, preporučene prakse i međunarodnih standarda.

Tokom vršenja inspeksijskih nadzora, subjektima nadzora je ukazano na utvrđene nedostatke i nepravilnosti, ukoliko su konstatovane, i preduzete su mjere kojima se nalaže njihovo otklanjanje. Subjekti nadzora ANS sektora su po nalogu Agencije, uredno dostavljali predloge korektivnih mjera. Procjenu adekvatnosti predloženih korektivnih mjera i rokova za njihovo sprovođenje obavlja tim za provjeru, koji je formiran Rješenjem direktora Agencije, o čemu se potom obavještava subjekat nadzora.

U skladu sa usvojenim Planom inspeksijskih i kontinuiranih nadzora Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2024. godinu, broj: 01/2-348/23-2760/4 od 29.12.2023. godine, i Godišnjim programom i planovima provjera pružaoca usluga ATM/ANS za 2024. godinu, ANS-PLN-001, verzija 1.0 od 29.12.2023. godine, broj planiranih provjera, inspekcija i sprovedenih provjera prikazan je u Tabeli 1.

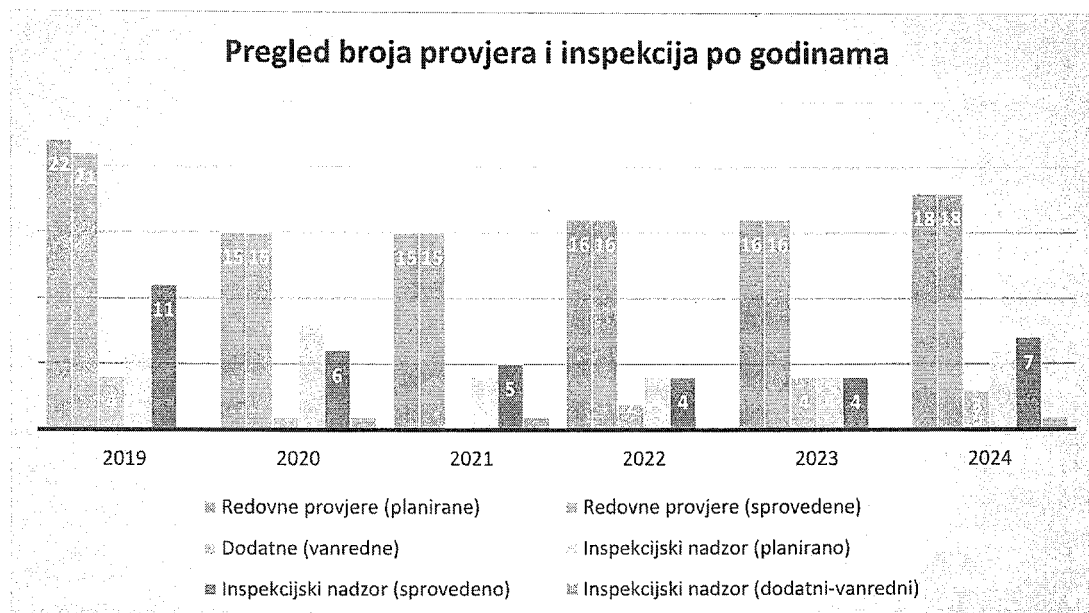
Tip provjere	Planirano	Sprovedeno
Redovne	18	18
Dodatne (vanredne)	3	3
Inspekcije	6	7

Tabela 1 – Planirane i sprovedene provjere i inspekcije u 2024. godini

Prema modelu kojim se procjenjuje vrijeme provedeno u aktivnostima nadzora, razvijenom od strane nadzornika u ANS sektoru, može se zaključiti da je ovlašćeni provjerivač u ANS sektoru okvirno proveo 84,36 radnih dana u aktivnostima u vezi sa vršenjem nadzora putem provjera/inspekcija ili oko 37% svog radnog vremena.

Na osnovu grafičkog prikaza sa Slike 1 može se izvesti zaključak da se bilježi trend rasta nivoa realizacije plana nadzora, kontinuirano iz godine u godinu. Prikazani grafik predstavlja realizaciju plana koja se tumači stalnim poboljšanjem mehanizma planiranja, ali i objedinjavanjem pojedinačno planiranih provjera. Sve redovne provjere ANS sektora iz Plana inspeksijskih i kontinuiranih nadzora Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2024. godinu su sprovedene, pa se na osnovu toga konstatuje da je dovoljan broj provjera sproveden kako bi se tokom dvogodišnjeg perioda provjerila usaglašenost pružaoca usluga sa regulatornim zahtjevima u svim relevantnim oblastima

funkcionalnog sistema. Takođe, izvršena su sva 6 planirana inspekcijska nadzora, kao i jedan vanredni, pa se može konstatovati da je godišnji plan u potpunosti ispunjen i nadmašen.

Slika 1 – Pregled broja provjera i inspekcija po godinama

U toku 2024. godine sprovedene su tri dodatne provjere. Po jedna dodatna provjera sprovedena je u Podgorici, Beogradu i Tivtu. Dvije dodatne provjere su sprovedene u AKL Podgorici i AKL Tivtu, nakon sprovedene standardizacije posjete Agencije Evropske unije za sigurnost vazduhoplovstva. Dodatna provjera sprovedena je i u školskom centru na lokaciji u Beogradu, po pitanju ispunjenosti zahtjeva iz Pravilnika o dozvolama i organizacijama za osposobljavanje kontrolora letenja („Službeni list CG“ br. 29/16, 88/17 i 107/21) Organizacije za osposobljavanje kontrolora letenja.

U 2024. godini ANS sektor je ostvario vrhunske rezultate tokom kontrolne posjete od strane Agencije Evropske Unije za sigurnost vazduhoplovstva (EASA), a koja je sprovedena u periodu od 20. do 23. februara 2024. godine. Navedena kontrolna posjeta sprovedena je u oblasti ATM/ANS, a u cilju utvrđivanja stepena usaglašenosti sa zahtjevima brojnih uredbi pravnog sistema EU iz ove oblasti (Uredba (EU) 2018/1139, Uredbe (EU) 2017/373 i 2020/469, Uredba (EU) 2015/340, Uredba (EU) 2018/1048, Uredba (EU) 2023/1768, Uredba (EZ) 2150/2005, Uredba (EU) 255/2010, Uredbe (EU) 923/2012 i 2016/1185, Uredba (EZ) 549/2004, Uredba (EZ) 550/2004, Uredba (EZ) 551/2004 i Uredba (EU) 376/2014), koje su u naš pravni sistem prenijete kroz posebne pravilnike. Tim eksperata iz EASA je istakao da je ovom provjerom u Crnoj Gori utvrđen visok nivo usaglašenosti sa propisima iz oblasti ATM/ANS pa se može konstatovati da je ova provjera okončana veoma uspješno i da Agencija i dalje drži visok nivo zadovoljenja obaveza u pogledu implementacije evropskih vazduhoplovnih propisa u Crnoj Gori u domenu sigurnosti vazdušne plovidbe. Objavljivanjem ažuriranog nacionalnog dijela Pravilnik o zajedničkim zahtjevima za pružaoce usluga upravljanja

vazдушnim saobraćajem i usluga u vazdušnoj plovidbi i drugih mrežnih funkcija upravljanja vazдушnim saobraćajem i nadzoru nad njima u pogledu člana 3a Priloga 3 Pravilnika biće i zvanično otklonjene sve neusaglašenosti utvrđene tokom navedene standardizacije posjete Agencije Evropske Unije za sigurnost vazduhoplovstva.

Izdavanje dozvola kontrolora letenja

U toku 2024. godine ANS sektor izvršio je:

- 3 produženja roka važenja posebnog ovlašćenja OJT instruktora,
- 2 produženja roka važenja posebnog ovlašćenja procenjivača,
- 3 upisa posebnog ovlašćenja za lokaciju ADI/TWR LYPG,
- produženja roka važenja posebnog jezičkog ovlašćenja i
- 4 produženja rokova važenja posebnog ovlašćenja za lokaciju (ADI/TWR LYPG);
- 1 izdavanje duplikata dozvole vazduhoplovnog osoblja (LYTV ADI/TWR – APP);
- 4 izdavanja dozvole studenta kontrolora letenja;
- 3 izdavanja dozvole kontrolora letenja;
- 4 upisa ovlašćenja aerodromska kontrola-instrumentalna (ADI);
- 4 upisa dodatnog ovlašćenja za ovlašćenje ADI;
- 4 upisa posebnog jezičkog ovlašćenja.

Nadzor nad uvođenjem promjena u funkcionalni sistem

Zakonom o vazдушnom saobraćaju propisano je da je pružalac usluga u vazdušnoj plovidbi dužan da obavijesti Agenciju o planiranim promjenama koje uvodi u funkcionalne sisteme. Promjena u funkcionalnom sistemu predstavlja postupak koji se sprovodi u cilju poboljšanja/održavanja sistema u skladu sa internim (nova oprema ili procedure) ili eksternim (promjene u regulatornom okruženju) potrebama i zahtjevima, a sa krajnjim ciljem održanja ili unapređenja sigurnosti i kvaliteta u pružanju usluga u vazdušnoj plovidbi.

ANS sektor vrši analizu i procjenu dostavljene sigurnosne argumentacije i nakon toga dostavlja odgovarajući odgovor SMATSA d.o.o, za svaku od prethodno prijavljenih promjena u funkcionalnom sistemu SMATSA d.o.o. Nakon sprovedenih analiza dostavljenih obavještenja o promjeni i prateće sigurnosne argumentacije, odlučeno je da 4 promjene budu predmet nadzora nad promjenom, odnosno da je za njih neophodno da Agencija izda rješenja o odobravanju promjene prije njenog uvođenja u operativni rad i funkcionalni sistem.

Dodatno, SMATSA d.o.o. je tokom 2024. godine vazduhoplovnim vlastima prijavila i 157 rutinskih promjena, koje su uredno evidentirane i praćene. Rutinskim promjenama u funkcionalnom sistemu smatraju se:

- promjene koje su bazirane na iskustvu u implementaciji, za koje su opasnosti prepoznate u okviru prethodno sprovedene promjene i koje osim prepoznatih ne donose nove opasnosti,

- promjene koje nemaju uticaja na sigurnost (SC5), ne uvode nove funkcionalnosti u operativni rad i ne zahtijevaju obuku operativnog osoblja.

Kalibraža iz vazduha

Kalibraža iz vazduha je provjera kojom se vrši mjerenje, utvrđivanje usklađenosti rezultata mjerenja sa zadatim specifikacijama i dovođenje parametara u okvire zadatih specifikacija za sredstva koja se kalibrišu. Kalibražom iz vazduha vrši se provjera zemaljskih navigacionih i nadzornih sistema, vazduhoplovnih telekomunikacija i opreme za svjetlosnu signalizaciju na aerodromima, sa ciljem da parametri navedenih sistema zadovolje zahtjeve za eksploataciju.

U cilju praćenja i održavanja pouzdanosti rada tehničkih sistema u operativnoj upotrebi, SMATSA d.o.o. kao organizacija ovlašćena za pružanje usluga kalibraže iz vazduha, po unaprijed utvrđenim rokovima, redovno održava i kalibriše sisteme i uređaje. SMATSA d.o.o o tim aktivnostima uredno izvještava Agenciju, pa je tako na opremi u Crnoj Gori u toku izvještajnog perioda izvršila 3 kalibraže – 13.05.2024. godine, 14.05.2024. godine i 08.11.2024. godine, o čemu su sačinjeni potrebni izvještaji.

Ostvareni nivo sigurnosti

SMATSA d.o.o. je vazduhoplovni subjekat sa najzrelijim sistemom upravljanja sigurnošću u Crnoj Gori, koji je tokom protekle decenije nekoliko puta unapređivan. Stepem efektivne implementacije je visok i Agencija ne bilježi otvorena pitanja u vezi sa sistemom upravljanja sigurnošću kod ovog subjekta. Pored toga, stepen saradnje između Agencije i pružaoca usluga ATM/ANS u implementaciji Nacionalnog programa sigurnosti vazdušnog saobraćaja (u daljem tekstu: SSP) je na izuzetno visokom nivou.

Najveći broj prijava na godišnjem nivou dostavlja SMATSA d.o.o. Posmatrano po organizacionim jedinicama, u tom postupku prednjače Terminalna kontrola letenja Podgorica i Aerodromska kontrola letenja Tivat, dok su prijave iz Centar kontrole letenja Beograd u neznatnom broju.

Od ukupnog broja dostavljenih prijava od SMATSA d.o.o. (429), manji broj se odnosi na ATM/ANS (39). Pritom, svi događaji koji su prijavljeni u kategoriji ATM klasifikovani su kao INC ili „bez uticaja na ATM“. Prema kategorijama događaja, prednjače događaji udara ptica, neuspjeli prilazi, nestabilizovani prilazi, ometanja laserom i sl.

Tehnička saradnja u oblasti zajedničkog nadzora nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovidbi i plan zajedničkih aktivnosti Agencije za civilno vazduhoplovstvo Crne Gore i Direktorata civilnog vazduhoplovstva Republike Srbije

Imajući u vidu uspješnost i efikasnost dosadašnjeg zajedničkog vršenja nadzora nad zajedničkim pružaoцем usluga u vazdušnoj plovidbi, kao i odredbe Sporazuma o saradnji u oblasti vazdušnog saobraćaja između Vlade Republike Srbije i Vlade Crne Gore, potpisanog 3. februara 2012. godine u Beogradu, kojim je utvrđeno da će strane stvarati uslove za potpisivanje odgovarajućih tehničkih sporazuma dvije vazduhoplovne vlasti, čime će omogućiti Direktoratu i Agenciji unapređenje postojeće saradnje iz domena svojih nadležnosti, 26.06.2019. godine direktori Agencije i Direktorata potpisali su Sporazum o tehničkoj saradnji u oblasti zajedničkog nadzora nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovidbi (u nastavku teksta: Sporazum). Stupanjem na snagu ovog sporazuma ostvareno je značajno unapređenje saradnje potpisnica u kompletnoj ATM/ANS oblasti, a posebno u vršenju zajedničkog nadzora nad radom SMATSA d.o.o. u oblasti osposobljavanja kontrolora letenja, koja nije bila predviđena odredbama prethodno važećeg Memoranduma o razumijevanju.

Direktorat i Agencija su potom, na osnovu člana 1 stav 8 Sporazuma, potpisali i Proceduru o tehničkoj saradnji u oblasti zajedničkog nadzora nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovidbi, koja se primjenjuje od 26.08.2019. godine. Ovom procedurom detaljnije su propisani postupci izrade i usaglašavanja godišnjih programa i planova periodičnih provjera, sprovođenja zajedničkih provjera iz predmeta Sporazuma, razmjene podataka iz evidencija sprovedenih provjera, saradnje prilikom razmatranja dokumentacije i procedura pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi i odlučivanja o njihovom odobravanju, saradnje prilikom analiziranja dostavljene sigurnosne argumentacije prije uvođenja promjena u funkcionalni sistem i odlučivanja o prihvatanju planirane promjene, i dr.

Direktorat i Agencija su u potpunosti realizovali planove po pitanju sprovođenja zajedničkog nadzora nad SMATSA d.o.o. tokom 2024. godine.

U skladu sa Godišnjim programom i planovima provjera pružaoca usluga ATM/ANS za 2024. godinu, sprovedeno je šest zajedničkih provjera u centralizovanim jedinicama SMATSA d.o.o.: CNS i FPD provjera - Uredbe 2017/373 i 1206/2001 (sprovedena tokom marta); ATCO provjera – Uredba 2015/340 (sprovedena tokom maja); ATS/AIS/CNS/MET – Uredba 2017/373 (sprovedena početkom oktobra); ASM/ATFCM provjera (sprovedena u maju); ATS, MET i AIS provjera (sprovedena u decembru), CNS provjera (sprovedena u novembru) i OCC/SERA (sprovedena u novembru).

Tokom 2024. godine Agencija i Direktorat su redovno i uspješno sarađivali i u sklopu nadzora nad promjenama u funkcionalnom sistemu koje je uvodila SMATSA d.o.o, poput: Unapređenja funkcionalnosti Zamjena DME uređaja na lokacijama VOR/DME VAL, VOR/DME TPL, VOR/DME SMI, VOR/DME KRV, VOR/DME NII, VOR/DME BLC, VOR/DME POD i LOC/DME TIV, Uvođenje zamenjenih radarskih stanica Murtenica i Jahorina u TopSky-ATC i Fallback (FASOS) ATM sistem, Unapređenje Cybersecurity i komunikacionog dela TopSky-ATC sistema (Step 4) i Nabavka i implementacija SDDS (*Surveillance Data Distribution Sistem*).

Takođe, između predstavnika Agencije i Direktorata je vršena konstantna koordinacija u vezi sa prijavljenim učestalim promjenama u SMATSA d.o.o, kao i po pitanju kriterijuma za vršenje nadzora, odnosno u cilju postizanja pune implementacije Uredbe 2017/373, kako bi se jedinstveno nastupalo prema SMATSA d.o.o, kao i primjeni EU regulative 2020/469.

Nadležne kontakt osobe iz Agencije i Direktorata usaglasile su međusobno predlog Godišnjeg programa provjera SMATSA d.o.o. za 2025. godinu, a potom i sa nadležnim predstavnicima SMATSA d.o.o, u skladu sa regulatornim zahtjevima.

U sklopu zajedničke saradnje sa EUROCONTROL u okviru Support-to-State programa održane su dvije radionice: Radionica na temu *Airspace Risk Assessment* i Radionica na temu *Conformity assessment-a*.

Na kraju, usaglašene su i osnovne aktivnosti za saradnju u oblasti sigurnosti vazdušne plovidbe tokom 2025. godine.

TOP SKY – ATC SISTEM KORAK 4

Strategijom poslovanja SMATSA doo, planirano je da se unaprijedi glavni operativni ATM sistem (TopSky ATC) implementacijom novih funkcionalnosti. U skladu sa dugoročnim planovima upravljanja SMATSA doo i Programom modernizacije kontrole letenja – SUSAN (SMATSA Upgrade of System for Air Navigation), predviđeno je da se unapređenje TopSky ATC sistem izvrši kroz četiri faze, i to:

- Faza 1 (Step 1): unapređenje softvera FAMUS TopSky-ATC sistema;
- Faza 2 (Step 2): unapređenje hardvera i softvera FAMUS TopSky-ATC sistem sa proširenjem sistema;
- Faza 3 (Step 3): unapređenje funkcionalnosti Data Processing System (DPS) u okviru TopSky-ATC sistema, koje je zasnovano na prethodnom unapređenju Korak 2, a kojima se obezbjeđuju sve SESAR funkcionalnosti zahtijevane regulativama Evropske Komisije i
- Faza 4 (Step 4): unapređenje cybersecurity i komunikacionog dijela TopSky-ATC sistema.

Prethodno navedene faze Step 1, Step 2 i Step 3 su realizovane, respektivno, u periodu od aprila 2017. do kraja decembra 2023. godine, dok se faza Step 4 sprovodi od 23.07.2024. godine sa planiranim periodom završetka za kraj marta 2025. godine.

Unapređenjem funkcionalnosti sa prelaskom na TopSky-ATC sistem Step 4, izvršiće se nadogradnja softvera i hardvera ATM sistema da bi SMATSA doo mogla da odgovori zahtjevima saobraćaja i poveća otpornost glavnog ATM sistema na sajber napade koji mogu biti prouzrokovani sve većom potrebom u vazduhoplovstvu za otvaranjem ka eksternim sistemima. S tim u vezi neophodno je kontinuirano ulaganje u poboljšanje bezbjednosti, sigurnosti i efikasnosti primijenjenog ATM sistema.

Ovaj promjena u funkcionalnom sistemu SMATSA obuhvata unapređenja koja se tiču sajber bezbjednosti, unapređenja komunikacione tehnologije između Centra kontrole letenja Beograd (CKL) i udaljenih (aerodromskih kontrola letenja) lokacija i unapređenje rada kontrolora letenja na udaljenim lokacijama. Implementacija poboljšanja koja se tiču sajber bezbednosti obezbijediće povećanu otpornost sistema na moguće sajber napade. Poboljšanja koja se tiču mrežne infrastrukture obezbijediće podršku za buduće unapređenje mreže i lakši rad na održavanju postojećeg sistema.

Unapređenje cybersecurity i komunikacionog dijela TopSky-ATC sistema uključuje sledeća funkcionalna poboljšanja:

1. Prelazak na novu verziju operativnog sistema na radnim stanicama i serverima TopSky-ATC sistema,
2. Unapređenje cybersecurity sistemskih funkcionalnosti (Cybersecurity embedded features),
3. Integracija sa SIEM sistemom za praćenje logova,
4. Unapređenje mrežnih elemenata TopSky-ATC sistema.

U periodu do 17.12.2024. godine, izvršene su aktivnosti koje se odnose na projektovanje, izradu dokumentacije sa sigurnosnom argumentacijom, testiranja u fabričkom okruženju i SAT aktivnosti (Site Acceptance Test - finalno testiranje u operativnom okruženju i prijem na lokaciji naručioca SMATSA doo). Planirani rok završetka implementacije ove promjene u funkcionalnom sistemu SMATSA doo i puštanja unaprijeđenog TopSky sistema u operativni rad je 27.03.2025. godine.

Unapređenjem softverske platforme TopSky-ATC sistema sa zadržavanjem postojećih funkcionalnosti planiranih u okviru projekta „Unapređenje Cybersecurity i komunikacionog dela TopSky-ATC sistema (Step 4)“, zadržava se nivo sigurnosti sistema za pružanje usluga u vazdušnoj plovitbi na siguran, bezbjedan i efikasan način, što će omogućiti da postavljeni ciljevi kvaliteta SMATSA doo budu ispunjeni.

Sprovođenje nadzora nad ovom promjenom u funkcionalnom sistemu SMATSA doo vrši zajednički tim provjerivača Agencije za civilno vazduhoplovstvo i Direktorata civilnog vazduhoplovstva Republike Srbije, u skladu sa Sporazumom o tehničkoj saradnji u oblasti zajedničkog nadzora nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovitbi. Saradnja između Direktorata i Agencije u sprovođenju ovog zajedničkog nadzora sprovedi se u skladu sa Procedurom o tehničkoj saradnji u oblasti zajedničkog nadzora nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovitbi i Protokolom o aktivnostima u vezi sa promjenama u funkcionalnom sistemu – PTK-CHG-001-ME.

Implementacija DATA link usluga u SMATSA doo

Strategijom poslovanja Kontrole letenja Srbije i Crne Gore SMATSA doo Beograd, planirano je da se unaprijedi glavni operativni ATM sistem implementacijom novih funkcionalnosti i usluga kontrole letenja. Poslovnim planom SMATSA doo za period od 2022. do 2026. godine, predviđeno je uvođenje i pružanje data link usluga sa ciljem unapređenja sigurnosti i efikasnosti usluge kontrole letenja koje SMATSA doo pruža u vazдушnim prostorima Crne Gore i Republike Srbije.

SMATSA doo je u periodu od jula 2022. godine do februara 2024. godine sprovela složen i obiman postupak sprovođenja zahtijevne promjene u svojem funkcionalnom sistemu da bi mogla početi sa pružanjem data link usluga. Najveći dio aktivnosti ove promjene u funkcionalnom sistemu je sproveden tokom 2023. godine. Od 24. februara 2024. godine data link je u upotrebi u vazдушnom prostoru Crne Gore i Republike Srbije (FIR Beograd), od FL 205-FL 660.

Centar kontrole letenja Beograd (centar oblasne kontrole letenja SMATSA doo) sada pruža sljedeće data link usluge:

- Controller Pilot Data Link Communications (CPDLC) - koji je sredstvo komunikacije između pilota i kontrolora razmjenom tekstualnih poruka (instrukcije/informacije) posredstvom data link -a.

- Data Link Initiation Capability (DLIC) – mogućnost uspostavljanja data link komunikacija;
- ATC Communications Management Service (ACM) – usluga upravljanja komunikacijama ATC;
- ATC Clearances Service (ACL) – usluga izdavanja ATC odobrenja. ACL usluga omogućuje razmjenu operativnih instrukcija, odobrenja i zahtjeva;
- ATC Microphone Check Service (AMC) – usluga provjere mikrofona.

Korišćenje CPDLC ubrzava komunikaciju između kontrolora letenja i pilota što smanjuje opterećenje kontrolora letenja i povećava sigurnost u vazдушnom saobraćaju. Pružanje data link usluga je pomoglo SMATSA doo da poveća efikasnost, kapacitet i učinak upravljanja vazдушnim saobraćajem kako intenzitet i obim vazdušnog saobraćaja raste. Važno je napomenuti da je glasovna komunikacija i dalje primarni način komunikacije i da upotreba CPDLC ne isključuje glasovnu komunikaciju, već unapređuje komunikaciju između pilota i kontrolora letenja, “štedeći” zauzetost operativnog kanala (frekvencije) za komunikaciju glasom i smanjujući vjerovatnoću i učestalost greške tokom izdavanja i/ili ponavljanja instrukcija od strane posade (read-back) ili kontrolora letenja i/ili situacije u kojima kontrolor letenja iz bilo kog razloga praktično prečuje ono što je posada ponovila.

Ovom novom uslugom kontrole letenja, koja je realizovana i posredstvom unapređenja automatskog sistema kontrole letenja (TopSky – ATC sistema) u njegovim dosadašnjim fazama razvoja, postiže se veća sigurnost i efikasnost operativnog sistema kontrole letenja, što je jedan od primarnih regulatornih zahtjeva Evropske komisije. Sa uvođenjem data link usluga omogućava se da ATM sistem SMATSA doo bude u skladu sa relevantnim regulativima Evropske komisije, ATM Master planom i SESAR DP 2015 (Deployment programom). Unapređenje će uticati na smanjenje radnog opterećenja kontrolora letenja koji koriste ovaj sistem i automatizovati neke veće postojeće procese čime će se olakšati rad, kako na pripremanju tako i u korišćenju sistema.

U sprovođenju nadzora nad predmetnom promjenom u funkcionalnom sistemu SMATSA doo osim provjerivača Agencije učestvovali su i provjerivači iz Direktorata, u skladu sa Sporazumom o tehničkoj saradnji u oblasti zajedničkog nadzora nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovitbi, Procedurom o tehničkoj saradnji u oblasti zajedničkog nadzora nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovitbi i Protokolom o aktivnostima u vezi sa promjenama u funkcionalnom sistemu – PTK-CHG-001-ME.

SMATSA doo je u za to predviđenim rokovima, sukcesivno u skladu sa dinamikom plana sprovođenja aktivnosti za implementaciju predmetne promjene u funkcionalnom sistemu, dostavila dokumentaciju zahtijevanu od strane zajedničkog tima provjerivača Agencije i Direktorata. Sigurnosna argumentacija za Implementaciju data link usluga, predstavlja dokumentovanu argumentaciju koja daje uvjerenje da će ATS usluga koja se pruža od strane izmijenjanog funkcionalnog sistema biti u skladu sa sigurnosnim kriterijumima.

U okviru implementacije pojedinih faza ove dugotrajne i složene promjene, uspješno su izvršena sva testiranja u skladu sa relevantnim regulatornim zahtjevima, tehničkim standardima i planom projekta.

Zajednički tim provjerivača Agencije i Direktorata je na osnovu izvršene analize i procjene dostavljene dokazne dokumentacije utvrdio da su ispunjene sve pretpostavke iz sigurnosne dokumentacije SMATSA doo, koje su preduslov za sprovođenja planirane promjene u funkcionalnom sistemu.

Provjerivači zajedničkog tima Agencije i Direktorata su izvršili analizu i procjenu prihvatljivosti svih dostavljenih dokaza i sigurnosne argumentacije, a nakon toga su se usaglasili u mišljenju da su dostavljena sigurnosna argumentacija i dokazi SMATSA doo prihvatljivi da bi se mogao sprovesti proces uvođenja planirane promjene u funkcionalni sistem SMATSA doo.

Nakon razmatranja dostavljene dokumentacije i izvršenih provjera u okviru postupka nadzora nad uvođenjem promjene u funkcionalni sistem SMATSA doo sa nazivom „Implementacija data link usluga u SMATSA doo - CPDLC“, kojom se u okviru usluge upravljanja vazdušnim saobraćajem u operativnu upotrebu uvode data link usluge, utvrđeno je da je dostavljena propisana dokumentacija i da su procesi implementacije promjene izvršeni u skladu sa zahtjevima Pravilnika o zajedničkim zahtjevima za pružaoce usluga upravljanja vazdušnim saobraćajem i usluga u vazdušnoj plovidbi i drugih mrežnih funkcija upravljanja vazdušnim saobraćajem i nadzoru nad njima („Službeni list CG“, broj 99/20) i Pravilnika o uslovima za koordinisano uvođenje data link usluga u jedinstveno evropsko nebo („Službeni list CG“, broj 19/2021, preuzeta Uredba Komisije br. 29/2009), te je Agencija donijela Rješenje o odobravanju uvođenja promjene u funkcionalni sistem SMATSA doo sa nazivom „Implementacija data link usluga u SMATSA doo - CPDLC“, br. 03/2-348/23-66/26 od 20.02.2024. godine. Puštanje u operativni rad usluge data-link CPDLC SMATSA doo uspješno je izvršeno na dan 22.02.2024. godine.

Implementacija sistema za distribuciju nadzornih podataka (*Surveillance data distribution system*) SMATSA doo

U okviru sprovođenja SUSAN programa SMATSA doo je u periodu od 26.07.2024. do 26.12.2024. godine sprovela promjenu u svojem funkcionalnom sistemu sa nazivom „Nabavka i implementacija SDDS (Surveillance Data Distribution System) sistema“.

SDDS je jedna od komponenti složenog tehničkog sistema za upravljanje vazdušnim saobraćajem (ATM). ATM tehnički sistemi u SMATSA doo su uspostavljeni i organizovani na taj način da se u funkcionalnom smislu sastoje od sistema za obradu nadzornih podataka (Surveillance Data Processing System, SDPS) i sistema za obradu podataka o planovima leta (Flight Data Processing System, FDPS). U SMATSA doo postoje glavni i rezervni (fallback) ATM/DPS tehnički sistemi i svaki od njih vrši nezavisni prijem i obradu nadzornih podataka:

- Glavni ATM sistem (TopSky-ATC sistem, proizvođač kompanija Thales LAS France),
- Rezervni (Fallback) ATM sistem (FASOS, proizvođač kompanija SiATM AB Sweden).

Sistemi za obradu nadzornih podataka (SDPS) služe da uspostave precizan i jedinstven prikaz vazdušne situacije u okviru geografski definisane oblasti od interesa, kao i da omoguće distribuciju odgovarajućih nadzornih podataka korisnicima u tačno definisanom formatu (što je funkcija SDDS).

U okviru ove promjene u funkcionalni sistem SMATSA doo izvršena je zamjena ADR front-end procesora novim SDDS front-end procesorom. Front-end procesor, u kontekstu i arhitekturi sistema za obradu nadzornih podataka (SDPS), predstavlja podsistem za front-end procesiranje nadzornih podataka. SDDS sistem posjeduje sve funkcije koje ima i ADR, ali je u odnosu na ADR sistem novije generacije, obezbjeđuje više funkcionalnosti, kao što su obrada različitih tipova nadzornih podataka,

naprednije filtriranje i manipulaciju nad podacima. Postojeći ADR sistem je zamijenjen zbog zastarelosti (sistem je u operativnom radu od 2011. godine) i isteka hardverske i softverske tehničke podrška proizvođača ADR sistema.

Funkcija novog SDDS front-end procesora je pružanje redundanse drugom (glavnom) front-end procesoru, SDDS-NG sistemu, u okviru TopSky-ATC sistema. SDDS sistem je instaliran u tehničkoj sali CKL Beograd, dok su stanice za nadzor i daljinsko upravljanje smještene u sali za monitoring i u test sali CKL Beograd.

U sprovođenju nadzora nad predmetnom promjenom u funkcionalnom sistemu SMATSA doo učestvovali su provjerivači iz Agencije za civilno vazduhoplovstvo i Direktorata civilnog vazduhoplovstva Republike Srbije, u skladu sa Sporazumom o tehničkoj saradnji u oblasti zajedničkog nadzora nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovitbi, Procedurom o tehničkoj saradnji u oblasti zajedničkog nadzora nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovitbi i Protokolom o aktivnostima u vezi sa promjenama u funkcionalnom sistemu – PTK-CHG-001-ME.

SMATSA doo je u za to predviđenim rokovima, sukcesivno u skladu sa dinamikom plana sprovođenja aktivnosti za implementaciju predmetne promjene u funkcionalnom sistemu, dostavila dokumentaciju zahtijevanu od strane zajedničkog tima provjerivača Agencije i Direktorata. Sigurnosna argumentacija za implementaciju novog sistema za distribuciju nadzornih podataka, predstavlja dokumentovanu argumentaciju koja daje uvjerenje da će ATS usluga koja se pruža od strane izmijenjanog funkcionalnog sistema biti u skladu sa sigurnosnim kriterijumima.

U okviru implementacije pojedinih faza ove promjene, uspješno su izvršena sva testiranja u skladu sa relevantnim regulatornim zahtjevima, tehničkim standardima i planom sprovođenja predmetne promjene u funkcionalnom sistemu.

Zajednički tim provjerivača Agencije i Direktorata je na osnovu izvršene analize i procjene dostavljene dokazne dokumentacije utvrdio da su ispunjene sve pretpostavke iz sigurnosne dokumentacije SMATSA doo, koje su preduslov za sprovođenja planirane promjene u funkcionalnom sistemu.

Provjerivači zajedničkog tima Agencije i Direktorata su izvršili analizu i procjenu prihvatljivosti svih dostavljenih dokaza i sigurnosne argumentacije, a nakon toga su se usaglasili u mišljenju da su dostavljena sigurnosna argumentacija i dokazi SMATSA doo prihvatljivi da bi se moglo početi sa početkom operativnog rada novog sistema za distribuciju nadzornih podataka, u okviru glavnog ATM sistema SMATSA doo (TopSky-ATC sistem), odnosno da su ispunjeni relevantni zahtjevi propisani Pravilnikom o zajedničkim zahtjevima za pružaoce usluga upravljanja vazdušnim saobraćajem i usluga u vazdušnoj plovitbi i drugih mrežnih funkcija upravljanja vazdušnim saobraćajem i nadzoru nad njima („Službeni list CG“, br. 99/20, 24/23 i 75/24).

Na osnovu svega navedenog, Agencija je donijela Rješenje o odobravanju uvođenja promjene u funkcionalni sistem SMATSA doo sa nazivom „Implementacija SDDS (Surveillance Data Distribution System) sistema“, br. 03/2-348/24-74/34 od 16.12.2024. godine.

Odsjek aerodroma

U okviru Odsjeka za aerodrome, tokom 2024. godine planirane su nadzorničke aktivnosti kod sledećih vazduhoplovnih subjekata: Aerodromi Crne Gore AD (Aerodrom Podgorica i Aerodrom Tivat), Montenegro GHS DOO Podgorica, Flystar DOO Podgorica, MENZIES Aviation DOO Podgorica, Jat Tehnika – DOO za održavanje i opravku vazduhoplova Surčin, Beograd – Dio stranog društva u Tivtu, Oki Air DOO Podgorica, SERVICES & CO DOO Podgorica, Aeroklub – „Špiro Mugoša“ (Letilište Ćemovsko polje), Sportski aero klub – Nikšić (Letilište Kapino polje) i Privredno društvo “Adriatic Marinas” DOO TIVAT (helidrom Porto Montenegro).

Inspekcijskim i kontinuiranim nadzorom izvršena je provjera usaglašenosti navedenih organizacija sa zahtjevima iz Zakona o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, br. 30/12, 30/17 i 82/20), Pravilnika o standardima i kriterijumima za nesmetanu upotrebu operativnih površina, objekata, uređaja i opreme na aerodromu („Službeni list CG“, br. 29/14, 56/15, 19/17, 8/18, 71/18, 1/20, 110/20 i 26/21), Pravilnika o pružanju usluga zemaljskog opsluživanja na aerodromu („Službeni list CG“, br. 68/15), Pravilnika o uslovima za uspostavljanje i korišćenje sistema upravljanja sigurnošću na aerodromu („Službeni list CG“, br. 70/18), Pravilnika o obavještanju, analiziranju i praćenju (follow-up) događaja u civilnom vazduhoplovstvu („Službeni list CG“, br. 45/16, 22/20 i 129/20), Pravilnika o stručnom osposobljavanju lica koja obavljaju poslove od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja na aerodromu („Službeni list CG“, br. 20/14), Pravilnika o bližim uslovima za izdavanje sertifikata operatoru aerodroma („Službeni list CG“, broj 12/14), Pravilnika o uslovima i načinu izdavanja odobrenja za upotrebu aerodroma („Službeni list CG“, br. 15/15), Pravilnika o kriterijumima i standardima za nesmetanu upotrebu operativnih površina, objekata, uređaja i opreme na letilištu („Službeni list CG“, br. 48/19) i Pravilnika o kriterijumima i standardima za nesmetanu upotrebu operativnih površina, objekata, uređaja i opreme na helidromima („Službeni list CG“, br. 9/15, 58/18 i 11/21) i Pravilnika o pružanju usluga spasilačko-vatrogasne zaštite na aerodromima („Službeni list CG“, broj 43/20).

U toku 2024. godine, u Odsjeku za aerodrome planiran je nadzor 10 vazduhoplovnih subjekata. Izvršen je nadzor nad devet vazduhoplovnih subjekata, pri čemu je jedan odustao od produženja dozvole za pružanje usluga zemaljskog opsluživanja, pa samim tim nije bilo potrebe za sprovođenjem nadzornih aktivnosti. Nadzor kod subjekta Aerodromi Crne Gore AD izvršen je tokom 2024. godine u ukupno sedam oblasti od planiranih osam. Iz opravdanih razloga i preostala osma oblast je uspješno provjerena tokom 2025. godine u periodu prije zaključenja ovog izvještaja.

Odsjek nadležan za nadzor nad aerodromima je realizovao ukupno 15 pojedinačnih nadzora (provjera), okončao jedan redovan i jedan vanredni inspekcijski nadzor. Vršanjem nadzorničkih aktivnosti, utvrđena su ukupno 63 nalaza, dok je u inspekcijskim postupanjima izvršeno jedno ukazivanje na učinjenu nepravilnost utvrđenu kod subjekta.

Traganje i spašavanje (SAR) - RASARAC (Regionalni savjetodavni odbor za traganje i spašavanje)

Traganje i spašavanje je do donošenja Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji sa sistematizacijom br. 01/1-014/24-2518/1 od 22.10.2024. godine bilo u nadležnosti ANS sektora, nakon čega organizaciono pripada Sektoru za bezbjednost, olakšice i traganje i spašavanje. U 2024. godini Republika Bugarska je bila zemlja predsjedavajuća radom RASARAC-a. Tokom 2024. godine Agencija je imala brojne aktivnosti u radu RASARAC-a, prvenstveno kroz učešće na 19. i 20. sastanku Regionalnog savjetodavnog odbora za traganje i spašavanje (sastanci radnih grupa i Ekspertskog tima), kao i na 21. sastanku Regionalnog savjetodavnog odbora za traganje i spašavanje - sastanak Upravnog odbora.

Agencija će i dalje nastaviti sa naporima u pogledu učešća u RASARAC, posebno imajući u vidu brojne benefite za sistem našeg civilnog vazduhoplovstva, koji se već ostvaruju ili će biti ostvareni u narednom periodu. U tom kontekstu, do sada su realizovane brojne obuke za osoblje koje učestvuje u poslovima traganja i spašavanja, uglavnom u saradnji sa JRCC Larnaka na Kipru. Sa ovim spasilačkim centrom je postignut sporazum o nastavku saradnje po pitanju podizanja kompetencija i osposobljavanja predstavnika iz RASARAC država do 2027. godine. Imajući u vidu da Crna Gora, kao ni većina država koje učestvuju u radu RASARAC, nema međusobno donijete sporazume o koordinaciji, kojima bi se omogućilo sprovođenje akcija traganja i spašavanja na znatno efikasniji, racionalniji i sadržajniji način, potpisivanjem multilateralnog SAR sporazuma predstavlja odličan preduslov za svestraniji i racionalniji pristup regionalnoj saradnji na operativnom nivou, čime bi se ispunili standardi ICAO utvrđeni Aneksom 12 Čikaške konvencije, a koje je Crna Gora u obavezi da implementira. U skladu sa tim, Agencija za civilno vazduhoplovstvo je uspostavila koordinaciju sa MSP, MVP i MUP, u cilju razmatranja daljih koraka i upućivanja predloga SAR sporazuma na saglasnost Vladi. Vlada Crne Gore je, na 49. sjednici održanoj 1. decembra 2021. godine, donijela zaključak kojim je prihvatila navedeni predlog SAR sporazuma i ovlastila direktora Agencije za civilno vazduhoplovstvo da u ime Crne Gore potpiše SAR sporazum. Nakon 15. RASARAC sastanka, četiri države (Crna Gora, Sjeverna Makedonija, Slovenija i Srbija) izrazile su spremnost da u prvoj fazi potpišu predmetni SAR sporazum, a ostale RASARAC članice mogu pristupiti naknadno u skladu sa članom 11. i 13. SAR sporazuma. Zvanično potpisivanje Sporazuma između Savjeta ministara BiH, Vlade Republike Bugarske, Vlade Republike Hrvatske, Vlade Mađarske, Vlade Republike Sjeverne Makedonije, Vlade Crne Gore, Vlade Republike Srbije, Vlade Slovačke Republike i Vlade Republike Slovenije u vezi sa saradnjom i koordinacijom u oblasti traganja i spašavanja u vazduhoplovstvu je bilo u februaru 2023. godine u Sjevernoj Makedoniji, kada se ujedno i predala nadležnost za predsjedavanje RASARAC-om za 2023. godinu. U međuvremenu su sprovedene brojne aktivnosti koordinacije sa gore navedenim nadležnim institucijama u cilju ratifikacije sporazuma, koja je i formalno okončana kada je Skupština Crne Gore 12. februara 2025. godine donijela Zakon o potvrđivanju Sporazuma između Savjeta Ministara Bosne i Hercegovine, Vlade Republike Bugarske, Vlade Republike Hrvatske, Vlade Mađarske, Vlade Republike Sjeverne Makedonije, Vlade Crne Gore, Vlade Republike Srbije, Vlade Slovačke Republike i Vlade Republike Slovenije u vezi sa saradnjom i koordinacijom u oblasti traganja i spašavanja u civilnom vazduhoplovstvu, a isti je objavljen u „Službenom listu CG“, međunarodni ugovori broj 1/25 od 19.02.2025. godine.

Sektor za sigurnost vazduhoplova i operacija vazduhoplova

Najveći dio aktivnosti u Sektoru za sigurnost vazduhoplova i operacije vazduhoplova odnosio se na realizaciju nadzora shodno Planu inspekcijskih i kontinuiranih nadzora Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2024. godinu. U Sektoru za sigurnost vazduhoplova i operacije vazduhoplova planirani su inspekcijski i kontinuirani nadzori po odsjecima: Odsjek vazduhoplova, vazduhoplovnih komponenti i bespilotnih vazduhoplova, Odsjek za operacije vazduhoplova, licenciranje i obuku.

U okviru Odsjeka za operacije vazduhoplova, licenciranje i obuku planirani su nadzori u odnosu na sljedeće vazduhoplovne subjekte: organizacije koje obavljaju komercijalni vazdušni prevoz – To Montenegro (ME.AOC.005) i Adriatic Airways (ME.AOC.002), organizacija koja obavlja obuku vazduhoplovnog osoblja – Flight Academy Montenegro (ME.ATO.001), deklariranih organizacija za obuku Airways Aviation Academy (ME.DTO.002) i AEROKLUB „NIKŠIĆ“ (ME.DTO.001), imaoce operativne licence – To Montenegro (ME.OL.005) i Adriatic Airways (ME.OL.002), Padobranski školski centar „Špiro Mugoša“ (ME.P-01), CENTAR ZA OBUKU PADOBRANACA „ONOGOŠT“ (ME.NAT.002), organizacija za procjenu znanja engleskog jezika „AIR PINK“ (SRB/ATO-010) i „PRINCE AVIATION“ (SRB/ATO-005), organizacija za obuku pilota paraglajdera „AVIS ZLATIBOR“ (SRB/ATO-201), kao i inspekcije ispitivača.

Inspekcijskim i kontinuiranim nadzorom izvršena je provjera usaglašenosti navedenih organizacija sa zahtjevima iz Pravilnika o tehničkim zahtjevima i procedurama za obavljanje vazdušnih operacija („Službeni list CG“, br. 31/13, 24/14, 47/14, 56/15, 27/16, 6/17, 25/17, 39/18, 67/18, 21/19, 63/20, 107/20, 90/22, 63/23 i 56/24) kojim je pruzeta Uredba Komisije (EU) broj 965/12, Pravilnika o načinu izdavanja operativne licence za obavljanje komercijalnog vazdušnog prevoza („Službeni list CG“, br. 9/15), Pravilnika o uslovima za upotrebu paraglajdera, dozvolama i organizacijama za osposobljavanje pilota paraglajdera („Službeni list CG“, br. 51/23), Pravilnik o uslovima i načinu za vanaerodromsko slijetanje i polijetanje vazduhoplova („Službeni list CG“, br. 79/17), Pravilnika o radnom vremenu, vremenu leta, dnevnom, nedeljnom i godišnjem odmoru, trajanju prevoza i obaveze dežurstva, broju polijetanja i slijetanja posade vazduhoplova („Službeni list CG“, br. 13/2016) i Pravilnika o posadi vazduhoplova („Službeni list CG“, br. 8/13, 23/14, 27/15, 15/17, 81/18, 46/19 i 33/21, 128/21 i 110/22, kojim su preuzete Uredbe Evropske komisije (EU) br. 1178/11 i 290/12) i Pravilnika o uslovima i načinu upotrebe padobrana („Službeni list CG“, br. 43/22).

Nadzori su izvršeni po planu kod operatora vazduhoplova koji obavlja komercijalni vazdušni prevoz To Montenegro, dok je kod Adriatic Airways došlo do odlaganja dijela nadzora za 2025. godinu u kojoj organizacija planira izmjenu flote. Nad organizacijom koja obavlja obuku vazduhoplovnog osoblja – Flight Academy Montenegro izvršen je nadzor u novembru kako je planiran. Deklarirana organizacija za obuku AEROKLUB „NIKŠIĆ“ je pored planiranih nadzora bila podvrgnuta i nenajavljenom nadzoru (01. 04. 2024.) čiji je uzrok bila ozbiljna nezgoda (prema KINNS je klasifikovana kao nesreća) sa jedrilicom tipa blanic L23. Naknadni nadzor je obavljen oktobru 2024. godine gdje je ustanovljeno da je stanje značajno poboljšano i da su ispravili sve nedostatke koji su evidentirani prethodnim nadzorom. Deklarirana organizacija za obuku Airways Aviation Academy od osnivanja nije sprovodila ni teorijsko ni praktično osposobljavanje. Ukoliko ne bude aktivnosti do 01. avgusta 2025. godine (36 mjeseci) DTO organizacija se automatski gasi na osnovu regulative za DTO. Na najavljene nadzore koji su bili planirani za januar 2024. godine nijesmo dobili nikakav

odgovor sa njihove strane. Nije izvršen nadzor nad organizacijom Padobranski školski centar „Špiro Mugoša“ zbog upita organizacije za odlaganje nadzora, a organizacije za procjenu znanja engleskog jezika „AIR PINK“ i organizacija za obuku pilota paraglajdera „AVIS ZLATIBOR“ skinute sa liste prihvaćenih stranih organizacija. Takođe su sprovedena dva nadzora ispitivača i nije bilo nalaza.

Takođe, izvršena je jedna inspekcija paraglajdera, u julu 2024. godine. U ovoj oblasti je napravljen iskorak u pogledu opredijeljivanja i određene opreme, automatskih meteo stanica, koje za cilj imaju davanje preciznih meteo podataka na lokacijama koje su prepoznate kao lokacije poletišta za paraglajdere. Meteo podaci su od krucijalnog značaja za sigurnost odvijanja vazdušnih operacija paraglajderom.

U oblasti letačkih operacija jedrilica organizovana je Radionica za pilote jedrilica i organizacije za obuku (DTO) (15.05.-17.05.2024. godine). Prezenteri, koji su bili angažovani, su istaknuti piloti, instruktori jedriličarstva u predmetnim oblastima sa dugogodišnjim iskustvom kao i inspektor iz Hrvatske agencije za civilno zrakoplovstvo i Agencije za civilno vazduhoplovstvo Republike Slovenije. Preko 15 učesnika radionice je osvježilo svoje znanje iz predmetne oblasti.

Kada je riječ o SAFA i SANA (RAMP) inspekcijama, Agencija je za 2023. godinu pristupila *System-Wide Coordination* (SWC), potpisivanjem Radnog aranžmana sa EASA-om, na osnovu kojeg je dobijena kvota za RAMP inspekcije od EASA-e. Na osnovu dobijene kvote L1 operatera i našeg proračuna za L2 operatere u 2024.godini je realizovano 27 inspekcija na L1 operatorima i 26 inspekcija na L2 operatorima kao i 4 SANA inspekcije na osnovu čega je Crna Gora ispunila 100% State total MAX Target. Ovaj novi Radni aranžman se odnosi na prikupljanje i razmjenu informacija u vezi sa sigurnošću vazduhoplova u okviru EU programa inspekcija vazduhoplova na platformi aerodroma.

Ukupno je izvršeno 57 inspekcija, od čega 53 SAFA inspekcije i 4 SANA inspekcije.

Takođe od ove godine uvršteni smo i zvanično u proces alkotestiranja kao jedina NON EASA zemlja i u sklopu toga izvršeno je alkotestiranje u 6 inspekcija pri čemu je testirano 12 članova letačke posade i 19 kabinskog osoblja. Na polumjesečnom presjeku stanja od EASA SAFA koordinacionog tima došla je nova kvota za L1 i L2 operatere nakon čega smo pristupili izradi analize koja je rezultirala sa novim planom RAMP (SAFA i SANA) inspekcija za 2024.godinu. Na osnovu izmjene plana postavljene su novi broj predviđenih inspekcija i to 57 na stranim i 5 na domaćim operatorima. Od zadatog broja nije realizovana 1 SANA inspekcija (operator vrši air ambulance operacije gdje je teško planiranje RAMP inspekcije) i 4 inspekcije na L2 operatorima takođe zbog nedolaska operatera ili dolaska u isto vrijeme kada je pregledan L1 operator ili operator koji je prioritizovan.

Tokom 2024.godine SAFA tim radio je na obradi alarma dobijenih od strane EASA preko EUROCONTROL-a i analizi operatera koji su obuhvaćeni tim alarmom bilo da se radi o prioritizovanim operatorima od strane EASA koordinacionog tima ili alarma vezano za sankcije protiv Ruske Federacije. Pregledano je 50.270 pristiglih alarma od čega se je 20.724 pristiglih alarma odnosilo na operatere koji su vršili operacije na našim aerodromima.

Po pitanju standardizacije posjete otklonjeni su uočeni nedostaci shodno CAP-u i dobili smo potvrdu od SAFA standardizacionog Rukovodioca tima za provjeru da je Crna Gora uspješno zatvorila podignute nalaze. Angažovanje je bilo usmjereno prevashodno na doradu RAMP priručnika i izradu novih procedura, kao i procjenu kompetencija SAFA inspektora i realizaciju predviđenog treninga shodno CAP-u. Angažman SAFA inspektora po ovim zadacima uslovio je manji broj raspoloživih

inspektora za realizaciju samih inspekcija, što smo nadoknadili povećanim angažmanom preostalih raspoloživih inspektora.

U 2024. godini SAFA tim je bio suočen u krucijalnom vremenskom periodu za obavljanje SAFA inspekcija, tokom mjeseca juna i početkom jula, sa nemogućnošću ulaska na aerodrom zbog isteklih aerodromskih kartica. U tom periodu nisu vršene SAFA inspekcije što se moralo nadoknaditi pojačanim angažmanom SAFA inspektora u mjesecu julu i avgustu kada nam dolazi najveći procenat operatera nad kojima su bile planirane SAFA inspekcije. Svi inspektori u timu su izvršili reorganizaciju korišćenja godišnjeg odmora kako bi mogli da realizujemo postavljene ciljeve. Sa novom organizacijom poslovanja u Agenciji, od novembra 2024. Godine uspostavljen je preventivni sistem djelovanja za sve sektore, u cilju sprečavanja ponovne pojave nemogućnosti rada inspektora zbog važnosti aerodromskih ID kartica.

Zaposleni Odsjeka za operacije vazduhoplova, licenciranje i obuku su krajem 2024. godine sprovodili i opsežne pripreme za najavljenju EASA standardizacionu inspekciju, sprovedenu u prvom kvartalu 2025. godine. Krajem novembra 2024. godine, direktor Agencije obrazovao je Koordinacioni tim u cilju sprovođenja priprema za realizaciju standarizacione inspekcije od strane EASA, koji je u bio zadužen da u periodu do dolaska EASA popuni relevantne EASA upitnike i vrši redovnu koordinaciju i razmjenu podataka sa nadležnim predstavnicima EASA; da pripremi plan aktivnosti i vrši neophodna ažuriranja istog u skladu sa informacijama dobijenim u sklopu priprema za inspekciju; da obavlja neophodnu komunikaciju i razmjenjuje potrebne informacije sa vazduhoplovnim subjektima i po potrebi relevantnim državnim organima i drugim institucijama; da održava redovne sastanke u cilju praćenja realizacije plana aktivnosti; da predlaže izmjene i dopune postojećih ili usvajanje novih internih akata i da sprovodi druge mjere u cilju ažuriranja internih evidencija i dokumentacije; da predlaže angažovanje eksperata izvan Agencije, po potrebi; da redovno, a najmanje jednom mjesečno, informiše direktora Agencije o sprovedenim aktivnostima; kao i druge poslove u cilju uspješne realizacije standardizacione inspekcije. Tokom pripremnog perioda, popunjeni su svi traženi EASA upitnici, izmjenjeno je i ažurirano 14 internih procedura i akata, sprovedena interna provjera u oblasti MED sa ekspertom iz Hrvatske Agencije za civilno zrakoplovstvo, vršena stalna koordinacija sa EASA inspektorima, izmjenjene su i ažurirane autorizacije nadzornika u skladu sa novim Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije, obavljena neophodna komunikacija i razmjenjivane potrebne informacije sa vazduhoplovnim subjektima ATO Flight Academy Montenegro, DTO Aeroklub Nikšić i AeMC JZU Dom zdravlja "Dimitrije-Dika Marinić", ažurirana interna evidencija isl.

U okviru Odsjeka vazduhoplova, vazduhoplovnih komponenti i bespilotnih vazduhoplova bili su planirani nadzori sljedećih vazduhoplovnih subjekata: organizacije odobrene po dijelu CAMO – To Montenegro (ME.CAMO.0009), Avio-helikopterska jedinica Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore (ME.CAMO.0004), Adriatic Airways (ME.CAMO.0007, ACAM inspekcije i product audit-i. Nadzori su realizovani u odnosu na odredbe iz Pravilnika o kontinuiranoj plovidbenosti vazduhoplova i vazduhoplovnih proizvoda, djelova i uređaja i o odobravanju organizacija i osoblja koji obavljaju ove poslove („Službeni list CG“, br. 57/15, 69/15, 32/19, 108/20, 33/21, 116/21, 10/22 i 12/23) kojim je preuzeta Uredba Komisije (EU) broj 1321/2014 i Uredba Komisije (EU) broj 2015/1536. U toku 2024. godine, u Odsjeku vazduhoplova, planiran je nadzor nad tri vazduhoplova subjekta, dvije ACAM inspekcije i tri product audita. Izvršeni su nadzori nad dvije organizacije (To Montenegro i Adriatic Airways) po dijelu CAMO i jedna ACAM inspekcija. Nadzor nad Avio-

helikopterskom jedinicom Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore (ME.CAMO.0004) je odložen na zahtjev organizacije za 2025. godinu, kao i jedan ACAM iste organizacije. Nadzor nad organizacijom Avio-helikopterska jedinica Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore (ME.CAMO.0004) je obavljen početkom 2025 godine i to 10.02.2025. godine. ACAM inspekcija koja je bila odložena je takođe obavljena i to dana 12.02.2025. Product audit-i su izvršeni u organizacijama To Montenegro i AHJ MUP, dok je product audit u organizaciji Adriatic Airways prekinut zbog izmjene vazduhoplova u organizaciji.

Tokom 2024. godine nije bilo slučajeva izdavanja AOC-a i operativne licence. Nastavljene su uobičajene aktivnosti odobrenja izmjena operativnih priručnika operatora vazduhoplova i praćenje aktivnosti operatora vazduhoplova, dominantno u vezi sa pitanjima koja dolaze iz sistema upravljanja ovih vazduhoplovnih subjekata.

Konflikte zone postaju sve više problem sa kojim se suočavaju operatori vazduhoplova u pružaoци usluga u vazдушnom prostoru. Na nivou ICAO i EASA ova pitanja se razmatraju sa brižnom pažnjom pri čemu se pokušava doseći sistem koji će omogućavati da zainteresovane strane imaju na raspolaganju sve raspoložive informacije koje bi omogućile adekvatnu procjenu rizika koju je u obavezi da izvrši operator vazduhoplova. Sve raspoložive informacije kao i najbolju praksu se dijele sa operatorima vazduhoplova kako bi se obezbjedio prihvatljivi nivo sigurnosti vazdušnog saobraćaja.

U okviru Odsjeka vazduhoplova, vazduhoplovnih komponenti i bespilotnih vazduhoplova tokom 2024. godine vršile su se i brojne kompleksne aktivnosti na uspostavljanju sistema za implementaciju Pravilnika o uslovima za sigurnu upotrebu sistema bespilotnim vazduhoplova („Službeni list CG“, br. 24/23 i 117/23) kojim je preuzeta EU regulativa 2019/947, a koji je počeo sa primjenom 01. jula 2024. godine. Izvršena je nabavka softvera za online registraciju operatora bespilotnih vazduhoplova i polaganje ispita za pilote bespilotnih vazduhoplova. Prilikom nabavke navedenog softvera, aktivno se radilo na osmišljavanju izgleda i funkcija navedenog softvera (platforme) i testiranju funkcionalnosti nakon čega je napravljen i Zapisnik o kvalitativno-kvantitativnoj primopredaji usluge. U cilju pravilne implementacije navedenog pravilnika, vršila se analiza uticaja na druge podzakonske akte, a izvršena je i izmjena Sigurnosnog naloga broj 2017/001 kojim su definisani uslovi za upotrebu sistema bespilotnih vazduhoplova u oblastima CTR Podgorica i CTR Tivat. Takođe, izrađeni su i Programi obuka, baze pitanja za A1/A3 i A2 potkategorije otvorene kategorije, teorijska obuka za A1/A3 potkategorije itd. Izrađeni su i mnogobrojni obrasci kao i edukativne i savjetodavne informacije za industriju. U cilju promocije sigurnosti, Agencija je veliki značaj dala i informisanju javnosti putem javnih servisa o novim pravilima o upotrebi sistema bespilotnih vazduhoplova u Crnoj Gori.

Tokom 2024. godine došlo je do evidentiranja 287 operatora bespilotnih vazduhoplova. S obzirom da je do 01. jula 2024. godine bio na snazi Pravilnik o uslovima za upotrebu sistema bespilotnih vazduhoplova i vazduhoplovnih modela („Službeni list CG“, broj 11/16), do ovog datuma registrovano je 159 operatora. Od 01. jula 2024. godine, kada je stupio na snagu Pravilnik o uslovima za sigurnu upotrebu sistema bespilotnih vazduhoplova („Službeni list CG“, broj 24/23 i 117/23), registrovano je ukupno 128 operatora bespilotnih vazduhoplova. Online ispit za operacije u A1/A3 potkategoriji otvorene kategorije položio je 101 pilot bespilotnog vazduhoplova. Veliki je broj i operatora koji dolaze iz država članica EU koji su registrovani u tim državama i položili ispite, a koji

podliježu provjeri navedenih dokumenata. Nakon provjere dokumenata, Agencija strane operatore i pilote informiše o nacionalnim propisima i obavezi da se pridržavaju istih. Komunikacija koja se odvija sa licima, koja izražavaju želju da se registruju kao operatori dronova i da polažu ispite, kao i informisanja oko pravila, iziskuje veliko strpljenje i predanost kom prilikom treba licima pružiti sve raspoložive informacije pa i one koje ne dolaze samo iz Zakona o vazдушnom saobraćaju i aktima donesenim u odnosu na taj akt. Stručne službe Agencije su, kada su u pitanju bespilotni vazduhoplovi, tokom 2024. godine bili u intenzivnoj komunikaciji i sa Ministarstvom ekonomskog razvoja, u cilju izdavanja mišljenja za vršenje unosa/uvoza/izvoza bespilotnih vazduhoplova. U ovoj oblasti su vrlo intenzivne promotivne aktivnosti, ne samo aktivnosti na društvenim mrežama već i objavljivanje više uputstava i informacija na internet stranici Agencije, naročito u vezi sa pravilima i propisima novog pravilnika čija je primjena počela 2024. godine. U ovoj oblasti, koja nije tradicionalna oblast vazduhoplovstva već se intenzivno razvija u poslednjoj deceniji, od ključnog su značaja pravovremena reakcija i komunikacija kroz sve raspoložive kanale komunikacije. Pored svih ovih aktivnosti Agencija predstavlja i centralnu tačku u sistemu Crne Gore, ka kojoj se pored sigurnosti vazdušnog saobraćaja usmjeravaju i pitanja bezbjednosti i zaštite privatnosti, pa Agencija obavlja i neophodnu komunikaciju sa drugim organima i institucijama u čijoj se nadležnosti nalaze ova pitanja.

U 2024. godini došlo je do izdavanja i 11 odobrenja za vanaerodromsko polijetanje i slijetanje a izdata su i 3 odobrenja za pružanje usluga iz vazduha.

U Tabeli 2 je prikazan broj dozvola letačkog osoblja i dozvola osoblja za pripremu, otpremu i praćenje leta, razvrstan po kategorijama.

Kategorija dozvola			PART-FCL	JAR-FCL	ICAO	NAC	Σ1	Σ2
Dozvola pilota transportnog vazduhoplova	ATPL	A	50	30	0	0	80	92
		H	12	0	0	0	12	
Dozvola komercijalnog pilota	CPL	A	37	11	5	2	55	84
		H	17	10	0	2	29	
		As	0	0	0	0	0	
Dozvola privatnog pilota	PPL	A	72	13	0	3	88	92
		H	4	0	0	0	4	
		As	0	0	0	0	0	
Dozvola pilota balona	BPL		0	0	3	0	3	3
Dozvola pilota jedrilice	SPL		7	0	5	0	12	12
Dozvola pilota lakog vazduhoplova	LAPL		0	0	0	0	0	0
			0	0	0	0	0	
			0	0	0	0	0	
			0	0	0	0	0	
Dozvola osoblja za pripremu, otpremu i praćenje leta	FDL		0	0	13	0	13	13
Dozvola pilota paraglajdera	PgL		0	0	0	31	31	31
Dozvola padobranca	PL		0	0	0	20	20	20
Dozvola pilota zmaja	HgL		0	0	0	2	2	2

Tabela 2 – Broj dozvola letачkog osoblja i dozvola osoblja za pripremu, otpremu i praćenje leta

Tokom 2024. godine su realizovani teorijski ispiti za sticanje pilotskih dozvola za 6 kandidata, od čega su svih 6 kandidata uspješno završila ispite.

Sprovedeno je 64 praktičnih ispita/provjera stručnosti/procjena kompetencija.

U Registru civilnih vazduhoplova je tokom 2024. godine došlo do brisanja jednog vazduhoplova a, takođe, i do upisa jednog vazduhoplova. Ukupan broj vazduhoplova upisanih u Registar je 25.

U toku 2024. godine izdate su dvije potvrde o provjeri plovidbenosti vazduhoplova.

U Registru vazduhoplovnog osoblja, koji vodi Agencija, evidentirano je 37 važećih dozvola za održavanje i prepravke vazduhoplova i tri dozvole za održavanje komponenti vazduhoplova. Od ovih dozvola su 33 sa kategorijom ovlašćenja B1, zatim tri sa kategorijom ovlašćenja B2 i jedna sa kategorijom ovlašćenja C.

Odobreno je osam izmjena ranije odobrenih programa održavanja vazduhoplova.

Odobrene su dvije izmjene priručnika organizacija za održavanje vazduhoplova i pet izmjene priručnika organizacija za obezbjeđivanje kontinuirane plovidbenosti vazduhoplova.

U regulatornom dijelu značajan dio resursa, na nivou Sektora, opredjeljuje se na vršenje stručne redakture i priprema podzakonskih akata, shodno dinamici predviđenoj Planom o donošenju podzakonskih akata. Ono što značajno opterećuje ovu organizacionu cjelinu jeste i česta izmjena Prihvatljivih načina usklađivanja (AMC) i Smjernica (GM), koje izdaje EASA. Obim tih izmjena, posebno u oblasti operacija vazduhoplova, je uslovio potrebu da nadzornici odvoje značajan dio raspoloživog vremena u cilju razmatranja i uvođenja ovih dokumenata u naš sistem i to kako interno tako i eksterno, tj. u odnosu na vazduhoplovne subjekte.

U odnosu na ICAO vršeno je više značajnih aktivnosti koje predstavljaju obavezu uspostavljenju kroz Čikašku konvenciju i potpisane aranžmane sa ICAO. Prije svega na nivou Sektora su razmatrana ICAO državna pisma, a kojim su od strane ICAO Savjeta predloženi amandmani određenih ICAO standarda i preporuka. Značajnu podršku u vezi sa pripremom naše reakcije imamo od strane EASA-e i EK koje pripremaju predlog reakcije, usaglašen sa državama članicama EU. Naime u najvećem broju standarda i preporuka radi se o amandmanima koje afektiraju odgovarajuće EU regulative pa imajući u vidu da, u konačnom, te EU regulative postaju dio našeg pravnog poretka, platforma na nivou EU koja omogućava razmjenu ove vrste podataka, i usaglašene reakcije, predstavlja veliku olakšicu. Naredna značajna aktivnost u odnosu na ICAO jeste ažuriranje podataka na web platformi ICAO. Popunjavanje lista provjera predstavlja kontinuiranu aktivnost naročito po usvajanju određenih amandmana ICAO kao i izmjeni naših propisa. Visok nivo popunjenosti ovih lista, preko 90%, predstavlja dobar rezultat i samom ICAO-u stavlja do znanja posvećenost naše države u cilju transpozicije ICAO standarda i preporuka. Popunjavanjem ovih lista provjera, pored pomenutog, ispunjavanja se i naša obaveza notifikacije drugih država članica ICAO i ICAO-a u vezi razlika u odnosu na standarde i preporuke. Tokom 2024. godine je rađeno i na redovnom, godišnjem, ažuriranju podataka koji su postavljeni u ICAO *State Aviation Activity Questionnaire (SAAQ)*.

Tokom 2024. godine nastavljene su aktivnosti na ažuriranju internih dokumenata, pri čemu se najveći dio ovih aktivnosti odnosi na regulatorno usklađivanje internih dokumenata. Odobrene su izmjene priručnika u oblasti oblasti RAMP. Ažuriranje procedura u pojedinim oblastima je u izvjesnom kašnjenju, ne samo zbog učestalih regulatornih promjena već i zbog obimnih promjena

Prihvatljivih načina usklađivanja (AMC) i Smjernica (GM). Ovaj proces dodatno usložanjava okolnost da su se u Sektoru za sigurnost vazdušnog saobraćaja, tokom proteklog perioda, desile značajne promjene u pogledu raspoloživih ljudskih resursa. Uvođenje novoangažovanog osoblja je zahtjevan proces koji iziskuje prilično vremena, a okolnosti kao što su sertifikacione i aktivnosti nadzora ne trpe vremensko odlaganje pa je njima i dodijeljen prioritet.

Referat za vazduhoplovnu medicinu

Referat za vazduhoplovnu medicinu je u 2024. godini nastavio aktivnosti u oblasti svoje nadležnosti. U skladu sa Planom nadzora za 2024. godinu, vršen je kontinuirani nadzor nad radom vazduhoplovno-medicinskog centra (Aero-Medical Center – AeMC), kao i kontinuirani nadzor nad radom ljekara specijalista, ovlašćenih vazduhoplovno-medicinskih ispitivača (Aero-Medical Examiner – AME), koji su odgovorni za donošenje ocjene sposobnosti vazduhoplovnog i drugog stručnog osoblja.

Obavljena je analiza rizika u sprovođenju regulative od strane vazduhoplovno-medicinskog centra i ovlašćenih ljekara za ocjenjivanje zdravstvene sposobnosti vazduhoplovnog osoblja i na osnovu nje je napravljen plan nadzora subjekata za sljedeću godinu.

Jedan od zahtjeva Pravilnika o posadi vazduhoplova je da ovlašćeni ljekari specijalisti, medicinski ispitivači, AME-i, kontinuirano unapređuju znanje iz vazduhoplovne medicine. Referat za vazduhoplovnu medicinu je organizovao i sproveo Kurs za obnovu znanja za specijaliste vazduhoplovne medicine, ovlašćene za obavljanje poslova medicinskih pregleda, analiza i ocjenjivanja zdravstvenog stanja vazduhoplovnog osoblja (AME, Aero-Medical Examiner), nakon čega je izdato Uvjerenje o završenom kursu za obnovu znanja iz vazduhoplovne medicine po odobrenom Programu obuke iz vazduhoplovne medicine. Takođe, po odobrenom Programu obuke iz vazduhoplovne medicine za utvrđivanje zdravstvene sposobnosti kontrolora letenja i studenta kontrolora letenja Referat za vazduhoplovnu medicinu, Medical Assessor, je organizovao posjetu Aerodromskoj Kontroli letenja Podgorica za ovlašćene vazduhoplovno medicinske ispitivače (Aero Medical Examiners, AME) zbog upoznavanja sa uslovima rada i radnom sredinom kontrolora letenja. Nastavljena je stalna stručna komunikacija sa ovlašćenim vazduhoplovno-medicinskim ispitivačima, kao i konsultacije sa ljekarima specijalistima vazduhoplovno-medicinskog centra koji su uključeni u vršenje medicinskih pregleda vazduhoplovnog osoblja.

Kontinuirano se sprovodilo ažuriranje medicinske dokumentacije sa ljekarskih pregleda i pretraga. Medicinska dokumentacija je pod režimom medicinske povjerljivosti i zaštite ličnih podataka po EU Uputstvu br. 95/46, Zakonu o zaštiti podataka o ličnosti („Službeni list CG“, br. 79/08, 70/09, 44/12 i 22/17) i Pravilniku o načinu označavanja i zaštite posebne kategorije ličnih podataka („Službeni list CG“, br. 11/11) redovno dostavljana Referatu za vazduhoplovnu medicinu, gdje se čuva u propisanom vremenskom periodu.

Referat za vazduhoplovnu medicinu je redovno obavljao poslove analize medicinske dokumentacije nastale pri vršenju ljekarskih pregleda za izdavanje ljekarskih uvjerenja i potvrda o zdravstvenoj sposobnosti vazduhoplovnom i ostalom stručnom osoblju.

Redovno su obavljene aktivnosti vođenja Registra vazduhoplovnog osoblja, upisivanja ličnih podataka i određivanja broja neophodnog za izdavanje sertifikata o zdravstvenoj sposobnosti i dozvole o stručnoj osposobljenosti vazduhoplovnom osoblju.

Nastavljena je stalna komunikacija i savjetovanje sa vazduhoplovnim osobljem, pomoćnim vazduhoplovnim i ostalim stručnim osobljem u cilju poboljšanja zdravlja ove populacije. Organizovani su sastanci i konsultacije sa strankama, a redovno je obavljana komunikacija sa vazduhoplovnim subjektima čije osoblje mora da ispuni vazduhoplovno-medicinske zahtjeve za dobijanje ljekarskog uvjerenja ili potvrde o zdravstvenoj sposobnosti.

Referat za vazduhoplovnu medicinu je izdavao obavještenja kandidatima koji su predali zahtjev za ocjenu sposobnosti, kao i njihovim poslodavcima ako je tako propisano regulativom, o dobijenoj ocjeni zdravstvene sposobnosti. Ova obavještenja se izdaju u slučaju kada kandidati ne ispunjavaju medicinske zahtjeve za traženi kriterijum zdravstvene sposobnosti sa uputstavima kandidatima o njihovim pravima i obavezama.

Redovno su vođeni postupci ponovljenih i vanrednih ljekarskih pregleda. U 2024. godini nije bilo drugostepenih pregleda po žalbi kandidata u slučajevima kada kandidati za izdavanje ljekarskih uvjerenja ili potvrda o zdravstvenoj sposobnosti ne ispunjavaju propisane uslove.

Referat za vazduhoplovnu medicinu redovno obavlja multisektorsku saradnju u okviru Agencije, posebno sa Sektorom za sigurnost vazduhoplova i vazduhoplovne operacije (ranije Sektorom za sigurnost vazdušnog saobraćaja) kod izdavanja dozvola letačkom osoblju, izdavanja odobrenja za upotrebu vazduhoplova koji nema uvjerenje o tipu i drugo.

Takođe, Referat za vazduhoplovnu medicinu sarađuje sa Sektorom za sigurnost vazdušne plovidbe i aerodroma (ranije Sektorom za sigurnost vazdušne plovidbe), a u 2024. godini posebno na ažuriranju procedure nadzor zloupotrebe psihoaktivnih supstanci i upotrebe lijekova kod kontrolora letenja čime je otklonjena neusaglašenosti u Kontroli letenja Srbije i Crne Gore SMATSA doo Beograd.

U skladu sa procedurom za obradu ICAO državnih pisama, Referat za vazduhoplovnu medicinu je pripremio odgovore na ICAO SL AN 5/16.1-24/77 u vezi sa podacima korisnim za ažuriranje gornje starosne granice za pilote koji obavljaju komercijalne vazdušne operacije.

Referat za vazduhoplovnu medicinu je, u skladu sa procedurom GEN.PRO.011 Objavljivanje vazduhoplovnih informacija i potpisanim Sporazumom o dostavljanju i objavljivanju vazduhoplovnih podataka, vršio provjeru tačnosti informacija objavljenih u AIP / VFR AIP iz svoje nadležnosti (u skladu sa Prilogom 1 navedene procedure). U 2024. godini nije bilo promjene podataka iz medicinske oblasti objavljenih u GEN sekciji AIP-a.

U skladu sa Planom internih provjera za 2024. godinu sprovedena je provjera zahtjeva iz Pravilnika o posadi vazduhoplova („Službeni list CG“ br. 8/13 sa svim izmjenama i dopunama - Aircrew Regulation (EU) No 1178/2011), kao i Pravilnik o dozvolama i organizacijama za osposobljavanje kontrolora letenja („Službeni list CG“ br. 29/2016 sa svim izmjenama i dopunama - Air Traffic Controllers Regulation (EU) 2015/340) u Referatu za vazduhoplovnu medicinu.

Referat za vazduhoplovnu medicinu je 2024. godine u okviru Koordinacionog tima u cilju sprovođenja priprema za realizaciju standarizacije inspekcije od strane EASA sprovodio brojne

pripreme za najavljenju EASA kontrolu najavljenju za početak 2025. godine i redovno, dva puta godišnje slao statističke podatke za EASA Standardisation Information System.

Nastavljena je saradnja sa Komisijom za istraživanje uzroka nesreća i ozbiljnih nezgoda u vazduhoplovstvu, uz poštovanje principa tajnosti ličnih podataka. Takođe, nastavljena je saradnja i razmjena iskustava sa kolegama iz regiona i EU, posebno saradnja koja se, na propisani način, obavlja sa kancelarijama evropskih nacionalnih vlasti za vazduhoplovnu medicinu u cilju dostavljanja medicinske dokumentacije, kao i priznavanja evropskih ljekarskih uvjerenja na osnovu pristigle medicinske dokumentacije (SOLI Transfer).

Agencija je, kao predstavnik Crne Gore, član Sporazuma o saradnji u vezi sa prevencijom i upravljanjem događajima u vazdušnom saobraćaju vezanim za javno zdravlje, (*CAPSCA, The Collaborative Arrangement for the Prevention and Management of Public Health Events in Civil Aviation*), organizacije ICAO-a, od 2017. godine. Na taj način, Referat za vazduhoplovnu medicinu redovno sarađuje i dobija informacije o događanjima značajnim za planetarno javno zdravlje a koji mogu da utiču na vazduhoplovstvo.

Kao član radne grupe za granične prelaze, po Riješenju ministra zdravlja o formiranju radnih grupa za izradu Nacionalnog akcionog plana za zdravstvenu sigurnost, Referat za vazduhoplovnu medicinu je nastavio multisektorske konsultacije i aktivno učestvovanje u izradi navedenog akta. Cilj je razvijanje kapaciteta države za realizaciju obaveza definisanih Međunarodnim zdravstvenim pravilnikom (*International Health Regulations, IHR*) koji je ključni instrument za upravljanje u vanrednim zdravstvenim situacijama, uključujući epidemije bolesti, prirodne katastrofe i ekološke krize.

U Institutu za javno zdravlje Crne Gore je 28. i 29. novembra 2024. godine održana radionica posvećena jačanju kapaciteta Međunarodnog zdravstvenog pravilnika (IHR) i graničnih prelaza "*IHR core capacities and Points of Entry*" i u cilju razvijanja Standardno-operativnih procedura za granične prelaze koji su nominovani da ispunjavaju uslove u skladu sa zahtjevima Međunarodnog zdravstvenog pravilnika- IHR-a. Ova radionica, čiji je učesnik bio i predstavnik Agencije, održana je u organizaciji Instituta za javno zdravlje Crne Gore i Robert Koh Instituta iz Berlina i predstavlja nastavak aktivnosti koje su započete na radionici održanoj 2023. godine u Podgorici. Obrađeni su tehnički savjeti SZO za upravljanje događajima u vazdušnom saobraćaju: „Priručnik za upravljanje događajima javnog zdravlja u vazdušnom saobraćaju“, (*WHO Technical Advice for Event Management in Air Transport: "Handbook for the Management of Public Health Events in Air Transport"*).

Referat za vazduhoplovnu medicinu je član Evropskog udruženja vazduhoplovne i svemirske medicine (*European Society of Aerospace MedicineESAM*) i redovno prati aktivnosti i dobija obavještenja o novostima iz oblasti vazduhoplovne medicine.

Zahtjev Pravilnika o posadi vazduhoplova je da ljekari specijalisti, medicinski procjenjivači nacionalnih vazduhoplovnih vlasti (*MA, Medical Assessors*) kontinuirano unapređuju znanje iz vazduhoplovne medicine. U 2024. godini Referat za vazduhoplovnu medicinu prisustvovao je Obuci obnavljanja znanja iz vazduhoplovne medicine, koji je održan u Beogradu i u Zagrebu. Referat za vazduhoplovnu medicinu je prisustvovao i onlajn kursu za obnovu znanja u organizaciji CAA Slovenije AME Refresher Training Ljubljana 2024. Referat za vazduhoplovnu medicinu redovno prisustvuje

sastancima medicinskih stručnjaka (*MEG, Medical Expert Group*), koji se održavaju dva puta godišnje u EASA, u Kelnu.

Referat za vazduhoplovnu medicinu je redovno prisustvovao obukama u organizaciji Agencije, između ostalih i obuci za obnovu znanja iz tehnika sprovođenja nadzora.

ICAO CAPSCA je organizovala virtuelnu radionicu (*Virtual CAPSCA EUR Focal persons Workshop 2024*) u trajanju od dva dana, kojoj je i predstavnik Agencije prisustvovala.

Referat za vazduhoplovnu medicinu je u 2024. godini prisustvovao veoma važnoj MESAFE konferenciji (*Mental health in aviation safety*) u organizaciji EASA-e. Ovaj istraživački projekat procjenjuje nova medicinska dostignuća za ranu dijagnostiku, kao i lečenje mentalnih zdravstvenih stanja koja bi mogla predstavljati sigurnosni rizik za vazduhoplovstvo i dovesti do nesposobnosti pilota i kontrolora leta ili ograničenja njihovog lekarskog uverenja iz sigurnosnih razloga. Trenutno ne postoje specifične, validirane metode procjene mentalnog zdravlja za upotrebu u vazduhoplovstvu, koje uključuju specifične operativne potrebe, kako bi se rešili identifikovani problemi. Potrebna su istraživanja kako bi se detaljnije objasnile specifične potrebe i razvile metode procjene ili procenila primjenljivost postojećih metoda za upotrebu u vazduhoplovnom okruženju. Na konferenciji su predstavljeni rezultati istraživačkog projekta MESAFE. EASA i ICAO su zajednički organizovali CAPSCA regionalni sastanak nakon MESAFE konferencije (*CAPSCA EUR/NAT and MID regional meeting*) kome je i Referat za vazduhoplovnu medicinu prisustvovao, kao i webinaru u vezi sa istraživačkom studijom EASA pod nazivom „Analiza uticaja, prevencija i upravljanje zamorom kod kontrolora letenja“.

Najvažniji naučni događaj iz vazduhoplovne medicine u 2024. godini je bilo održavanje Drugog internacionalnog kongresa vazduhoplovne i kosmičke medicine (*2nd International Congress of Aerospace Medicine ICAM 2024*) u Lisabonu, kome je predstavnik Agencije takođe prisustvovao.

Sektor za bezbjednost, olakšice i traganje i spašavanje

Bezbjednost i olakšice

U dijelu regulatornih aktivnosti u 2024. godini, Agencija je, u skladu sa Zakonom o vazdušnom saobraćaju, razmotrila i dala saglasnost na programe bezbjednosti subjekata na koje se odnosi Nacionalni program bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva. U Tabeli 3 su prikazani subjekti na čije je programe bezbjednosti Agencija dala saglasnost u 2024. godini i datumi davanja tih saglasnosti.

Aerodrom Tivat – Izdanje 4, Revizija 6	30.04.2024. god.
Aerodrom Podgorica – Izdanje 4, Revizija 7	30.04.2024. god.
ToMontenegro – Izdanje 3, Revizija 0	24.05.2024. god..
Aerodrom Podgorica – Izdanje 4, Revizija 8	18.06.2024. god.
Aerodrom Tivat – Izdanje 4, Revizija 7	24.06.2024. god.
SMATSA, Program za Crnu Goru, verzija 87	27.08.2024. god.

Tabela 3 – Programi bezbjednosti u 2024. godini

Pored ovih programa, Agencija je dala saglasnost AD Aerodromi CG na Program obuke iz sajber bezbjednosti, Izdanje 1, Revizija 1 dana 14.02.2024, Program bezbjednosti regulisanog agenta, Izdanje 3, Revizija 1 dana 04.04.2024. godine i Izdanje 3, Revizija 2 dana 21.06.2024. godine kao i na Program obuke iz domena bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva, Izdanje 3, Revizija 1 dana 30.04.2024. godine.

Agencija je dala saglasnost AD Aerodromi CG na Priručnik za upravljanje informacionom bezbjednošću, Izdanje 1, Revizija 0 dana 30.04.2024. godine, kao i saglasnost Kontrolni letenja Srbije i Crne Gore SMATSA doo Beograd na Pravilnik o informacionoj bezbjednosti informaciono-komunikacionog Sistema, verzija 1.1, dana 25.06.2024. godine.

Takođe, Agencija je dala saglasnost AD Aerodromi CG za produženje odobrenja statusa regulisanog agenta za lokacije Aerodrom Podgorica i Aerodrom Tivat, dana 05.04.2024. godine.

Tokom 2024. godine Agencija je učestvovala u pripremi, ili je u potpunosti pripremila, četiri materijala za razmatranje, na četiri sjednice Nacionalnog odbora za bezbjednost civilnog vazduhoplovstva.

Takođe, Agencija je aktivno učestvovala u radu Nacionalnog odbora za olakšice tokom 2024. godine, na 4 sjednice, na kojima je riješavano niz pitanja iz oblasti olakšica u vazdušnom saobraćaju. Inicijativom Nacionalnog odbora za olakšice, nedostatak utvrđen ICAO Auditom iz septembra 2023. godine otklonjen je u najkraćem mogućem roku, o čemu je Agencija obavijestila nadležne organe ICAO-a.

Pripremljene su i distribuirane obaveze iz oblasti bezbjednosti za avio kompanije koje lete iz ili prema Crnoj Gori.

Agencija je pripremila i Izmjene Programa kontrole kvaliteta bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva (Izdanje 4, Revizija 3) koje je Vlada usvojila dana 01.03.2024. godine. Takođe, Agencija je pripremila i Izmjene Nacionalnog programa za bezbjednost civilnog vazduhoplovstva (Izdanje 4, Revizija 6), koje je Vlada usvojila dana 14.03.2024. godine.

Nadzorne aktivnosti

U dijelu nadzornih aktivnosti, Agencija je u 2024. godini izvršila 2 audita, 44 inspekcije i 17 testova iz oblasti bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva dok je u 2023. godini sprovedeno 2 audita, 29 inspekcija i 10 testova iz oblasti bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva.

Predmet kontrole su bili operator aerodroma (Aerodrom Podgorica i Aerodrom Tivat), To Montenegro, pružalac usluga u vazdušnoj plovidbi (SMATSA) i strani vazdušni prevozioci (Turkish Airlines, Easy Jet, Jet 2, Air Serbia, Austrian Airlines, Jazeera Airways, Air Astana, Wizz Air i RyanAir).

Inspektori Agencije su proveli ukupno 232 dana u nadzornim aktivnostima, dok je taj broj u 2023. godini iznosio 198 dana (u što se ne računa vrijeme pripreme, kao ni vrijeme pisanja izvještaja), tako da je povećanje dana provedenih u nadzoru, u odnosu na godinu dana ranije, iznosilo 17,7%.

U skladu sa preporukama Evropske komisije iz 2014. godine, vodi se evidencija o ukupnom broju dana provedenih u nadzorima. U periodu od 2014. do 2022. godine (računajući i te godine, dakle za

period od devet godina) inspektori Agencije su u prosjeku proveli 137,8 dana u nadzorima godišnje, tako da je broj dana provedenih u nadzoru u 2024. godini bio za oko 68,12% veći u odnosu na ovaj prosjek.

Broj nadzora, kao i broj dana provedenih u nadzorima, je prvi put poslije korona krize značajno povećan u 2022. godini, kada je bilo 176 dana provedenih u nadzoru, dok je u 2023. godini zabilježen trend rasta (198 dana), da je u 2024. godini takođe nastavljen trend rasta i u odnosu na 2024. godinu (232 dana).

Nadzorne aktivnosti vršila su 4 lica (2 inspektora, 1 nadzornik i 1 savjetnik koji ima ovlaštenje za obavljanje nadzornih aktivnosti). Savjetniku koji je imao privremeno ovlaštenje za vršenje nadzora, ista su ukinuta 01.10.2024. godine, tako da su do kraja godine samo 3 lica vršila nadzore.

U 2024. godini suspendovan je jedan sertifikat KD kontrolorima na aerodromima i to za obavljanje poslova kontrole pristupa, a suspendovano je i važenje 1 obuke, odnosno izvršeno je upućivanje na ponovnu obuku za jednog člana kabinskog osoblja koji je vršio kontrolu pristupa vazduhoplovu, dok je u 2023. godini suspendovano tri sertifikata KD kontrolorima, od čega jedan za kontrolu ručnog prtljaga na rendgenskom uređaju, dva za obavljanje poslova kontrole pristupa, a suspendovano je i važenje tri obuke odnosno izvršeno je upućivanje na ponovne obuke za tri člana kabinskog osoblja koja su vršila kontrolu pristupa vazduhoplovu.

Agencija je 2024. godine sproveda do sada najveći broj nadzornih aktivnosti sa najvećim brojem aktivnih dana provedenih na terenu, što je i doprinijelo ovakvom rezultatu tokom procjene realizovane od strane Evropske Komisije u maju 2024. godine.

Nad radom operatora aerodroma, na Aerodromu Podgorica, tokom 2024. godine izvršeno je četrnaest inspekcija i to u januaru (3), februaru (1), martu (2), aprilu (2), maju (1), julu (2), oktobru (1) i decembru (2) 2024. godine.

Dodatno, pored inspekcija, krajem avgusta i početkom septembra 2024. godine izvršen je i audit ovog aerodroma, što podrazumijeva nadzor nad primjenom svih mjera bezbjednosti koje se primjenjuju na aerodromu.

Od sprovedenih četrnaest inspekcija, četiri su bile redovne - realizovane u januaru, martu i maju mjesecu, dok su ostale (10) inspekcije bile ponovne inspekcije, a čiji cilj je praćenje korektivnih aktivnosti kako bi se verifikovalo otklanjanje utvrđenih nedostataka. Tokom dvije ponovne inspekcije u januaru i junu mjesecu verifikovano je otklanjanje nedostataka utvrđenih tokom 2023. godine.

Osim audita i inspekcija na Aerodromu Podgorica, izvršeno je i sedam tajnih testova u oblasti vršenja kontrole pristupa (1), KD kontrole osoblja (1), KD kontrole putnika (1), KD kontrole tereta i pošte (1), zaštita putnika – kontaminacija (1), KD kontrola zaliha namijenjenih potrošnji tokom leta (1) i pregled vozila (1).

U toku 2024. godine nad radom operatora aerodroma, na Aerodromu Tivat, izvršeno je devet inspekcija i to u januaru (1), februaru (1), aprilu (2), maju (1), julu (1), avgustu (1), septembru (1) i decembru (1) 2024. godine.

Pored inspekcija, u julu je izvršen i audit ovog aerodroma, što podrazumijeva nadzor nad primjenom svih mjera bezbjednosti koje se primjenjuju na aerodromu.

Od sprovedenih devet inspekcija, dvije inspekcije su bile redovne – realizovane u februaru i aprilu mjesecu, dok je šest inspekcija sprovedeno s ciljem praćenja realizacije korektivnih mjera, odnosno verifikacije da li su utvrđeni nedostaci otklonjeni, a realizovane su u januaru (1), aprilu (1), maju (1), avgustu (1), septembru (1) i decembru (1). Jedna inspekcija je bila vanredna (po prijavi), i ona je realizovana u julu mjesecu.

Osim audita i inspekcija, izvršena su i četiri (4) tajna testa na Aerodromu Tivat u oblasti vršenja kontrole pristupa (1), KD kontrole osoblja (1), KD kontrole putnika (1) i zaštita putnika - kontaminacija (1).

Rad ToMontenegra u oblasti bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva kontrolisan je kroz dvije inspekcije, izvršene u februaru i maju 2024. godine. Dodatno, rad ToMontenegra provjeravan je i tokom vršenja audita aerodroma u Podgorici i Tivtu.

U julu, odnosno decembru mjesecu, izvršena su dva tajna testa, koja su se odnosila na zaštitu vazduhoplova i bezbjednosni pregled vazduhoplova koji su u operativnoj upotrebi. Jedan test je urađen na Aerodromu Tivat, a drugi na Aerodromu Podgorica.

Tokom 2024. godine izvršeno je šesnaest inspekcija i dva tajna testa kod stranih vazdušnih prevoznika (tokom 2023. godine 8 inspekcija), u dijelu vršenja bezbjednosnog pregleda vazduhoplova prije leta i kontrole pristupa. Kontrolisane su posade sljedećih avio-kompanija: Air Serbia (mart, april i avgust 2024. godine), Turkish Airlines (maj 2024. godine), Jet 2 (jul 2024. godine), Jazeera Airways (jul, avgust, septembar i oktobar 2024. godine), Austrian Airlines (septembar i oktobar 2024. godine), RyanAir (oktobar i novembar 2024. godine) i WizzAir (oktobar, novembar i decembar 2024. godine). U sklopu Audita na Aerodromu Podgorica, kontrolisana je i Air Astana u dijelu vršenja bezbjednosnog pregleda vazduhoplova prije leta.

U 2024. godini sprovedene su tri inspekcije (aprilu, junu i oktobru) i jedan tajni test (u aprilu mjesecu) nad radom SMATSA-e, u dijelu bezbjednosti. Od ove tri inspekcije jedna je vršena kao redovna inspekcija, dok su ostale dvije vršene kao ponovne inspekcije, od kojih je jedna vršena u odnosu na nedostatke koji su utvrđeni tokom 2023. godine.

Tokom 2024. godine nijesu vršene posebne inspekcije prema katering kompanijama. Na Aerodromu Podgorica postoji jedna kompanija koja vrši usluge kateringa i iste pruža korisnicima generalne avijacije, ali je za isporuku kateringa zadužen operator aerodroma. Tokom audita Aerodroma Podgorica, izvršenog u avgustu/septembru 2024. godine, vršena je kontrola dostavljanja ovih zaliha na vazduhoplove. Takođe, tokom decembra mjeseca, izvršen je 1 tajni test u odnosu na KD kontrolu zaliha namijenjenih potrošnji tokom leta.

Na Aerodromu Tivat nema isporuka katering kompanija, osim kateringa ToMontenegra i kateringa za letove generalne avijacije koji se 100% kontrolišu na rendgenskom uređaju.

Kompanija ToMontenegro vrši isporuke kateringa na svoje vazduhoplove, shodno odobrenom programu bezbjednosti, ali se sve ove zalihe kontrolišu od strane operatora aerodroma, što je provjeravano tokom vršenja audita Aerodroma Tivat u julu mjesecu i audita Aerodroma Podgorica, u avgustu/septembru mjesecu 2024. godine.

Tara Aerospace AD je u oktobru mjesecu 2024. godine, nakon ispunjenosti svih uslova propisanih NPBCV i izvršene validacije na terenu, opet stekla status poznatog pošiljaoca.

Osim ove kompanije jedino Aerodromi CG imaju status regulisanog agenta, koji se odnosi na bezbjednost tereta i pošte.

Mjere koje se primjenjuju u bezbjednosti tereta i pošte na aerodromima Podgorica i Tivat kontrolisani su tokom audita, koji su sprovedeni u julu i avgustu/septembru 2024. godine.

Prekršajni nalozi i druge kazne

Inspektori Agencije izrekli su dvanaest prekršajnih naloga, od čega 8 za fizička lica u iznosu od po 300 eura koji se odnose na pokušaje unošenja zabranjenih predmeta u bezbjednosno-zaštićenu zonu, odnosno vazduhoplov.

U osam slučajeva razlog kažnjavanja putnika je bila municija pronađena na punktu za KD kontrolu putnika i ručnog prtljaga ili punktu za KD kontrolu odvojenog prtljaga na Aerodromima Podgorica i Tivat. Svi zabranjeni predmeti su oduzeti i predati Graničnoj policiji.

Takođe, dva prekršajna naloga su izdata stranim operatorima vazduhoplova i to jedan u iznosu od 1000 eura po Zakonu o vazdušnom saobraćaju i drugi u iznosu od 500 eura po Zakonu o inspeksijskom nadzoru. Uz ove prekršajne naloge, izdata su i dva prekršajna naloga za odgovorna lica u ovim pravnim licima i to jedan u iznosu od 300 eura po Zakonu o vazdušnom saobraćaju a drugi u iznosu od 30 eura po Zakonu o inspeksijskom nadzoru.

Prekršajni nalozi su izdati u januaru (1), aprilu (1), maju (1), junu(1), julu (1), septembru (3), oktobru (2), novembru (2) - 2024. godine.

U 2023. godini je izdato 12 prekršajnih naloga, dok je u 2022. godini izdato 5 prekršajnih naloga, u 2021. godini izdato 7 naloga, a u 2020. godini i 2019. godini su izdata po tri prekršajna naloga.

Broj izdatih prekršajnih naloga je značajno povećan u odnosu na predhodan period a razlog za ovakvo povećanje je činjenica da je od 29. maja 2023. godine uvedena pripravnost inspektora Agencije van redovnog radnog vremena, odnosno do 23 časa u ljetnjoj sezoni, odnosno do 22 časa u zimskoj sezoni, koja je nastavljena i tokom 2024. godine.

Sertifikacija i obuke kontrolora i instruktora

Sektor za bezbjednosti, olakšice i traganje i spašavanje je tokom 2024. godine nastavilo sa vršenjem sertifikacije KD kontrolora i osoblja koje vrši poslove kontrole pristupa, nadzora i patroliranja, na način utvrđen Nacionalnim programom bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva i internim odlukama Agencije.

Ukupno je organizovano tridesetčetiri ciklusa ciklusa polaganja kandidata.

Svi kandidati za KD kontrolore polagali su teorijski i praktični dio ispita, a jedan dio KD kontrolora i test interpretacije rendgenske slike. Ukupno je izdato 203 sertifikata, od čega 82 sertifikata za obavljanje poslova kontrole pristupa, nadzora i patroliranja i 121 sertifikat za KD kontrolore.

Sertifikati izdati KD kontrolorima odnose se na:

- ručni pregled putnika, osoblja i lica, ručni pregled ručnog prtljaga i stvari i pregleda ručnog prtljaga i stvari na rendgenskom uređaju (HS1, HS2, CONV1) - ukupno 68 sertifikata;
- ručni pregled putnika, osoblja i lica (HS1) – ukupno 24 sertifikata;
- ručni pregled ručnog prtljaga i stvari i pregleda ručnog prtljaga i stvari na rendgenskom uređaju (HS2, CONV1) – ukupno 2 sertifikata;
- ručni pregled predatog prtljaga (HS3), pregled predatog prtljaga na rendgenskom uređaju (CONV2) i EDS – ukupno 11 sertifikata;
- ručni pregled tereta, robe i drugih zaliha (HS4) i pregled terete, robe i drugih zaliha na rendgenskom uređaju (CONV3) – ukupno 11 sertifikata;
- KD kontrolu vozila (VEH) – ukupno 1 sertifikat,
- rukovođenje i nadzor tima KD kontrolora (SUP) – ukupno 4 sertifikata i
- kontrolu pristupa, vršenje nadzora i patroliranje (Modul 2) – ukupno 82 sertifikata.

Tokom 2024. godine, Agencija je organizovala ponovnu obuku za Instruktoze vazduhoplovne bezbjednosti i Interne kontrolore primjene mjera bezbjednosti kod vazduhoplovnih subjekata. Obuka je, u skladu sa NPBCV, organizovana s ciljem produženja odobrenja već sertifikovanih instruktora za izvođenje Programa obuke iz oblasti bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva i internih kontrolora. Obuka kao i sertifikacija su sprovedene u julu 2024. godine, za 2 instruktora i jednog internog kontrolora.

Procjene rizika za aerodrome Podgorica i Tivat

U skladu sa međunarodnom i nacionalnom regulativom, nastavljeno je vršenje procjene rizika za oba međunarodna aerodroma u Crnoj Gori. Procjene rizika vrši posebna komisija, na čijem čelu se nalazi predstavnik Agencije. Ove procjene se vrše u skladu sa metodologijom ICAO-a i ECAC-a i rade se na godišnjoj osnovi. Procjene je usvojio Nacionalni odbor za bezbjednost civilnog vazduhoplovstva.

Obuke zaposlenih i međunarodne aktivnosti

U maju 2024. godine, u periodu od 27.05. do 31.05.2024. godine, realizovana je kontrolna posjeta inspektora Evropske komisije, kojom prilikom je izvršena procjena sistema bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva. Inspektori Evropske komisije su vršili procjenu Agencije, odnosno procjenu nacionalnog nivoa, kao i procjenu oba aerodroma. Zaključak ove posjete je da je sistem bezbjednosti u potpunosti usaglašen sa EU standardima u ovoj oblasti i da je uspješno potvrđen status One Stop Security - OSS režima sa Crnom Gorom. Procjena je završena bez nedostataka, a dato je šest preporuka za poboljšanje nivoa bezbjednosti na samim aerodromima, koje su, već tokom juna 2024. godine, implementirane.

Tokom 2024. godine realizovane su nadzorne aktivnosti u R.Srbiji, i to jedna prema Direktoratu civilnog vazduhoplovstva i druga prema operatoru Aerodroma Beograd, kao i posjete inspektora DCV-a R.Srbije Crnoj Gori, s ciljem međusobnog priznavanja ekvivalentnosti bezbjednosnih mjera između Crne Gore, odnosno Aerodroma Podgorica i Aerodroma Tivat i R.Srbije, odnosno Aerodroma

Nikola Tesla u Beogradu. Agencija je dana 10.07.2024. godine, nakon poptisivanja memoranduma između Agencije i DCV RS i izvršenih nadzornih aktivnosti, donijela odluku o utvrđivanju država sa ekvivalentnim mjerama bezbjednosti kao u Crnoj Gori (One Stop Security), čime je, pored država članica Evropske unije, kao i Norveške, Švajcarske i Islanda, utvrdila da i Republika Srbija – Aerodrom Nikola Tesla Beograd primjenjuje ekvivalentne mjere bezbjednosti u civilnom vazduhoplovstvu kao Crna Gora.

Dvoje zaposlenih iz Sektora za bezbjednosti, olakšice i traganje i spašavanje je uspješno pohađalo obuku iz oblasti Bepilotnih vazdušnih Sistema (AUS) i anti-bepilotnih sistema (C-UAS) u organizaciji TSA, u Zagrebu (januar 2024. godine), jedan zaposleni je učestvovao na workshopu iz oblasti olakšica u Atini (mart), organizovanom od strane ECAC-a i ICAO-a, dok je jedan zaposleni učestvovao u radu ICAO ENAVSEC grupe za bezbjednost u Parizu. Takođe, jedan zaposleni je u aprilu 2024. godine uspješno završio obuku iz bezbjednosti karga u ICAO trening centru u V. Britaniji. Jedan zaposleni je u novembru 2024. godine uspješno pohađao ECAC obuku za nacionalne auditore iz sajber bezbjednosti, nivo II na Malti, dok je jedan zaposleni u decembru 2024. godine uspješno završio ECAC obuku iz oblasti najbolje prakse za tajno testiranje u Kopenhagenu.

Kao međunarodni auditor, jedan zaposleni Sektora za bezbjednosti, olakšice i traganje i spašavanje je vršio audit aerodroma u Grčkoj (Larnaka) za potrebe ECAC-a u septembru 2024. godine.

IT tehnologije i sajber bezbjednost

U toku 2024. godine realizovane su i brojne aktivnosti iz oblasti IT tehnologija i sajber bezbjednosti.

U saradnji sa kolegama iz Eurocontrol-a sproveden je eksterni penetracioni test informacionog sistema Agencije. U okviru Support-to State programa, uspostavljena je formalna saradnja sa Eurocontrol EATMN CERT i Agencija je bez ikakvih troškova iskoristila podršku EATMN CERT tima u domenu sajber bezbjednosti na osnovu opšteg ugovora između Agencije i Eurocontrol-a, tj. korišćenjem dostupnih mehanizama za Crnu Goru kao članicu Eurocontrol-a. EATM-CERT (European Air Traffic Management Computer Emergency Response Team) je specijalizovano tijelo unutar EUROCONTROL-a koje se bavi sajber bezbjednošću u evropskom vazdušnom saobraćaju. Njegova glavna uloga je da pomaže EUROCONTROL-u i njegovim partnerima – uključujući pružaoce usluga kontrole letenja (ANSP), operatore aerodroma i korisnike vazdušnog prostora – u zaštiti od sajber prijetnji koje mogu ugroziti bezbjednost i dostupnost njihovih IT sistema i podataka. Eksterni penetracioni test je sproveden u oktobru 2024. godine..

Eksterni penetracioni test (pen-test) informacionog sistema je simulirani napad koji izvode stručnjaci za sajber bezbjednost kako bi otkrili ranjivosti u mreži, aplikacijama i sistemima organizacije. Ovaj test se sprovodi sa spoljne perspektive, kao što bi to radio pravi napadač.

Prednosti eksternog penetracionog testa su otkrivanje stvarnih ranjivosti, na način što test simulira napade koje bi izvršili hakeri, omogućavajući organizaciji da prepozna slabe tačke prije nego što ih neko iskoristi, identifikuje propuste u mrežnim servisima, firewall konfiguracijama, web aplikacijama

i sistemima za autentifikaciju; potom poboljšanje sajber bezbjednosti, na način što nakon testa, organizacija dobija detaljan izveštaj o ranjivostima i preporuke za njihovo otklanjanje; kroz testiranje efikasnosti odbrambenih sistema provjerava kako organizacija reaguje na napade i koliko je brzo moguće detektovati i odgovoriti na prijetnju, može otkriti loše konfiguracije sistema, slabe lozinke, nešifrovane podatke; te po pitanju usklađenosti sa regulativama i standardima pomaže u ispunjavanju zakonskih zahtjeva i bezbjednosnih standarda kao što su ISO 27001, GDPR, PCI-DSS.

Eksterni penetracioni test je najbolji način da organizacija testira koliko je otporna na sajber napade i da na vrijeme ispravi kritične ranjivosti. Ovakav test se preporučuje najmanje jednom godišnje ili nakon značajnih promjena u IT infrastrukturi.

Glavni cilj ove procjene sajber bezbjednosti je bila identifikacija ranjivosti u mreži Agencije za civilno vazduhoplovstvo Crne Gore koja je dostupna putem Interneta. U tu svrhu, u oktobru 2024. godine sprovedena je „white-box“ analiza od strane sajber bezbjednosnih stručnjaka iz EATM-CERT tima, pri čemu je simuliran napadač sa Interneta koji nema nikakva prethodna saznanja o infrastrukturi Agencije.

Takođe u saradnji sa kolegama iz Eurocontrol-a, bez ikakvih troškova po Agenciju, sprovedena je i phishing awereness kampanja domenskih korisnika u Agenciji putem email sistema. Kampanja je sprovedena u periodu od 09.12.2024. do 19.12.2024. godine. Phishing napadi su jedan od najčešćih i najopasnijih vidova sajber prijetnji, jer ciljaju ljudsku grešku kako bi nezakonito preuzeli povjerljive podatke (lozinke, finansijske informacije, pristupne podatke itd.). Phishing awereness kampanja pomaže organizacijama da smanje ovaj rizik edukacijom zaposlenih, odnosno doprinosi smanjenju rizika od sajber napada, edukaciji zaposlenih u realnim situacijama, jačanju bezbjednosne kulture u organizaciji, te obezbjeđuje mjerenje nivoa svijesti i ranjivosti. Phishing awereness kampanja je jedan od najefikasnijih načina za zaštitu organizacije od sajber prijetnji. Obučeni zaposleni su prva linija odbrane protiv phishing napada, čime se značajno smanjuje rizik od kompromitacije podataka i finansijskih gubitaka. Kampanja za podizanje svijesti o phishingu bila je upućena ka ukupno 59 zaposlenih u ACV, na osnovu informacija koje je dostavio Odsjek za informacione tehnologije. Ostvareni rezultati su pokazali da je svijest zaposlenih u Agenciji o opasnostima phishing mailova na veoma visokom nivou, čemu je doprinijela ustaljena praksa Odsjeka za informacione tehnologije da periodično šalje edukativni sadržaj o opasnostima phishinga svim zaposlenima.

Izvršena je i implementacija backup sistema za zaštitu podataka Dell DataDomain 3300, specifično namijenjenog za backup i arhiviranje, poznat po visokoj efikasnosti u deduplikaciji podataka i optimizaciji skladištenja.

Obavljena je instalacija i konfigurisanje u postojeću mrežu 2 stekabilna Gigabitna Layer 3 switcha – mrežna komunikaciona uređaja. Nakon što je odrađena zamjena zastarele serverske infrastrukture serverima nove generacije a samim tim i upgrade virtualizacione platforme na podržanu verziju, tada je takođe kao dio aktivnosti realizovana i rekonfiguracija network segmenta za potrebe terminisanja linkova sa serverske infrastrukture. Dato network okruženje činila su dva Allied Telesis switcha koja su prilično zastarjela, a pošto se generacijski i modelom razlikuju nije bilo moguće

kreirati stack okruženje što je i preporuka za dati model virtualizacije – VMware vSphere. Instalacija i rekonstrukcija mrežne infrastrukture je realizovana u aprilu 2024. godine.

DLP (Data Loss Prevention) softversko rješenje je nabavljeno krajem 2024. godine i u toku je njegova implementacija, u skladu sa planovima za klasifikaciju dokumentacije Agencije. DLP sistem ima ključnu ulogu u zaštiti povjerljivih podataka od neovlašćenog pristupa, curenja ili krađe. Prednosti implementacije DLP sistema uključuju zaštitu osjetljivih podataka, poštovanje regulative i standard, smanjenje rizika od insajderskih prijetnji, praćenje i kontrola podataka u realnom vremenu, sprečavanje nenamjernih grešaka, unapređenje vidljivosti i kontrole nad podacima, smanjenje finansijskih gubitaka. Curenje osjetljivih podataka može prouzrokovati velike troškove, uključujući pravne troškove, kazne i štetu reputaciji, a DLP može pomoći u sprječavanju takvih incidenata i smanjenju potencijalnih gubitaka.

Sistem upravljanja sigurnošću (*Safety Management System*)

Uvođenje funkcije Menadžera Sistema upravljanja sigurnošću (*Safety Manager*), zajedno sa tijelima Odbor za analizu sigurnosti (*Safety Review Board – SRB*) i Grupa za analizu sigurnosnih rizika (*Safety Risk Group – SRG*), značajno je obilježilo aktivnosti Agencije u pogledu osiguranja i unapređenja standarda sigurnosti.

Primjena načela dobrog upravljanja sigurnošću ključna je za kontinuirano poboljšanje sigurnosti civilnog vazduhoplovstva, proaktivno upravljanje sigurnosnim rizicima i optimalnu upotrebu ograničenih tehničkih resursa.

Nacionalni okvir za planiranje i sprovođenje mjera za unaprjeđenje sigurnosti definisan je Nacionalnim programom sigurnosti vazdušnog saobraćaja, Zakonom o vazdušnom saobraćaju i podzakonskim aktima. Nacionalni zahtjevi su usaglašeni sa zahtjevima koji proističu iz EU regulative i iz standarda i preporuka ICAO Aneksa 19 Čikaške konvencije. Na nivou Evropske Unije definisan je zajednički okvir za planiranje i sprovođenje mjera za unaprjeđenje sigurnosti i formalno je regulisan status Evropskog programa i Plana sigurnosti vazdušnog saobraćaja (EASP & EPAS), odredbama Osnovne Uredbe (EU) 2018/1139. Zahtjevi EU su usaglašeni sa zahtjevima koji proističu iz standarda i preporuka ICAO Aneksa 19 Čikaške konvencije. Uz Nacionalni program sigurnosti, izrađuje se i adekvatan plan sigurnosti koji sadrži mjere koje država planira da preduzme u cilju umanjenja prepoznatih sigurnosnih rizika. Nacionalni program sigurnosti vazdušnog saobraćaja je dokument kojim se utvrđeni regulatorni zahtjevi i aktivnosti koje vazduhoplovni subjekti preduzimaju u cilju održavanja i unaprjeđenja sigurnosti u vazdušnom saobraćaju, a razvijen je u skladu sa standardima ICAO i programom Agencije Evropske unije za sigurnost vazdušnog saobraćaja (EASA). Agencija je tokom 2020. godine inicirala i pripremila stručne osnove za izmjenu Nacionalnog plana sigurnosti i ažuriranje Indikatora sigurnosti i kandidovala ih Nacionalnom odboru za sigurnost, koji ih je usvojio zaključcima od 23.02.2021. godine. S obzirom na usvojenu politiku sigurnosti, u skladu sa svojim nadležnostima, Agencija kontinuirano radi na sprovođenju Nacionalnog programa sigurnosti i Nacionalnog plana sigurnosti i odlučna je u nastojanjima da razvija, implementira, održava i stalno

unaprjeđuje svoje procese kako bi se aktivnosti u civilnom vazduhoplovstvu na teritoriji i u vazдушnom prostoru Crne Gore održavale na najvišem mogućem nivou sigurnosti.

Agencija je tokom 2024. godine kontinuirano obavljala stručne poslove koji se odnose na sistem prijavljivanja događaja od značaja za sigurnost u vazдушnom saobraćaju. U tom kontekstu, izrađen je i usvojen izvještaj o sigurnosti za 2024. godinu.

ICAO definiše Sistem upravljanja sigurnošću (SMS) kao „sistemski pristup upravljanja sigurnošću, koji uključuje potrebnu organizacijsku strukturu, odgovornosti, politike i postupke“. Proces upravljanja sigurnosnim rizicima je bitan element tog sistema.

U skladu sa internim sistemom upravljanja sigurnošću, u Agenciji se prikupljaju i obrađuju sve prijave o događajima koji su od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja. Trend događaja se analizira od strane SRG, a rezultati i predlozi daljih mjera se dostavljaju SRB. Izvještaj o događajima se takođe dostavlja SRB.

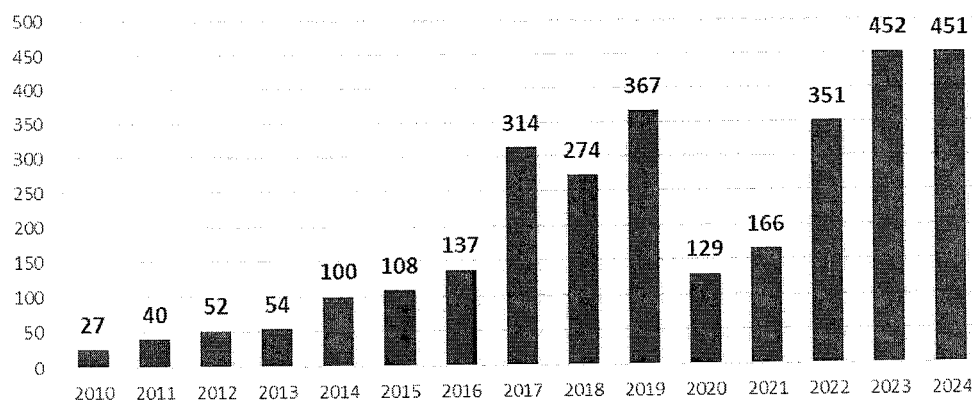
Svaka prijava se analizira u cilju identifikacije opasnosti, procjene rizika i definisanja mjera za umanjene rizika, ukoliko je primjenljivo, a prikupljeni podaci se prate radi definisanja indikatora sigurnosti (*safety indicator*) i ciljeva sigurnosti (*safety target*), kao važnih elemenata Nacionalnog programa sigurnosti vazdušnog saobraćaja.

Tokom 2024. godine Agencija je održavala redovne sastanke SRG i SRB u cilju analize Izvještaja o sigurnosti, praćenja performansi sigurnosti, definisanja prioriteta i osiguravanja sprovođenja aktivnosti za kontrolu i umanjene rizika.

Ukupan broj događaja od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja, prijavljenih Agenciji tokom 2024. godine, na teritoriji Crne Gore i u inostranstvu u kojima su učestvovali vazduhoplovi registrovani u Crnoj Gori, iznosi 451 (Slika 2).

U poređenju sa 2019. godinom, kada je prijavljeno 367 događaja, a imajući u vidu da je obim aerodromskog saobraćaja u Crnoj Gori u 2024. godini gotovo identičan onom iz 2019. godine, kao i činjenicu da se većina događaja od značaja za sigurnost dešava tokom faza slijetanja ili polijetanja, može se zaključiti da je ostvaren napredak u kulturi prijavljivanja događaja.

Pregled broja prijavljenih događaja

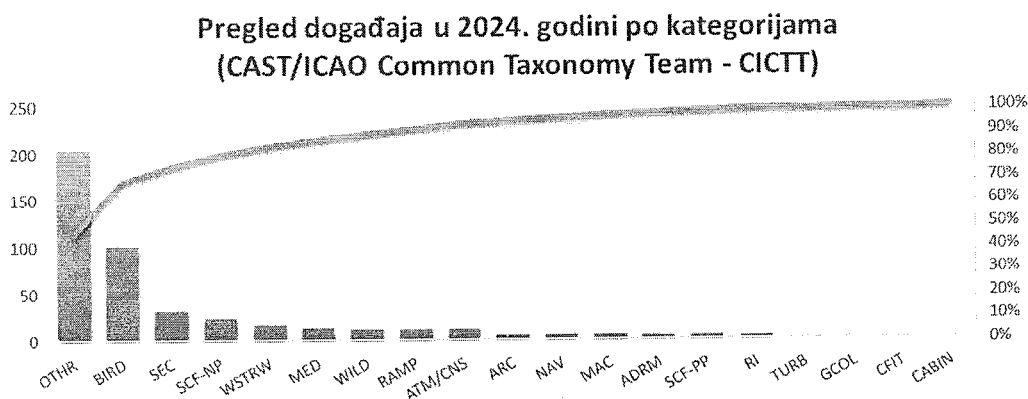
Slika 2 – Broj prijavljenih događaja po godinama

Svaki pojedinačni događaj se obrađuje i analizira i u zavisnosti od ozbiljnosti događaja, pokreću se i druge aktivnosti.

Prema klasifikaciji događaja tokom analiziranog perioda dogodila se jedna nesreća i nije bilo ozbiljnih nezgoda. Kada je u pitanju nesreća, u pitanju je pad jedrilice neposredno ispred poletno-sletne staze, pri čemu nije bilo stradalih niti ozbiljno povrijeđenih.

Pregled događaja prema kategoriji dat je na Slici 3 Top 3 kategorije prijavljenih događaja su:

1. OTHER – u ovoj kategoriji (ukupno 204) se izdvajaju događaji kada je došlo do neuspjelog prilaza, njih 54, na koje treba dodati i nestabilizovane prilaze, kojih je bilo 60, i koju su svi osim jednog imali za posljedicu i neuspjeli prilaz, tako da je ukupan broj neuspjelih prilaza bio 113, a zatim slijede događaji kod kojih je došlo do derutiranja, ukupno 51.
2. BIRD – događaji kolizije ili moguće kolizije ptice i vazduhoplova – 101 prijava, i
3. SEC – događaji koji su povezani sa bezbjednošću, ali imaju jasan uticaj na sigurnost vazdušnog saobraćaja, kao što su ometanja laserom, zatim tzv. Unrully passengers, i slično.

Slika 3 – Pregled događaja po pojedinačnim kategorijama

U skladu sa preporukama iz *Priručnika sistema upravljanje sigurnošću u Agenciji za civilno vazduhoplovstvo (SMS-MAN-001)* i operativnim potrebama procijenjenim na osnovu prepoznatih rizika, u 2024. godini SRB se sastao tri puta. Na sjednicama SRB razmatrana su i analizirana aktuelna pitanja iz oblasti sigurnosti. Na tri održane sjednice SRB donijeta su ukupno četiri zaključka.

U skladu sa zahtjevima koji uređuju sistem upravljanja nadležnih tijela (ARx zahtjevi), Agencija je uspostavila proces identifikacije i kontrole internih rizika koji bi mogli uticati na sposobnosti Agencije u sprovođenju aktivnosti nadzora. Sve identifikovane opasnosti se sistemski i proaktivno analiziraju kroz Bazu opasnosti i rizika Agencije (tzv. *Hazard Log*) uzimajući u obzir ljudske faktore i organizacionu strukturu Agencije, ključne procese, interne i eksterne procese, saradnju, promjene itd.

Predstavници Agencije su tokom 2024. godine aktivno učestvovali u radu ICAO RASG tijela (EASPG) i EASA SM TeB tijela i SPN tijela. Nastavljena je i tokom 2024. godine praksa kontinuirane razmjene informacija o sigurnosti sa EASA-om i ostalim državama članicama, kako bi se omogućila adekvatna

analiza podataka o sigurnosti na evropskom nivou. Za iste potrebe komuniciralo se i sa predstavnicima ICAO EUR NAT kancelarije.

Promocija sigurnosti je jedna od četiri osnovne komponente sistema upravljanja sigurnošću (SMS). Kroz promociju pozitivnih primjera iz prakse i razmjenu sigurnosnih informacija kod svih učesnika podiže se i sveukupan nivo svijesti i sigurnosti. Na ovaj način se stvara pozitivna sigurnosna kultura.

Globalna ekspanzija korisnika društvenih medija veoma je velika, dok njihova popularnost sve više raste. Ovakav rast i popularnost ukazuju i na značaj poslovne komunikacije putem ovih medija. Agencija, svjesna značaja ovog kanala komunikacije, sa društvenom zajednicom komunicira i preko naloga na društvenoj mreži Facebook, a tokom 2024. godine, otvoren je i nalog na LinkedIn-u. Kroz ove platforme dijele se aktuelne informacije, preporuke i edukativni sadržaji, čime se omogućava brza i dostupna komunikacija sa stručnom i širom javnosti.

Objavama na društvenim mrežama Agencija informiše stručnu i širu javnost o aktuelnim temama iz oblasti sigurnosti, propisima, preventivnim mjerama, ali i o konkretnim kampanjama koje imaju za cilj podizanje svijesti o rizicima u vazdušnom saobraćaju. Takođe, putem društvenih mreža podstiče se dvosmjerna komunikacija sa zainteresovanim stranama, što doprinosi većoj transparentnosti i boljem razumijevanju uloge Agencije u sistemu civilnog vazduhoplovstva.

Pored prisustva na društvenim mrežama, Agencija za civilno vazduhoplovstvo efikasno koristi i elektronsku poštu kao kanal za razmjenu važnih informacija iz oblasti sigurnosti. Kroz takozvane Safety info e-maileve, Agencija redovno upoznaje predstavnike vazduhoplovnih subjekata sa svim relevantnim i korisnim informacijama, kao i promotivnim aktivnostima koje potiču od međunarodnih organizacija i regulatornih tijela.

Na ovaj način, Agencija dodatno doprinosi jačanju svijesti o sigurnosti, pravovremenom informisanju sektora i širenju dobre prakse u skladu sa evropskim i globalnim standardima.

Agencija za civilno vazduhoplovstvo, koja je nadležna i za inspekcijski nadzor upotrebe bespilotnih vazduhoplova (dronova), kontinuirano sprovodi aktivnosti usmjerene na edukaciju operatora dronova i šire javnosti. Tokom 2024. godine stupila su na snagu nova pravila koja uređuju ovu oblast, što je dodatno pojačalo potrebu za informisanjem javnosti o odgovornom i sigurnom upravljanju dronovima.

S obzirom na to da interesovanje za korišćenje dronova dolazi i od građana koji nijesu profesionalno povezani sa vazduhoplovstvom, Agencija je prepoznala važnost jasne i pristupačne komunikacije. Kroz kampanje na društvenim mrežama, informativne materijale i gostovanja u medijima, Agencija šalje jasnu poruku: svi koji žele da upravljaju dronovima moraju biti upoznati sa važećim propisima, pravilima sigurnog upravljanja i najvažnije činjenicom da nijesu sami na nebu – moraju poštovati druge učesnike u vazdušnom prostoru.

Cilj ovih aktivnosti je podizanje nivoa svijesti, smanjenje rizika od incidenata i promocija odgovornog ponašanja u skladu sa novim regulatornim okvirom.

U okviru svojih redovnih aktivnosti na promociji sigurnosti u civilnom vazduhoplovstvu, Agencija za civilno vazduhoplovstvo Crne Gore organizovala je stručnu radionicu usmjerenu na generalnu avijaciju. U periodu od 15. do 17. maja 2024. godine, na letilištima Ćemovsko polje (LYPO) i Kapino polje (LYNK), održana je radionica namijenjena jedriličarima. Radionici su prisustvovali predstavnici

aero klubova “Naša krila”, “Špiro Mugoša”, “Nikšić” i “Berane”, kao i brojni entuzijasti i zaljubljenici u jedriličarstvo. Poseban doprinos dali su gosti iz Hrvatske i Slovenije, koji su podijelili svoja iskustva i dobre prakse iz oblasti jedriličarstva.

Takođe, Agencija je 13. i 14. juna 2024. godine organizovala i stručnu radionicu pod nazivom “Mass & Balance Workshop”, na kojoj su učesnici imali priliku da se detaljno upoznaju sa uticajem mase i ravnoteže (Mass & Balance – M&B) na stabilnost i upravljivost vazduhoplova. Tokom radionice obrađene su metode proračuna položaja centra mase vazduhoplova, operativnom envelopom dozvoljenog položaja centra mase vazduhoplova, kao i nadzorom M&B sistema operatora vazduhoplova. Pored predstavnika domaćih operatora, radionici su prisustvovali i predstavnici Direktorata za civilno vazduhoplovstvo Republike Srbije, što je dodatno doprinijelo kvalitetu razmjene znanja i regionalnoj saradnji.

Sistem prijavljivanja događaja je glavni izvor podataka za analize u dijelu SSP, indikatora i sigurnosti uopšte. Broj prijava u 2024. godini, od strane svih učesnika u civilnom vazduhoplovstvu, po mjesecima i sa klasifikacijom događaja, dat je u Tabeli 4.

Broj prijavljenih događaja po mjesecima													KLASIFIKACIJA				
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	ACC	SI	INC	Bez utic.	UNK
2024	16	20	27	36	51	32	52	54	75	47	13	28	1	0	88	362	0

Tabela 4 – Broj prijavljenih događaja u 2024. godini i klasifikacija događaja

Najveći broj prijava na godišnjem nivou dostavlja SMATSA d.o.o. Posmatrano po organizacionim jedinicama, u tom postupku prednjače Terminalna kontrola letenja Podgorica i Aerodromska kontrola letenja Tivat, dok su prijave iz Centar kontrole letenja Beograd u neznatnom broju.

Od ukupnog broja dostavljenih prijava od SMATSA d.o.o. (341), manji broj se odnosi na ATM/ANS (33). Pritom, svi događaji koji su prijavljeni u kategoriji ATM klasifikovani su kao INC ili „bez uticaja na ATM“. Prema kategorijama događaja, prednjače događaji udara ptica, neuspjeli prilazi, nestabilizovani prilazi, ometanja laserom i sl.

Sistem za praćenje usklađenosti (Compliance Monitoring System)

Redovne aktivnosti Sistema za praćenje usklađenosti tokom 2024. godine obuhvatale su praćenje stanja ažurnosti internih priručnika i procedura Agencije koji su dio Sistema upravljanja Agencije, kao i usaglašavanje svih internih priručnika u odnosu na prihvaćene standarde, praćenje usklađenosti za zakonskim okvirom eksternih i internih akata koje izdaje/donosi Agencija, a koji podliježu internim procedurama saglasnosti Agencije, kao i procjena usklađenosti radnih procesa Agencije kroz interne nadzore za praćenje usklađenosti u odnosu na regulatorne zahtjeve,

međunarodne standarde i interne akte i procedure. U toku 2024. godine su izvršene izmjene velikog broja internih procedura u cilju unapređenja procesa rada.

Aktivnosti sprovođenja internih provjera su u 2024. godini dobile punu primjenu, jer je uspostavljen novi unaprijeđeni sistem i vršene su interne provjere u većini oblasti. U saradnji sa priznatim međunarodnim ekspertima iz usko definisanih oblasti civilnog vazduhoplovstva, uspješno su realizovane interne provjere u domenima sigurnosti vazdušne plovidbe, odjeljenja za sigurnost aerodroma, referata za vazduhoplovnu medicinu i odjeljenja nadležnog za plovidbenost vazduhoplova. Ciklus nadzora će biti zaokružen u toku 2025 godine, što je u skladu sa standardima dvogodišnjih ciklusa.

Sprovođenje internih nadzora u cilju identifikacije eventualnih neusklađenosti, analiza njihovih uzroka, analiza i eventualno prihvatanje ili odbijanje korektivnih mjera predloženih za njihovo otklanjanje, kao i verifikacija efikasnosti prihvaćenih korektivnih mjera bitna su aktivnost Sistema za praćenje usklađenosti. Plan za praćenje usklađenosti polazi od činjenice da sve oblasti pokrivene Osnovnom uredbom br. 2018/1139 i pravilima implementacije koja iz nje proizilaze, a koja su na snazi u Crnoj Gori i moraju biti predmet sistematske i organizovane provjere od strane Sistema za praćenje usklađenosti.

Dodatne aktivnosti sistema za praćenje usklađenosti su donošenje, praćenje i realizacije Plana inspekcijskih i kontinuiranih nadzora Agencije za civilno vazduhoplovstvo, koji pokriva sve oblasti u kojima Agencija vrši nadzore eksternih subjekata u skladu sa zakonskim obavezama. Planiranje nadzora obuhvata vrstu aktivnosti, subjekat nadzora, regulatorne zahtjeve čija se ispunjenost provjerava, broj aktivnosti u sklopu kojih se sprovodi nadzor ili inspekcija, planirano prosječno trajanje aktivnosti po inspektor, koje uključuje pripremu aktivnosti, sprovođenje aktivnosti, administrativne poslove prije i poslije sprovođenja aktivnosti, koje se tiču analiza neusaglašenosti i pripreme izvještaja.

Agencija za civilno vazduhoplovstvo je, u skladu sa članom 75 Zakona o sprečavanju korupcije ("Službeni list CG", br. 54/24), dužna da, na osnovu procjene podložnosti određenih radnih mjesta i radnih procesa za nastanak i razvoj korupcije i drugih oblika pristrasnog postupanja javnih funkcionera i zaposlenih u organu vlasti, donese plan integriteta koji sadrži mjere kojima se sprječavaju i otklanjaju mogućnosti za nastanak i razvoj korupcije i obezbjeđuje povjerenje građana u njihov rad. Plan integriteta se može mijenjati u zavisnosti od potreba, razvoja i interesa organa vlasti i da organ vlasti svake druge godine procjenjuje efikasnost i efektivnost plana integriteta u skladu sa Pravilima za izradu i sprovođenje Plana integriteta. Plan integriteta Agencije za civilno vazduhoplovstvo je prvi put donijet 2016. godine. U skladu sa zakonskim obavezama Agencija je pristupila revidiranju prethodno donešenih planova, procjeni efikasnosti i efektivnosti dotadašnjih mjera, razvoju i izradi internih akata, procjeni adekvatnosti prepoznatih rizika, mehanizmima umanjenja i kontrole rizika, kao i mjerama za umanjenje rizika.

VII MEĐUNARODNA SARADNJA

U toku 2024. godine na planu međunarodne saradnje Agencija je intenzivirala svoje redovne aktivnosti, koje se odnose na komunikaciju sa međunarodnim vazduhoplovnim institucijama, i to:

- a) Evropskom unijom, u oblasti vazdušnog saobraćaja,
 - b) međunarodnim vazduhoplovnim organizacijama (ICAO, EASA, ECAC, EUROCONTROL),
- kao i na:
- c) bilateralnu i multilateralnu saradnju.

a) Saradnja sa Evropskom unijom u oblasti vazdušnog saobraćaja

Pravni osnov za integraciju Crne Gore u Evropsku uniju u oblasti vazdušnog saobraćaja predstavlja ECAA Sporazum (Multilateralni sporazum između Evropske zajednice i njenih država članica i Republike Albanije, Bosne i Hercegovine, Republike Bugarske, Republike Hrvatske, bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, Republike Island, Republike Crne Gore, Kraljevine Norveške, Rumunije, Republike Srbije i Misije privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu o uspostavljanju zajedničkog evropskog vazduhoplovnog područja).

Sporazum predviđa potpuno usaglašavanje domaćih propisa sa propisima Evropske unije u oblastima vazduhoplovne sigurnosti, bezbjednosti, upravljanja vazdušnim saobraćajem, rukovođenja aerodromima, zaštite prava putnika i drugih korisnika usluga u vazdušnom saobraćaju, liberalizacije vazduhoplovnog tržišta, zabrane državne pomoći i zaštite životne sredine.

Tek nakon 11 godina od njegovog potpisivanja, ECAA Sporazum je ratifikovan od strane svih država članica EU i od strane depozitara, tako da je formalno stupio na snagu 01.12.2017. godine.

Da bi Crna Gora uživala u benefitima ovog Sporazuma u obavezi je da ispuni sve zahtjeve iz Protokola VII ovog Sporazuma, kroz dvije tranzicione faze.

U međuvremenu, tačnije – u avgustu 2019. godine, novi ažurirani Aneks 1 je i zvanično objavljen u Službenom listu Evropske unije donošenjem Odluke br. 1/2019 ECAA Zajedničkog komiteta od 31. jula 2019. godine kojom se zamjenjuje Aneks I ECAA Sporazuma o pravilima koja se primjenjuju na civilno vazduhoplovstvo [2019/1343] (*DECISION No 1/2019 of 31 July 2019 replacing Annex I to the ECAA Agreement on the rules applicable to civil aviation – OJL211/4 of 12.08.2019*).

Obaveza Crne Gore je da transponuje ovaj akt u nacionalno zakonodavstvo. Predlog zakona o potvrđivanju izmjena Multilateralnog sporazuma između Evropske zajednice i njenih država članica o uspostavljanju zajedničkog evropskog vazduhoplovnog područja (ECAA Sporazum) je u oktobru 2021. godine prošao Vladinu proceduru. Kako je u međuvremenu izabrana nova Vlada, povučeni su svi propisi iz Skupstine i vraćeni u Vladinu proceduru. Vlada je u oktobru 2022. godine opet usvojila izmjene ECAA i prosljedila ga Skupštini na usvajanje.

Nakon brojnih sastanaka i intenzivnog rada zaposlenih Agencije sa predstavnicima Ministarstva saobraćaja i Ministarstva vanjskih poslova, Skupština Crne Gore na sjednici Prvog vanrednog zasijedanja u 2025. godini, dana 12. februara 2025. usvojila je Zakon o ratifikaciji Multilateralnog Sporazuma između Evropske zajednice i njenih država članica, Republike Albanije, Bosne i Hercegovine, Republike Bugarske, Republike Hrvatske, Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, Republike Island, Republike Crne Gore, Kraljevine Norveške, Republike Srbije i Misije privremene uprave Ujedinjenih Nacija na Kosovu o uspostavljanju zajedničkog evropskog vazduhoplovnog područja (ECAA Sporazum).

Zakon je objavljen u "Službenom listu CG - Međunarodni ugovori", br. 1/2025 od 19.2.2025. godine.

Posljednja neposredna kontrola eksperata Evropske komisije (EK) u cilju identifikacije stepena transponovanja i implementacije ECAA propisa, sprovedena je u Crnoj Gori još u periodu 7-9. oktobar 2015. godine, kojom prilikom su bili upoznati sa svim do tada preduzetim aktivnostima Crne Gore u cilju konačnog ispunjenja zahtjeva iz I tranzicionog perioda ECAA Sporazuma. Izvještaj Evropske komisije je u septembru 2016. godine dostavljen je uz konstataciju da se njime potvrđuje značajan napredak koji je Crna Gora ostvarila u implementaciji zahtjeva ECAA Sporazuma, ne samo u odnosu na prvi tranzicioni period, već i na drugi. U ovom smislu, naglašeno je da je postignuta potpuna usaglašenost sa zahtjevima koji se odnose na prvi tranzicioni period u svim oblastima vazduhoplovstva, uz izuzetak od nekoliko preostalih otvorenih pitanja iz oblasti ekonomskih propisa. Ovi nedostaci odnosili su se na odredbe koje se tiču preciznog definisanja slobode određivanja cijena karata i, samim tim, zaštite prava potrošača u avio prevozu i nekih od osnovnih prava za zaštitu radnika, koja spadaju u domen obuhvata Zakona o radu i Zakona o zaštiti na radu.

U međuvremenu je, donošenjem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o vazdušnom saobraćaju, koji je stupio na snagu 14. avgusta 2020. godine („Službeni list CG“, broj 82/20) u potpunosti otklonjen dio gore navedenih neusaglašenosti koji spada u domen odgovornosti vazdušnog saobraćaja.

S obzirom da je ranijim usvajanjem Zakona o radu („Službeni list CG“, broj 74/19) otklonjen ključni dio preostalih neusaglašenosti, već par godina unazad smo u iščekivanju da će Crna Gora biti prva država van Evropske unije koja će ispuniti uslove za pristupanje drugoj fazi ECAA Sporazuma.

Ovo dostignuće je nesumnjivo rezultat posvećenog rada prije svega Agencije, ali i drugih aktera iz oblasti vazdušnog saobraćaja, u ispunjavanje obaveza koje podrazumijeva ECAA sporazum.

Predstavnik Agencije, u svojstvu nacionalnog koordinatora za ECAA sporazum, u nekoliko navrata uputio poziv predstavnicima EK za pregled i verifikaciju trenutnog stanja ispunjenosti ECAA zahtjeva sa ciljem eventualnog zvaničnog završetka prvog tranzicionog perioda.

Crna Gora je 19 i 20. juna 2024. godine bila domaćin Trećeg Zajedničkog odbora ECAA Sporazuma, kome su prisustvovali predstavnici Evropske Komisije, predstavnici zemalja potpisnica, kao i predstavnici vazduhoplovnih vlasti regiona.

Ovom sastanku je prethodio sastanak predstavnika Evropske komisije i direktora vazduhoplovnih vlasti regiona, koji je upriličen 18. juna 2024. u Agenciji za civilno vazduhoplovstvo, a na kome je ocijenjeno da je regionalna saradnja vazduhoplovnih vlasti na zavidnom nivou, a njeno intenziviranje je posebno važno za brži razvoj u ovoj oblasti. Dodatno je istaknuto da balkanske države posvećeno rade da bi uspješno sprovodili evropske standarde i da bi imale potpune benefite od ovog

sporazuma, uz zadovoljstvo što se konstantno poboljšava kvalitet sistema sigurnosti i bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva.

Ukupno je više od 30 učesnika prisustvovalo navedenim sastancima, a Agencija je bila domaćin ovih događaja.

b) Saradnja sa međunarodnim vazduhoplovnim organizacijama

Značajan dio međunarodnih aktivnosti Agencije zasnovan je na članstvu u međunarodnim organizacijama, iz razloga što je najveći dio sistema civilnog vazduhoplovstva u Crnoj Gori uređen u skladu sa međunarodnim konvencijama, rezolucijama, standardima i preporukama sljedećih međunarodnih organizacija:

- Međunarodna organizacija civilnog vazduhoplovstva (*International Civil Aviation Organization – ICAO*),
- Agencija Evropske unije za sigurnost vazdušnog saobraćaja (*European Union Aviation Safety Agency – EASA*),
- Evropska konferencija civilnog vazduhoplovstva (*European Civil Aviation Conference – ECAC*),
- Evropska organizacija za sigurnost vazdušne plovidbe (*European Organization for the Safety of Air Navigation – EUROCONTROL*).

Direktor Agencije i zaposleni u Agenciji učestvuju na redovnim sastancima i to: ECAC (*Directors General Meeting – DG Meeting, Security Forum, ECAC Meeting*), EUROCONTROL (*Provisional Council – PC, Enlarged Committee – EC*); EASA (*EASA Management Board – EASA MB, EASA Advisory bodies meetings, ECAA (ECAA Joint Committee)*).

Po pozivu direktora Agencije, Crnu Goru posjetio je Nicolas Rallo, direktor ICAO EUR/NAT kancelarije, čije je sjedište u Parizu. Posjeta je realizovana od 26. – 27. septembra 2024. godine, u organizaciji naše Agencije. Ovaj događaj predstavlja znak dobrih bilateralnih odnosa koje Agencija njeguje sa ICAO i potvrda ugleda koji naša vazduhoplovna vlast ima u evropskom regionu, pri čemu je važno istaći da je ovo prva posjeta Crnoj Gori čelnika ICAO na ovom nivou (direktor Regionalne kancelarije).

ICAO EUR/NAT je regionalna kancelarija ICAO-a koja promoviše i prati primjenu ICAO-ovih odredbi (uključujući „Standarde i preporučene prakse” - SARP) i planova u 56 država (od 193 države članice ICAO-a) u kojima je akreditovana, a u koje se nalazi i Crna Gora.

U toku ove posjete, pored sastanka sa menadžmentom Agencije, održani su i sastanci sa ministarkom saobraćaja Majom Vukićević, kao i sa direktorima vazduhoplovnih subjekta u Crnoj Gori i to: Aerodromi Crne Gore, Rokom Tolićem, izvršnim direktorom, ToMONTENEGRO, Vukadinom Stojanovićem, v.d. izvršnog direktora, SMATSA doo, Rajkom Uskokovićem, zamjenik direktora.

Svi učesnici sastanaka su bili jako zadovoljni, iz razloga što su bili u prilici da o tekućim vazduhoplovnim temama razmijene mišljenje sa prvim čovjekom ICAO EUR/NAT kancelarije, a onda i njegovom otvorenošću i spremnošću da podrži Crnu Goru u realizaciji planiranih aktivnosti u cilju unapređenja sigurnosti civilnog vazduhoplovstva.

Od strane direktora ICAO EUR/NAT smo dobili pismo zahvalnosti u kome je posebno istakao zahvalnost i uvažavanje timu koji se potrudio da posjeta prođe što je najbolje moguće.

Agencija aktivno učestvuje u EASA-IPA 6 projektu. Projekat je započeo 01. aprila 2024. i trajaće 24 meseca. Jasno je da je izgrađen kao nastavak povezanih prethodnih IPA projekata sa ciljem dalje podrške razvoju održivog sistema nadzora civilnog vazduhoplovstva.

IPA je glavni instrument EU koji pruža finansijsku i tehničku podršku zemljama koje su, ili će biti, dio proširenja.

Sveobuhvatan cilj ovog projekta je povećavanje usklađenosti IPA korisnika sa pravnim tekovinama EU iz oblasti vazduhoplovstva i posebno povećavanje njihove sposobnosti za transponovanje. Projekat je otvoren da bi se pružila podrška u svim oblastima sigurnosti vazdušnog saobraćaja gdje se sposobnost za transponovanje i implementaciju može unaprijediti. Cilj projekta je tretiranje potreba određene države ili regiona, a postići će se kroz organizovanje radionica, obuka, podrške.

Agencija je sa EUROCONTROL-om potpisala Sporazuma o pružanju podrške od strane EUROCONTROL-a, za unapređenje sposobnosti Agencije za civilno vazduhoplovstvo.

Svi radni paketi za Project Management Plan za 2024. godinu su realizovani po planu: WP 01 – Civil-Military/SERA; WP 02 – RPAS; WP 03 – New IOP regulation; WP 04 – ATCO; WP 05 – Cybersecurity; WP 06 – Compliance monitoring. U sklopu ovog projekta, ostvareno je i upućivanje zaposlenih na secondment u EUROCONTROL, što je od izuzetnog značaja za unapređenje njihovih kompetencija i za rad na implementaciji međunarodnih standarda.

c) Bilateralna i multilateralna saradnja

Agencija posebnu pažnju posvećuje saradnji sa drugim nadzornim organima u zemlji i inostranstvu, odnosno međunarodnoj i regionalnoj saradnji sa vazduhoplovnim vlastima država u regionu.

Agencija je sa svim nacionalnim nadzornim organima država regiona ostvarivala respektabilnu saradnju po pitanju obavljanja redovnih aktivnosti iz svoje nadležnosti. U cilju doprinosa jačanju regionalne saradnje, razmjene dokumentacije, iskustava i kadrovskih potencijala, Agencija je prethodnih godina potpisala Memorandume o razumjevanju (MoU) sa vazduhoplovnim vlastima Bosne i Hercegovine, Makedonije, Srbije, Turske, Hrvatske, Ujedinjenih Arapskih Emirata, Albanije, Mađarske, Kosova, Slovenije, Bugarske, Austrije i Irske, kao i Program tehničke saradnje sa vazduhoplovnim vlastima Francuske.

Sa Hrvatskom je u avgustu 2024. godine potpisan novi Memorandum o razumijevanju između naše dvije Agencije.

Ovaj inovirani Memorandum predstavlja nastavak višegodišnje uspješne saradnje, započete u martu 2011. godine potpisivanjem prvog Memoranduma o razumijevanju, kojim su dogovoreni zajednički ciljevi i oblasti bilateralne saradnje.

Potpisani memorandumi potvrđuju kontinuitet intenzivnih aktivnosti Agencije u uspostavljanju bliskih i partnerskih odnosa između vazduhoplovnih vlasti, prvenstveno u regionu ali i šire.

Ceremonija potpisivanja Sporazuma o traganju i spašavanju u civilnom vazduhoplovstvu između Crne Gore, Republike Srbije, Republike Slovenije i Republike Sjeverne Makedonije održana je 22. februara 2023. godine u Ohridu.

Potpisivanjem ovog međunarodnog Sporazuma omogućiće se svestraniji i racionalniji pristup regionalnoj saradnji u ovoj oblasti, i unaprijediće se usaglašenost sa relevantnim ICAO standardima iz Aneksa 12 Čikaške konvencije.

Nakon dvije godine od potpisivanja i kontinuiranih aktivnosti koordinacije predstavnika Agencije sa nadležnim ministarstvima, Skupština je 12. februara 2025. godine donijela Zakon o potvrđivanju Sporazuma između Savjeta ministara Bosne i Hercegovine, Vlade Republike Bugarske, Vlade Republike Hrvatske, Vlade Mađarske, Vlade Republike Sjeverne Makedonije, Vlade Crne Gore, Vlade Republike Srbije, Vlade Slovačke Republike i Vlade Republike Slovenije u vezi sa saradnjom i koordinacijom u oblasti traganja i spašavanja u civilnom vazduhoplovstvu.

Zakon je objavljen u "Službenom listu CG - Međunarodni ugovori", br. 1/2025 od 19.2.2025. godine.

VIII KOMUNIKACIJE

Agencija za civilno vazduhoplovstvo je posvećenija odnosima sa javnošću i uspostavlja proaktivnu komunikaciju. Evidentno je da je poboljšana javna slika o instituciji, koja je 2023. godine i u prvom dijelu 2024. bila prilično negativna, dok reakcije Agencije - nije bilo, ili nije bila adekvatna.

Intenzivirane su aktivnosti u ovoj oblasti, uz strateški pristup, čemu je doprinijelo rješavanje nedostatka stručnog kadra u cilju jačanja transparentnosti i efikasnosti u komunikaciji u osjetljivoj i značajnoj oblasti, kakva je civilno vazduhoplovstvo.

Unapređuju se odnosi s medijima, posebno u dijelu odgovora na upite u predviđenom roku, pravovremenih reakcija, proaktivnom pristupu, kao i cjelodnevnom dostupnošću zaduženog za komunikaciju - da bi informacije o radu Agencije mogle biti uvijek provjerene u samoj instituciji.

Strateški i pravovremeno informišemo javnost o aktivnostima iz nadležnosti Agencije, prezentujemo i odgovaramo na pitanja od značaja za promociju sigurnosti i bezbjednosti u civilnom vazduhoplovstvu, unapređujemo sadržaj na društvenim mrežama. Teme su raznovrsne - od onih iz djelokruga rada institucije, intervjua i izjava direktora, medijskih nastupa i obuka zaposlenih, preko kontinuirane kampanje o značaju sigurnosti i dronovima, obilježavanja važnih datuma u vazduhoplovstvu, praćenja trendova u industriji, do savjeta, avio - zanimljivosti, istorijskih događaja.

Praćeni su nacionalni i međunarodni sastanci, u cilju informisanja javnosti ili pripreme za javni nastup. Saopštenja za javnost pripremana su na tačan, informativan i razumljiv način za širu javnost, što pokazuju objave u gotovo svim medijima. Objave su posebno prilagođene sadržaju na društvenim mrežama i internet stranici Agencije.

Napravljen je iskorak - Agencija je od 21. oktobra 2024. dostupna na još jednoj platformi - LinkedInu, koji je posebno važan za povezivanje sa organizacijama na evropskom i međunarodnom nivou. Povećan je broj pratilaca na Facebook-u na preko 8,8 hiljada korisnika, a stranica je i dalje najposjećenija za oblast civilnog vazduhoplovstva na toj društvenoj mreži. Objave su intenzivirane aktivnostima Agencije, dok je redovno i efikasno odgovarano korisnicima na pitanja iz nadležnosti Agencije.

Najznačajnije aktivnosti u smislu medijske vidljivosti počele su informisanjem javnosti o kontrolnoj posjeti Evropske komisije Agenciji, koja je pokazala kontinuitet u primjeni najvišeg stepena usaglašenosti crnogorskih sa standardima bezbjednosti u civilnom vazduhoplovstvu Evropske unije. To je posebno važno sa aspekta potvrđenog statusa Crne Gore u sistemu pod nazivom One stop security.

Zajednički odbor ECAA Sporazuma, koji je u Podgorici održan 19. i 20. juna 2024. godine, bio je izuzetno bitan događaj za Agenciju i Crnu Goru, a javnosti je prezentovan od najave do završetka. Agencija je bila i domaćin regionalnim visokim predstavnicima za civilno vazduhoplovstvo i Evropske

komsije, što je adekvatno predstavljeno javnosti. Ovaj sporazum je važan u postupku proširenja EU i predstavlja moćno sredstvo za ekonomski razvoj država.

Posjeta direktora Regionalne kancelarije Međunarodne organizacije civilnog vazduhoplovstva (ICAO) za Evropu i Sjeverni Atlantik u septembru je ispraćena kroz brojne medijske objave. Crnu Goru je prvi put posjetio ovog ranga visoki predstavnik ICAO, što potvrđuje status države u globalnom i regionalnom sistemu civilnog vazduhoplovstva i ugled crnogorske vazduhoplovne vlasti na međunarodnom planu.

Društvena odgovornost Agencije je bila vidljiva i u slučaju donacije za tri javne ustanove. ACV je u 2024. godini, umjesto obilježavanja 15 godina rada 2. jula, dodijelila pomoć po zahtjevu za nabavku medicinske opreme specijalnoj bolnici za ortopediju, neurohirurgiju i neurologiju "Vaso Ćuković" u Risnu, te za unapređenje usluga Dječjem domu "Mladost" u Bijeloj i javnoj ustanovi "Komanski most" u Podgorici.

Pravovremeno je komunicirano i povodom Izvještaja Državne revizorske institucije. Javnosti je, između ostalog, predložena ocjena iz Izvještaja EK za Crnu Goru da je u vazduhoplovstvu ostvaren dobar nivo usaglašenosti sa pravnom tekovinom EU, jačanje saradnje sa vazduhoplovnim vlastima regiona, u kontinuitetu su predstavljana nova pravila za bespilotne vazduhoplove.

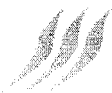
Kroz javne nastupe predstavnika institucije i saopštenja / objave za javnost, ukazuje se na ulogu Agencije, zadatke i njen doprinos pristupanju države EU, kao i na način finansiranja Agencije, koja ne košta državni budžet.

Koliko je značajna uloga Agencije i njene aktivnosti predstavljeno je i kroz obilježavanje Međunarodnog dana civilnog vazduhoplovstva. Cilj je da se ovakve i slične aktivnosti nastave radi podizanja svijesti o značaju vazduhoplovstva i promocije profesija vezanih za ovu oblast.

IX ZAKLJUČNE OCJENE

Na osnovu navedenog može se zaključiti sljedeće:

- Agencija za civilno vazduhoplovstvo uspješno funkcioniše kao nezavisni i samostalni pravni subjekt i u potpunosti izvršava poslove u skladu sa svojim nadležnostima propisanim Zakonom o vazdušnom saobraćaju, odnosno obavlja zakonom propisana javna ovlašćenja, koja su joj prenijeta Zakonom o vazdušnom saobraćaju
- Dominantno zahvaljujući aktivnostima Agencije, uz doprinos ostalih subjekata iz oblasti civilnog vazduhoplovstva, sve međunarodne institucije u kontinuitetu evidentiraju stalni napredak Crne Gore u ovoj oblasti, sa konstatacijom da je u oblasti vazdušnog saobraćaja ostvaren najveći napredak u odnosu na ostale grane saobraćaja, čemu najviše u prilog ide ocjena tima eksperata iz EASA kada je istaknuto da je provjerom u Crnoj Gori u februaru 2024. godine utvrđen visok nivo usaglašenosti sa propisima iz oblasti ATM/ANS pa se može konstatovati da je ova provjera okončana veoma uspješno i da Agencija i dalje drži visok nivo zadovoljenja obaveza u pogledu implementacije evropskih vazduhoplovnih propisa u Crnoj Gori u domenu sigurnosti vazdušne plovidbe. Takođe, predstavnici Evropske Komisije realizovali su procjenu sistema bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva u Crnoj Gori, u cilju potvrđivanja usaglašenosti crnogorskih sa evropskim standardima bezbjednosti u civilnom vazduhoplovstvu. Još jednom je potvrđeno da bezbjednosni sistem u civilnom vazduhoplovstvu Crne Gore ima ekvivalentan sistem bezbjednosti kao u Evropskoj uniji, tako da Crna Gora nastavlja da bude dio "One Stop Security" programa. Tokom obje ove kontrolne posjete, osim kontrole u Agenciji, predmet procjene su bile i operativne jedinice na aerodromima Tivat i Podgorica u kojima Agencija kontinuirano sprovodi nadzorne aktivnosti.
- Agencija će u narednom periodu, u skladu sa urađenim planskim dokumentima i u koordinaciji i saradnji sa ostalim subjektima civilnog vazduhoplovstva, nastaviti sa preduzimanjem svih mjera predviđenih zakonom i radom na dosljednoj implementaciji međunarodnih standarda, sa osnovnim ciljem podizanja sigurnosti i bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva u Crnoj Gori na što veći nivo.
- U proteklom periodu uspješno je sprovedena reorganizacija poslovanja i nastavljeno je kadrovsko osposobljavanje Agencije. U cilju izvršavanja zakonskih i međunarodnih obaveza Agencije, neophodno je zadržati finansijske i tehničke uslove za očuvanje i dodatnu edukaciju stručnog kadra, kao i za angažovanje novog specijalizovanog osoblja iz oblasti civilnog vazduhoplovstva.

CRNA GORA
AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO

**FINANSIJSKI IZVJEŠTAJ AGENCIJE ZA CIVILNO
VAZDUHOPLOVSTVO SA IZVJEŠTAJEM NEZAVISNOG OVLAŠĆENOG
REVIZORA
za 2024. godinu**

Podgorica, jun 2025. godine

Agencija za civilno vazduhoplovstvo Crne Gore, osnovana je Odlukom o osnivanju Agencije za civilno vazduhoplovstvo („Službeni list CG“, br. 45/09, u daljem tekstu: Agencija), koju je donijela Vlada Crne Gore na sjednici od 02.07.2009. godine. Nadležnost Agencije utvrđena je Zakonom o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, broj 30/12, 30/17 i 082/20).

Članom 5 Zakona o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, br. 30/12, 30/17 i 082/20) utvrđen je pravni položaj Agencije za civilno vazduhoplovstvo Crne Gore, kojim je propisano da je Agencija nezavisno pravno lice koje vrši javna ovlaštenja u skladu sa zakonom, da je osniva Vlada Crne Gore, da je samostalna u obavljanju poslova iz svoje nadležnosti i da za svoj rad odgovara Vladi.

Odredbom člana 13 stav 2 navedenog zakona propisano je da Agencija priprema godišnji finansijski izvještaj za prethodnu godinu, a stavom 8 istog člana propisano je da navedeni izvještaj, sa izvještajem nezavisnog ovlaštenog revizora, Agencija dostavlja Vladi Crne Gore do 30. juna tekuće za prethodnu godinu. U skladu sa navedenim, Finansijski izvještaj Agencije za 2024. godinu se usklađuje nakon dostavljanja izvještaja nezavisnog ovlaštenog revizora i nakon saglasnosti Savjeta Agencije upućuje ka Vladi Crne Gore do 30.06.2025. godine.

* * *

Na rad i poslovanje Agencije, osim zakona o vazdušnom saobraćaju i drugih domaćih propisa, primjenjuju se i ratifikovane međunarodne konvencije, ratifikovani međunarodni ugovori, međunarodni vazduhoplovni propisi, standardi i preporuke međunarodnih organizacija (ICAO, ECAC, EASA, EUROCONTROL, JAA, Evropske Komisije). Agencija je organizovana na način da ispunjava sve zakonske obaveze i obaveze preuzete ratifikovanim međunarodnim ugovorima, kao i obaveze koje proističu iz potpisanih sporazuma sa Evropskom zajednicom i to: Sporazuma o određenim aspektima vazdušnog saobraćaja i Multilateralnog sporazuma o uspostavljanju Zajedničkog evropskog vazduhoplovnog područja koji Crnu Goru u oblasti civilnog vazduhoplovstva integriše u Evropsku zajednicu. Multilateralni sporazum posebno zahtijeva harmonizaciju unutrašnje regulative u Crnoj Gori u cjelini, kao i neposrednu primjenu evropske regulative. To uključuje osnivanje i rad organa civilnog vazduhoplovstva kao nezavisnog regulatornog i nadzornog organa koji mora biti samostalan i maksimalno nezavistan u svom radu kako bi omogućio nesmetanu primjenu međunarodnih standarda u ovoj oblasti, posebno u oblasti sigurnosti i bezbjednosti vazdušnog saobraćaja.

Ovakva pozicija i status Agencije potvrđeni su još u konstatacijama i zaključcima projekta koji je finansirala **Evropska Unija - „Tehnička pomoć sektoru saobraćaja u Crnoj Gori“ (Technical assistance to transport sector, Montenegro, Europeaid-127318/C/CER/ME)**.

U rezimeu Finalnog izvještaja projekta, objavljenog u decembru 2011. godine nalazi se i dio koji se odnosi na Agenciju za civilno vazduhoplovstvo:

„ ACV je doživjela značajnu porast u kompetenciji i kvalitetu rada i potrebno je da sačuva svoju poziciju nezavisnosti u svojim aktivnostima i finansiranju, kao i da bude odgovorna za svoj rad isključivo Vladi. To je potrebno kako bi zadržala trenutno kompetentno osoblje, tj da očuva kompetenciju same Agencije. U suprotnom, Agencija bi imala nedostatak profesionalnog kadra koji bi doveo do smanjenja kompetencije i njene pravne misije te se tako ugrozila sigurnost i bezbjednost vazdušnog saobraćaja u Crnoj Gori. Takode, mora se uspostaviti transparentna finansijska održivost Agencije koja je u skladu sa preporukama ICAO i EU“. Da je takav stav međunarodnih institucija i dalje aktuelan, potvrđeno je i dopisom direktora EUROCONTROLA, iz decembra 2024. godine, u kome je naglašeno da Agencija mora biti kompetentan poslodavac, u stanju da privuče, zaposli i

zadrži osoblje sa odgovarajućim kvalifikacijama i iskustvom, a povrh svega, da je od esencijalnog značaja da se zadrži autonomnost, finansijska i funkcionalna nezavisnost Agencije, kako bi bila u stanju da se nosi sa budućim izazovima i osigura najviše standarde sigurnosti u vazduhoplovstvu. U skladu sa međunarodnim standardima i zakonskim rješenjima omogućeno je stabilno i održivo finansiranje Agencije. Imajući u vidu značaj Agencije za implementaciju sistema sigurnosti i bezbjednosti u vazdušnom saobraćaju i potrebe održavanja njene stabilnosti, kao i jedinstvenu specifičnost u načinu finansiranja, država je posebnim zakonom izuzela Agenciju iz sistema ograničavanja zarada.

Izuzetno teška situacija prije svega u vrijeme pandemija COVID-19 negativno se odrazila i na vazduhoplovne subjekte u Crnoj Gori. Poseban akcenat stavljen je na finansijski aspekt jer je najveći problem sa kojim se suočava cjelokupna avio industrija bila likvidnost u poslovanju. Samo zahvaljujući domaćinskom ponašanju u prethodnim godinama i formiranju određenog iznosa sredstava u rezervi, Agencija je uspjela da se bez pomoći države nosi sa finansijskom krizom. Sve u svemu, ogromna kriza u evropskom vazdušnom saobraćaju ozbiljno je uticala i na Agenciju za civilno vazduhoplovstvo. Posljedično, kao i u većini država u Evropi, došlo je i do odliva pojedinih kadrova, što je u prethodnom periodu, a posebno nakon uspješne reorganizacije poslovanja rješavano angažovanjem novih zaposlenih sa dokazanim referencama i kompetencijama u svojim oblastima. Agencija je preduzela sve mjere da održi finansijsku i funkcionalnu stabilnost i izvršava osnovnu misiju – održavanje planiranog nivoa sigurnosti i bezbjednosti vazdušnog saobraćaja u Crnoj Gori.

U 2024. godini, podaci iz bilansa uspjeha za 2024. godinu, bilježe prihode poslovanja Agencije u iznosu od 6.788.222 eura i rashode poslovanja iznosu od 4.640.678 eura, čime je ostvaren višak prihoda nad rashodima u iznosu od 2.147.544 eura.

Finansijski izvještaj Agencije

1.1. Normativni okvir finansiranja Agencije

Način finansiranja Agencije je propisan članom 13 stav 1 Zakona o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG, broj 30/12, 30/17 i 082/20), kojim je propisano da se sredstva za obavljanje djelatnosti i razvoj Agencije obezbjeđuju iz:

- 1) naknada za izdavanje licenci, certifikata, uvjerenja, potvrda, dozvola i godišnjih naknada, u skladu sa ovim zakonom;
- 2) dijela rutne i terminalne naknade iz člana 112 stav 5 ovog zakona;
- 3) dijela naknade koju plaćaju vazdušni prevoznici po toni prevezenog tereta u civilnom vazdušnom saobraćaju;
- 4) dijela naknade koju plaćaju putnici u civilnom vazdušnom saobraćaju u odlasku;
- 5) drugih izvora u skladu sa zakonom.

1.2. Finansijski pokazatelji poslovanja

Bilans uspjeha u periodu od 01.01. do 31.12.2024. godine

U toku 2024. godine, Agencija je ostvarila ukupan prihod u iznosu od 6.788.222 eura, dok su ukupni rashodi iznosili 4.640.678 eura što znači da je u poslovnoj 2024. godini, Agencija ostvarila višak prihoda nad rashodima u iznosu od 2.147.544 eura.

Tabela 1: Bilans uspjeha - BU 2024. godina

red. Br.	Pozicija	Tekuća godina	Prethodna godina
1	Prihod	6.783.309	7.189.374
2	Poslovni prihodi	6.691.283	6.864.093
3	Ostali poslovni dobici	92.026	325.281
4	Rashodi	-4.487.968	-4.465.372
5	Troškovi materijala	-58.937	-35.397
6	Troškovi zaposlenih	-2.665.677	-2.699.293
7	Amortizacija	-157.946	-140.757
8	Umanjenje vrijednosti nekretnina, postr i op		
9	Ostali poslovni rashodi	-1.605.408	-1589.925
	Profit od poslovnih aktivnosti	2.295.341	2.724.02
10	Neto finansijski prihod/rashod	4.906	2.571
11	Ostali rashodi	-152.703	-360.112
12	Porez na dobitak		
13	Neto dobitak/gubitak od diskontinuiranog poslov.		
	Neto profit za obračunski period	2.147.544	2.366.461
13	Pripada:		
14	Vlasnicima kapitala pravnog lica		
15	Manjinski interes		

Prihodi Agencije za 2024. godinu

Ukupni prihodi Agencije za civilno vazduhoplovstvo u 2024. godini iznosili su 6.788.222 eura. Na osnovu podataka prikazanih u **tabeli 1** (bilans uspjeha) može se zaključiti da su ukupni prihodi u 2024. godini za oko 1 % veći od planiranih. U strukturi ukupnih prihoda najznačajniju stavku čine prihodi od rutnih naknada 71,57%, zatim slijede prihodi od putničkih naknada 20,76%, prihodi od terminalnih naknada sa 5,78%, prihodi iz drugih izvora u skladu sa Zakonom (naknade za izdavanje dozvola, licenci, uvjerenja i dr.) sa 0,40%, prihodi od robnih naknada sa 0,07%, prihodi od kamata sa 0,07% i drugi prihodi (prihodi iz prethodnih izvještajnih perioda i ostali prihodi) sa 1,35 % ukupnih prihoda.

U **tabeli 1** (bilansa uspjeha) prikazani su ostvareni prihodi i rashodi Agencije u 2024. godini i njihovo poređenje sa ostvarenim prihodima i rashodima iz 2023. godine, može se zaključiti da je ostvareni višak prihoda nad rashodima u iznosu od 2.147.544 eura manji za 9,25% u odnosu na 2023. godinu.

Struktura prihoda po najznačajnijim stavkama prikazana je u **tabeli 2**.

Tabela 2: Ostvareni prihodi u toku 2024. godine

Vrste prihoda	Iznos (€)	%
Prihodi od rutnih naknada ¹	4.858.013	71.57
Prihodi od terminalnih naknada ²	392.525	5.78
Prihodi od naknada za izdavanje dozvola, licen, uvjer, pilot ³	26.865	0.40
Prihodi od putničkih naknada ⁴	1.409.050	20.76
Prihodi od robnih naknada	4.831	0.07

¹ **Prihodi od rutnih naknada** – Prihod od rutnih naknada (u članu 112 stav 5 Zakona o vazdušnom saobraćaju) utvrđuju se prema troškovnim bazama u zajedničkoj naplatnoj zoni „Srbija-Crna Gora-KFOR“ (nekada naplatna zona Beograd) pri čemu su civilne vazduhoplovne vlasti, kao i provajderi SMATSA i Hungaro Control, u izradi troškovne baze dužni da se striktno pridržavaju Načela za utvrđivanje jedinične cijene za rutne naknade koje je propisao EUROCONTROL-Brisel i koje su države prihvatile članstvom

Načela se u cjelini odnose na en-route objekte, opremu i vazduhoplovne usluge za koje je svaka država odgovorna na osnovu ICAO Sporazuma o regionalnoj vazdušnoj navigaciji i pridruženog Plana regionalne vazdušne plovidbe.

Prilikom planiranja finansijskih izvještaja mora se voditi računa o principima EUROCONTROL-a koji se odnose na samostalnost i nezavisnost u finansiranju. Ukoliko bi se odstupilo od tih principa, moglo bi doći do ugrožavanja ovog izvora sredstava, jer se ona ne mogu koristiti u bilo koje druge svrhe, osim za unapređenje i bezbjednost funkcionisanja vazdušnog saobraćaja

Finansijski izvještaji Agencije dostavljaju se i Centralnom birou za naplatu rutnih naknada EUROCONTROL-a (odnosno Međunarodnim udruženjima avio prevoznika-IATA i Međunarodnoj asocijaciji avio-prevoznika-IACA). Finansijsko planiranje se obavlja, u skladu sa prihvaćenim principima zajedničkog sistema naplate rutnih naknada za period od narednih 5 (pet) godina, pri čemu se na multilateralnim pregovorima u Briselu, sa predstavnicima EUROCONTROLLA, IATA i Evropske komisije (održavaju se dva puta godišnje – juna i novembra mjeseca na sjednici Proširenog komiteta EUROCONTROLLA), razmatraju i prihvataju planirani troškovi koji se odnose na rutne usluge za narednu godinu svake zemlje članice pojedinačno

Kontrolisani vazdušni prostor naplatne zone Srbije-Crne Gore-KFOR-a okvirno čini 1% svih naplatnih zona država članica EUROCONTROL-a. Do jedinične cijene za rutne naknade na osnovu koje se naplaćuju usluge, dolazi se sabiranjem troškovnih baza zajedničke naplate zone Srbije-Crne Gore-KFOR-a u skladu sa metodom pune naknade troškova (full-cost recovery, prema tački 1.3.1 Načela za utvrđivanje jedinične cijene za rutne naknade). Za potrebe utvrđivanja konačne jedinične cijene na ovako sabrane troškovne baze dodaju se EUROCONTROL troškovi, utvrđeni u skladu sa istim pravilima.

Tako utvrđena baza troškova predmet je razmatranja na Proširenom odboru za rutne naknade (Enlarge committee) koji nakon konsultacije sa korisnicima usluga prihvata ili zahtijeva korekciju troškovne baze. Konsultacije se obavljaju dvije sedmice prije navedenih rokova, a korisnici usluga bi podatke morali dobiti 10 dana prije konsultacije

Nakon što utvrđenu cijenu prihvati Prošireni odbor za rutne naknade, konačnu odluku donose Privremeni Savjet i Stalna komisija EUROCONTROLLA. Ove odluke se donose krajem decembra svake godine za narednu godinu, a radi operativnosti sredstava početkom godine potpisuje se Protokol o instrukcijama za raspodjelu rutnih naknada između učesnika u zajedničkoj naplatnoj zoni Srbije-Crne Gore-KFOR. Države članice, odnosno korisnici ovih sredstava dužni su da EUROCONTROL-u plaćaju godišnje kontribucije.

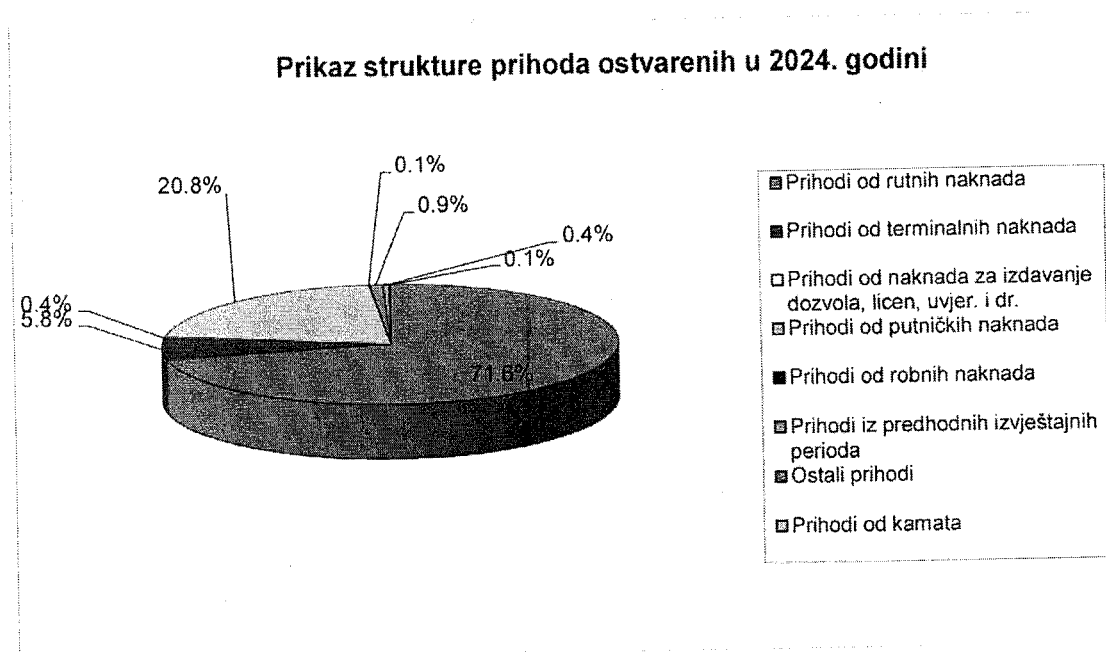
² **Prihod od terminalnih naknada** – Zakonom je propisano da ove naknade plaćaju korisnici usluga u vazdušnoj plovidbi i njihov iznos se utvrđuje u skladu sa članom 9 Odluke o načinu obračuna terminalne naknade za korišćenje usluga u vazdušnoj plovidbi („Službeni list CG“ broj 53/19) i Sporazumu o regulisanju međusobnih prava i obaveza po osnovu učešća u raspodjeli prihoda od terminalnih naknada. Navedenim odlukom je propisano da visina ove naknade za vazduhoplove koji polijebu ili slijeću na Aerodrom Podgorica (LYPG) i Aerodrom Tivat (LYTV), kao prihod Agencije za civilno vazduhoplovstvo, naplaćuje Kontrola letenja Srbije i Crne Gore SMATSA doo Beograd, od operatora vazduhoplova udjelom od 10% od iznosa naplaćenih terminalnih naknada

³ **Prihodi od naknada za izdavanje operativne licence, certifikata, odobrenja i dozvola u vazdušnom saobraćaju** – utvrđuju se na osnovu Pravilnika o visini naknada za izdavanje operativne licence, certifikata, odobrenja i dozvola u vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, broj 01/20)

⁴ **Prihod od putničkih i robnih naknada** – utvrđuje se na osnovu Pravilnika o visini i načinu naplate naknade po toni prevezenog tereta i po odlazećem putniku u vazdušnom saobraćaju („Službeni list Crne Gore“, br. 072/20 od 19.07.2020. godine).

Prihodi iz prethodnih izvještajnih perioda ⁵	61.775	0.91
Ostali prihodi	30.251	0.45
Prihodi od kamata	4.913	0.07
Ukupno	6.788.222	100

Grafika 1: Prikaz strukture prihoda ostvarenih u 2024. godini

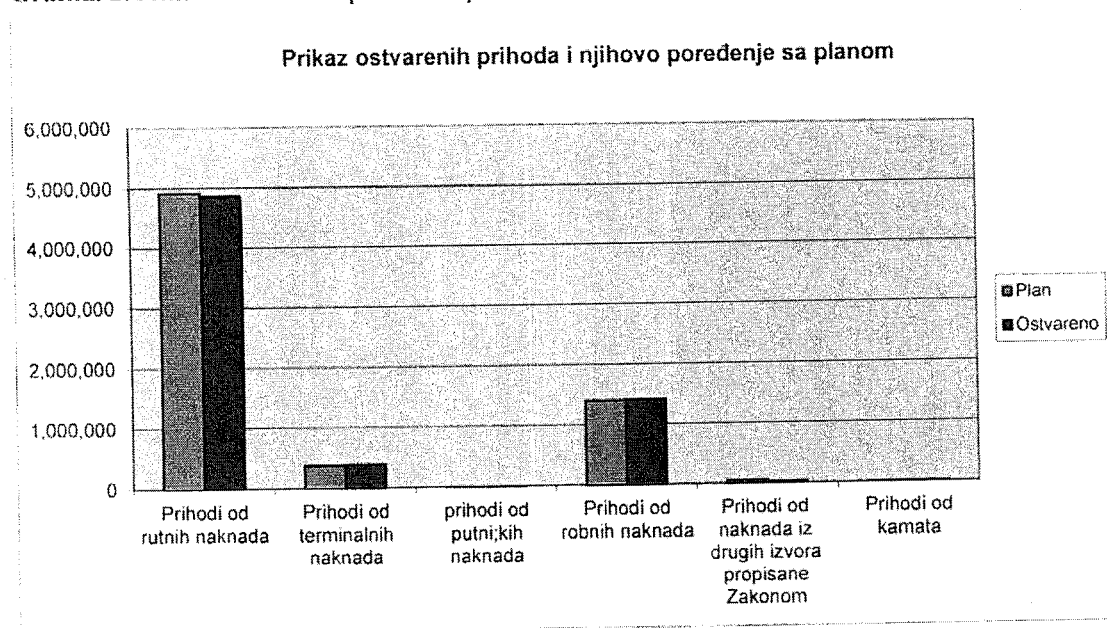
U tabelarnom prikazu dati su ključni pokazatelji poslovanja (prihodi) i njihovo poređenje sa planom za 2024. godinu:

Tabela 3: Odnos ostvarenih i planiranih prihoda za 2024. godinu

Vrste prihoda	Plan	Ostvareno	Index
Prihodi od rutnih naknada	4.916.840	4.858.013	99
Prihodi od terminalnih naknada	370.000	392.525	106
Prihodi od naknada koje plaćaju operatori vazduhoplova po toni prevezene robe	4.500	4.831	107
Prihodi od naknada koje plaćaju operatori vazduhoplova po putniku	1.400.000	1.409.050	101
Prihodi od naknada iz drugih izvora propisane Zakonom (operativne licence, certifikati, odobrenja, dozvole i dr)	44.000	26.865	61
Prihodi od kamata	3.000	4.913	164

⁵ Prihodi iz prethodnih izvještajnih perioda uglavnom se odnose na naplaćene prihode po osnovu rutnih naknada iz prethodnih godina.

Grafika 2: Prikaz ostvarenih i planiranih prihoda u toku 2024. godine

Upoređujući ukupno ostvarene prihode sa planiranim po pojedinim stavkama može se zaključiti da je ostvareni prihod od rutnih naknada za 1% manji od planiranog za 2024. godinu, prihodi od terminalnih naknada za 6% veći od planiranog, prihodi od robnih naknada za 7% veći od planiranih, prihodi od putničkih naknada za 1% veći od planiranih dok su prihodi od naknada iz drugih izvora propisanih Zakonom (pregled vazduhoplova, plovidbenost, izdavanje dozvola) za 39% manji od planiranih, zatim prihodi od kamata koji su za 64% veći od planiranih. Na osnovu prethodno pomenutog proizilazi:

Prihod od rutnih naknada za 2024. godinu doznačen od Eurocontrol-a u iznosu od 4.858.013 eura čine 71.57 % ukupnih prihoda. **Ovakav procenat naplate ovih prihoda može se smatrati zadovoljavajućim imajući u vidu činjenicu da su za svega 1% manji od planiranih za 2024. godinu.** Treba imati u vidu da se naplata ovih prihoda u normalnim okolnostima ostvaruje posebnom dinamikom. Njihova naplata je posebno usporena u prvoj polovini godine, naročito u prva tri meseca. Isto tako procenat naplate zavisi i od obima ostvarenog saobraćaja kao i od uspešnosti naplate odnosno solventnosti avio prevoznika.

Prihod od terminalnih naknada u 2024. godini je ostvaren u iznosu od 392.525 eura ili 5.78 % ukupnih prihoda i 6% više ostvarenih u odnosu na planirane. Ostvareni prihod od terminalnih naknada odnosi se na 2024. godinu (uključujući i naplaćene prihode iz ranijih godina) i naplaćen je na osnovu zaključenog sporazuma i aneksa sporazuma za četiri kvartala između Agencije i SMATSA-e doo za 2024. godinu. Takođe, evidentno je da će se jedan dio terminalnih naknada koje je SMATSA doo fakturisala u 2024. godini, naplatiti u 2025. godini na osnovu potpisanih odgovarajućih akata između Agencije za civilno vazduhoplovstvo i SMATSA-e doo Beograd.

Prihod od putničkih i robnih naknada u 2024. godini, ostvaren je u ukupnom iznosu od 1.413.881 eura odnosi se na prihode koje plaćaju operatori vazduhoplova po putniku u iznosu od 1.409.050 eura ili 20.76% ukupnih prihoda i veći su za 1% od planiranih i prihode koje plaćaju operatori vazduhoplova po toni prevezene robe u iznosu od 4.831 eura ili 0,07% ukupnih prihoda i veći su za 7% od planiranih.

Prihodi od naknada iz drugih izvora propisane Zakonom (operativne licence, certifikati, odobrenja, dozvole i dr) u 2024. godini, ostvareni su u iznosu od 26.865 eura ili oko 0,40% ukupnih prihoda, manji su za 39% od planiranih.

Prihod od kamata za 2024. godinu je ostvaren u iznosu od 4.913 eura ili 0,07% ostvarenih prihoda i veći su od planiranih za 64%, depoziti su oročeni kod Erste banke AD Podgorica.

Dakle, Agencija je pravni subjekat koji se dominantno finansira iz međunarodnih izvora, dugoročno gledano, a imajući u vidu strukturu prihoda ostvarenih u 2024. godini, nameće se potreba za što većim učešćem ostalih zakonom predviđenih prihoda u odnosu na do sada dominantne prihode od rutnih naknada.

Rashodi Agencije za 2024. godinu

Ukupni rashodi Agencije za 2024. godinu, iznosili su 4.640.678 eura. Na osnovu sumirano prikazanih podataka u **tabeli 1** (bilans uspjeha) može se zaključiti da su ukupni rashodi u iznosu od 4.640.678 eura za oko 20 % manji u odnosu na planirane za 2024. godinu. Jedan od razloga ovakvog odstupanja rashoda u odnosu na planirane je taj što je Vlada Crne Gore na sjednici održanoj 22.02.2024. godine imenovala Savjet Agencije za civilno vazduhoplovstvo, koji je na sledećoj sjednici Vlade pretrpio izmjene u dijelu sastava članova. Imajući u vidu da Savjet Agencije daje saglasnost i usvaja najvažnije akte koji se tiču rada Odsjeka za finansije, računovodstvo i javne nabavke, a samim tim i funkcionisanja cijele Agencije, te da nije mogao početi sa radom prije marta 2024. godine, došlo je u praksi do određenog odstupanja u odnosu na planirane rashode, koji su projektovani u odnosu na referentne podatke iz prethodnih godina. U prilog ovome dodatno ide i činjenica da je u prvom i dugom kvartalu 2024. godine bio na snazi restriktivan pristup po pitanju službenih putovanja zaposlenih u Agenciji, što je dovelo i do odstupanja realizovanih službenih putovanja u odnosu na planirana.

U strukturi ukupnih rashoda najveće učešće imaju bruto troškovi zaposlenih (bruto zarade i ostala lična primanja zaposlenih sa svim troškovima vezanih za poreze i doprinose na teret poslodavca, ugovori o pružanju usluga, naknade članovima Savjeta, službena putovanja zajedno sa troškom prevoza) u iznosu od 2.665.677 eura ili 57,44% ukupnih rashoda.

Po strukturi rashoda sledeću najvišu bilansnu stavku čine **ostali troškovi** poslovanja u iznosu od 1.605.408 eura ili 34,59 % ukupnih rashoda. U tim troškovima najveće učešće ostvaruju troškovi kontribucije Eurocontrolu u iznosu 437.375 eur ili 27% i troškovi traganja i spašavanja (SAR) u iznosu 824.000 eur ili 51,32%, i drugi troškovi poslovanja.

Trošak amortizacije stalnih sredstava u 2024. godine iznosi 157.946 eura ili 3,40% ukupnih rashoda, drugi rashodi u iznosu od 152.703 eura ili 3,3% ukupnih troškova i troškovi materijala u iznosu od 58.937 eura ili 1,27% ukupnih rashoda.

Struktura poslovnih rashoda po najznačajnijim stavkama prikazana je u **tabeli 3**.

Tabela 3: Ostvareni rashodi u toku 2024. godine

Vrste rashoda	Ostvareno	%
bruto zarade zaposlenih i ostala lična primanja ⁶	2.343.316	50,50
bruto naknade članovima Savjeta ⁷	120.290	2,59
bruto naknade za ugovore o pružanju usluga	65.225	1,41
troškovi službenih putovanja ⁸ (dnevnice, prevoz, smještaj)	136.847	2,95
troškovi za članarine med.org ⁹	437.375	9,42
troškovi za materijal i usluge i i ostali poslovni rashodi ¹⁰	515.829	11,12

⁶ *Bruto zarade zaposlenih i ostala lična primanja* (doprinosi iz i na zarade) ostvarene su u iznosu od 2.343.316 eura ili 50,50% rashoda Agencije ili 27% manje od planiranih troškovo zarada i ostalih ličnih primanja za 2024. godinu.

⁷ *Bruto naknade članovima Savjeta* ostvarene su u iznosu od 120.290 eura ili 2,60% rashoda, i manji su od planiranih za 19%.

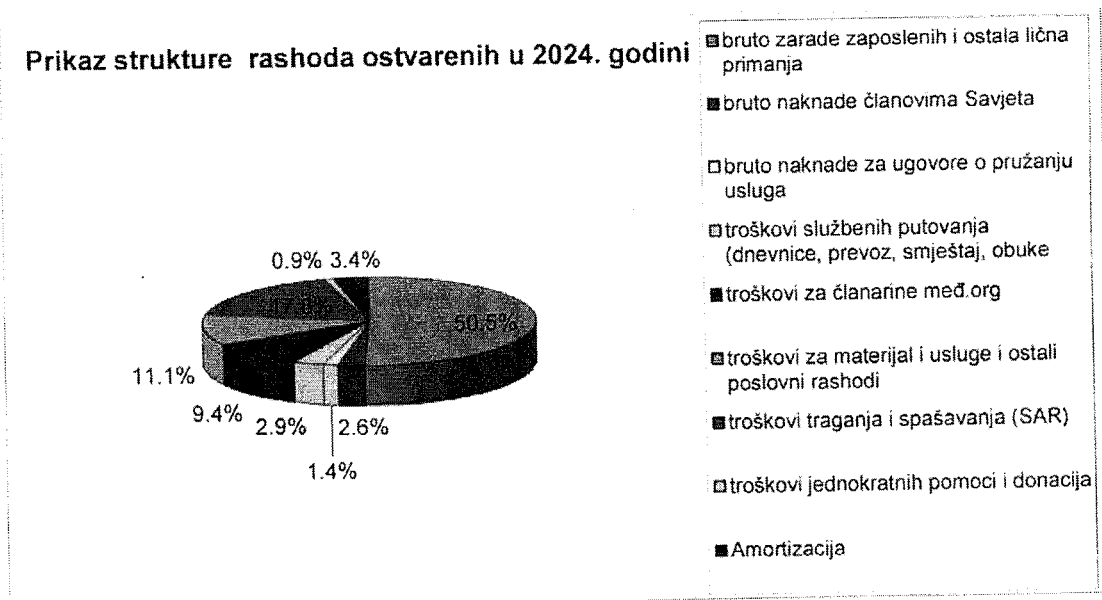
⁸ *Troškovi službenih putovanja* obuhvataju troškove službenih putovanja u zemlji i inostranstvu (prevoz, dnevnice i smještaj), ostvareni su u iznosu od 136.847 eura ili 2,95% rashoda i manji su za 59% od planiranih za 2024. godinu, rezultat su obavezujućih aktivnosti zaposlenih u međunarodnim vazduhoplovnim stručnim asocijacijama i organizacijama kao i prisustvovanjem stručnim seminarima i specijalističkim obukama.

⁹ *Troškovi za članarine med.org* obuhvataju troškove članstva Agencije u međunarodnim institucijama, trošak za 2024. godinu se odnosi na trošak kontribucije Eurocontrol-u, Brisel, ostvaren u iznosu od 437.375 eura ili 9,42% rashoda, što je za 10% manje nego što je planirano za 2024. godinu.

¹⁰ *Troškovi za materijal i usluge i ostali poslovni rashodi* obuhvataju troškove kancelarijskog materijala, reklamnog materijala, sinog inventara, troškove goriva, električne energije i vode, troškove održavanja osnovnih sredstava, troškove reprezentacije, premije osiguranja zaposlenih, proviziju planog prometa, troškove telefonskih i poštanskih i drugih transportnih usluga, neproizvodne usluge i ostale troškove, odnosno ostala poslovna terencija. Za navedene potrebe ostvaren je trošak u iznosu od 515.828 eura ili 11,12% troškova, što je za 5% manje u odnosu na planirane za 2024. godinu

troškovi traganja i spašavanja (SAR) ¹¹	824.000	17,76
troškovi jednokratnih pomoći i donacija ¹²	39.850	0,86
Amortizacija	157.946	3,40
Ukupno	4.640.678	100

Grafika 3: Prikaz strukture rashoda ostvarenih u 2024. godini

U tabelarnom prikazu dati su ključni pokazatelji poslovanja (rashodi) i njihovo poredenje sa planom:

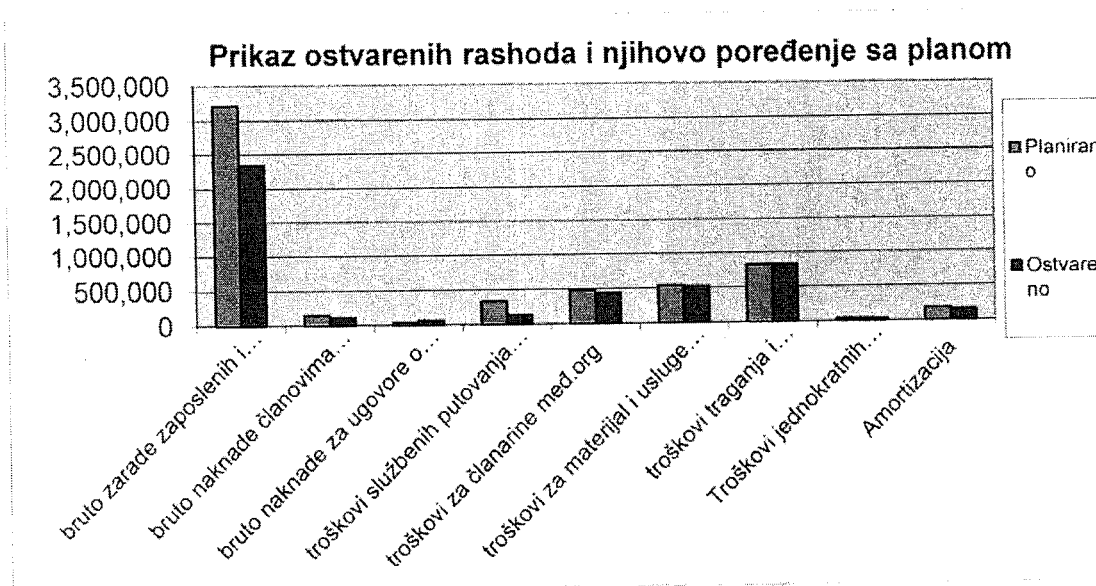
Tabela 4: Odnos ostvarenih i planiranih rashoda u toku 2024. godine

Vrste rashoda	Plan	Ostvareno	Index
bruto zarade zaposlenih i ostala lična primanja	3.208.103	2.343.316	73
bruto naknade članovima Savjeta	147.702	120.290	81
bruto naknade za ugovore o pružanju usluga	45.000	65.225	145
troškovi služ. putovanja (dnevnice, prevoz, smještaj, obuke)	337.000	136.847	41
troškovi za članarine međ.org	486.605	437.375	90
troškovi za materijal i usluge i ostali poslovni rashodi	541.479	515.828	95
troškovi traganja i spašavanja (SAR)	824.000	824.000	100
Troškovi jednokratnih pomoći i donacija	40.000	39.850	100
Amortizacija	180.000	157.946	88

¹¹ Troškovi za traganje i spašavanje (SAR) ostvareni su u iznosu od 824 000 eura ili 17,78% ukupnih rashoda, na nivou su planiranih troškove SAR-a za 2024. godinu

¹² Troškovi jednokratnih pomoći i donacija ostvareni su u iznosu od 39 850 eura ili 0,86% troškova, na nivou su planiranih za 2024. godinu

Grafika 4: Prikaz ostvarenih i planiranih rashoda u toku 2024. godine

Analizom ostvarenih rashoda u odnosu na planirane, evidentno je da je gotovo u svim najvažnijim stavkama, došlo do manjeg ostvarenja rashoda, nego što je to planirano.

Realizacija Plana investicija za 2024. godinu

Na osnovu Odluke Savjeta Agencije za civilno vazduhoplovstvo broj: 01/I-014/24-610/I od 22.03.2024. godine, utvrđen je Finansijski plan za 2024. godinu, a njegov sastavni dio čini i Plan investicija za 2024. godinu.

Iz Plana investicija za 2024. godinu realizovane su sledeće investicije:

1. Izdaci za nabavku četiri motorna vozila 149.920,02 eura od OSMANAGIĆ d.o.o, Nikšić, po ugovoru broj: 08/I-426/24-2958/13 od 21.02.2025.godine;
2. Izdaci za personalnu računarsku opremu i perifernu računarsku opremu 39.905,80 eura od INTERACTIVE d.o.o., Podgorica, po ugovoru broj: 08/I-426/24-1612/11 od 30.08.2024. godine;
3. Izdaci za nabavku kancelarijskog namještaja 9.677,97 eura od Energomont d.o.o., Podgorica, po ugovoru broj: 08/I-402/24-2869/3 od 05.12.2024. godine;
4. Izdaci za nabavku izrade programskog paketa za registraciju operatora bespilotnih vazduhoplova, realizaciju obuke i testiranje pilota bespilotnih vazduhoplova 13.050,00 eura od M - CODE, Danilovgrad, po ugovoru broj: 08/I-426/24-871/8 od 07.06.2024. godine;
5. Izdaci za nabavku softverskog rješenja za Data loss prevention 18.700,00 od ČIKOM d.o.o., Podgorica, po ugovoru broj 08/I-426/24-2490/4 od 15.11.2024. godine;
6. Izdaci za nabavku trakastih zavjesa za prozore 8.833,00 od TERMOGRADNJA d.o.o., Podgorica, po ugovoru broj 08/I-402/24-2680/2 od 22.11.2024.godine;

Ostale planirane investicije za 2024. godinu nijesu realizovane i dijelom predstavljaju plan investicija za 2025. godinu. Kao što je već navedeno, jedan od razloga nepotpune realizacije plana investicija je i taj što je Agencija otpočela sa njegovom realizacijom tek od drugog kvartala 2024. godine.

Bilans stanja na dan 31.12.2024. godine

U tabeli 5 (bilansa stanja) prikazana su sredstva i izvori sredstava Agencije u 2024. godini i njihovo poređenje sa ostvarenim sredstvima i izvorima sredstava za 2023. godine, može se zaključiti da je u toku 2024. godine ukupna imovina Agencije uvećana za 2.228.561 eura ili 19% u odnosu na 2023. godinu.

Tabela 5: Bilans stanja – BS 2024

red. Br.	Pozicija	Tekuća godina	Prethodna godina
AKTIVA			
	Stalna imovina	1.181.856	1.173.288
1	Neuplaćeni upisani kapital		
2	Nematerijalna imovina	58.410	33.659
3	Nekretnine, postrojenja i oprema	1.123.446	1.139.629
4	Stalna imovina namijenjena prodaji		
5	Dugoročna potraživanja		
6	Dugoročni finansijski plasmani		
7	Odloženi porezi		
	Obrtna imovina	12.706.204	10.486.211
8	Zalihe		
9	Potraživanja od kupaca	1.132.213	1.231.988
10	Kratkoročni finansijski plasmani	905.245	900.336
11	Gotovina i gotovinski ekvivalenti	10.471.948	8.192.362
12	Unaprijed plaćeni troškovi	196.798	161.525
13	Obračunati nenaplaćeni prihodi		
14	Ostala obrtna imovina		
	Ukupna aktiva	13.888.060	11.659.499
PASIVA			
	Kapital i reserve	12.583.136	10.441.380
15	Državni capital	3.349.692	3.349.692
16	Emisiona premija		
17	Revalorizaciona rezerva	214.256	221.400
18	Ostale reserve		
19	Neraspoređeni dobitak	9.019.188	6.870.288
20	Manjinski interes		
	Dugoročne obaveze	303.113	314.482
21	Dugoročne obaveze		
22	Odloženi porezi		
23	Dugoročna rezervisanja	303.113	314.482
24	Ostale dugoročne obaveze		
25	Odloženi prihodi		
	Kratkoročne obaveze	1.001.811	903.637
26	Kratkoročne obaveze iz poslovanja	1.001.811	903.077
27	Kratkočne finansijske obaveze		
28	Tekući dio dugoročnih kredita		
29	Obaveze za poreze		
30	Obaveze za dividend		
31	Kratkoročna rezervisanja		
32	Obračunate obaveze		560
	Ukupna pasiva	13.888.060	11.659.499

Vrijednost **ukupne aktive**, na bazi bilansa stanja na dan 31.12.2024. godine iznosila je 13.888.060 eura, a sastoji se od:

- materijalne i nematerijalne imovine u iznosu od 1.181.856 eura ili 8.51 % ukupne aktive;
- obrtna imovina u vrijednosti od 12.718.829 eura ili 91,49 % ukupne aktive i dominantno se odnose na novčana sredstva u iznosu od 10.471.948 eura ili 82,41 % obrtnih imovina Agencije i kratkoročne finansijske plasmane u iznosu od 905.245 eura ili 7,12% obrtnih imovina čine ih novčana sredstva oročena kod poslovne banke.

Takođe, iskazana su potraživanja u iznosu od 1.132.213 eura ili 8.91% obrtnih imovina, odnose se na potraživanja od terminalnih naknada u iznosu od 858.547 eura, rutne naknade u iznosu 762.386 eura, putničke i robnih naknada u iznosu od 556.729 eura, ostala potraživanja u iznosu od 16.468 eura odnosno ispravki potraživanja u iznosu od 1.061.917 eura.

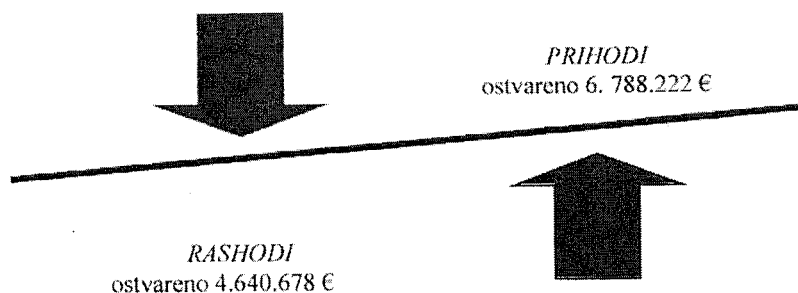
Vrijednost **ukupne pasive na dan 31.12.2024. godine** iznosila je 13.888.060 eura. Kapital Agencije je 12.583.136 eura ili 91% ukupne pasive i obuhvata:

- državni kapital u iznosu od 3.349.692 eura;
- revalorizacione rezerve u iznosu od 214.256 eura;
- neraspoređeni dobitak u iznosu od 9.019.188 eura.

Ukupne obaveze Agencije za 2024. godinu iznose 1.304.924 eura to su prevashodno obaveze iz poslovanja u iznosu od 177.811 eura, obaveze po osnovu specifičnih poslova u iznosu od 824.000 eura i dugoročna rezervisanja u iznosu od 303.113 eura.¹³

* * *

Ukupno posmatrano Agencija za civilno vazduhoplovstvo u poslovnoj 2024. godini ostvarila je ukupan prihod u iznosu od 6.788.222 eura, dok su ukupni rashodi iznosili 4.640.678 eura, što znači da je ostvarena pozitivna razlika u iznosu od 2.147.544 eura.

Ostvareni višak prihoda nad rashodima u iznosu od 2.147.544 eura, predstavlja značajni iznos sredstava koji ukazuje s jedne strane da je protekla godina u finansijskom smislu uspješno završena, a s druge strane da je neophodno formiranje sredstava rezervi, koje se mogu koristiti za osiguranje prije svega normalnog i nesmetanog rada Agencije, a zatim i za održavanje kontinuiranog nivoa sigurnosti i bezbjednosti vazdušnog saobraćaja.

¹³Dugoročna rezervisanja u iznosu od 303.113 eura odnose se na rezervisanja za otpremnine prilikom odlaska u penziju i jubilarne nagrade za zaposlene u Agenciji za civilno vazduhoplovstvo, utvrđene su a osnovu Izvještaja aktura na 31.12.2024. godine i rezervisanja za ostale vjerovatne troškove – sudske sporove

Revizija finansijskih izvještaja za 2024. godinu

Na osnovu članom 13 stav 7 Zakona o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG” broj 30/12, 30/17 i 82/20) propisano je da svi obračuni prihoda i rashoda Agencije podliježu godišnjoj reviziji od strane nezavisnog ovlašćenog revizora, kojeg imenuje Vlada, u skladu sa zakonom kojim su uređene javne nabavke. Reviziju finansijskih iskaza Agencije za 2024. godinu je izvršila revizorska kuća "EUROREV" DOO Podgorica, izabrana po postupku propisanom Zakonom o javnim nabavkama. Izbor nezavisnog revizora potvrdila je Vlada odlukom broj 11-348/25-791/2 od 6. marta 2025. godine odnosno 01/2-041/25-625/3 od 3. aprila 2025. godine.

Revizor je podnio *Izveštaj o izvršenoj reviziji finansijskih izvještaja za 2024. godinu*¹⁴ i dao mišljenje u kojem je navedeno da „priloženi finansijski izvještaji Agencije u svim značajnim aspektima prikazuju fer i istinito finansijski polazaj Agencije na dan 31.12.2024. godine, njenu finansijsku uspješnost te novčane tokove za godinu koja se završava na ovaj datum u skladu sa računovodstvenim propisima važećim u Crnoj Gori i računovodstvenim politikama objavljenim u napomeni 3 uz finansijske izvještaje“.

¹⁴ Izveštaj revizora je sastavni dio ovog izvještaja

Zaključci:

1. **Agencija za civilno vazduhoplovstvo je u 2024. godini ostvarila višak prihoda nad rashodima u iznosu od 2.147.544 eura.** U poslovnoj 2024. godini ostvareni su prihodi u iznosu od 6.788.222 eura, dok su ukupni rashod ostvaren u iznosu od 4.640.678 eura;
2. U cilju jačanja finansijske stabilnosti i finansijske nezavisnosti Agencije neophodno je imajući u vidu prije svega strukturu prihoda ostvarenih u 2024. godini što veće učešće ostalih zakonom predviđenih prihoda u odnosu na do sada dominantne prihode od rutnih naknada. cjelokupno poslovanje Agencije vrši se u skladu sa zakonom.
3. Imajući u vidu specifičnost i jedinstvenost u finansiranju Agencije, nužno je da svi nadležni organi vode računa o održavanju finansijske stabilnosti Agencije, čime će se omogućiti zadržavanje postojećeg i zapošljavanje novog stručnog kadra iz oblasti vazduhoplovstva, što je od bitnog uticaja na sigurnost i bezbjednost vazdušnog saobraćaja u Crnoj Gori. U tom smislu potpuno su adekvatna, afirmativna i veoma važna postojeća zakonska rješenja o pravnom statusu i finansiranju Agencije, kao i zakonska rješenja kojima se Agencija izuzima iz mjere ograničenja zarada u javnom sektoru, a što predstavlja implementaciju ICAO preporuke koja je sadržana i u Aneksu 19 ICAO Konvencije (Upravljanje sigurnošću, Dodatak 1, tačka 3, Funkcionisanje državnog sistema (kritični elemenat 3), podtačka 3.3. „Preporuke-Država treba da preduzme neophodne mere, kao što su nadoknada i uslovi službe, kako bi obezbedila da se regrutuje i zadrži kvalifikovano osoblje koje obavlja funkcije nadzora bezbednosti.“) (*Annex 19-Safety Management, Appendix 1, 3. State system and functions (CE-3), 3.3 Recommendation-State should take necessary measures, such as remuneration and conditions of service, to ensure that qualified personnel performing safety oversight functions are recruited and retained;*
4. Zaustavljanje komercijalnog vazdušnog saobraćaja, ekonomske i finansijske krize avio industrije, nedostatak poslovnih prihoda i ogromni negativni finansijski efekti koji su izazvani prije svega pandemijom virusa COVID-19, uticale su i na Agenciju za civilno vazduhoplovstvo. U tom smislu pokazuje se opravdanost stvaranja finansijskih rezervi u Agenciji, koje bi dovele do situacije da Agencija može normalno poslovati i izvršavati svoje zakonske nadležnosti.
5. Revizor je podnio Izvještaj o izvršenoj reviziji finansijskih izvještaja za 2024. godinu i dao mišljenje u kojem je navedeno da „**priloženi finansijski izvještaji Agencije u svim značajnim aspektima prikazuju fer i istinito finansijski položaj Agencije na dan 31.12.2024. godine, njenu finansijsku uspješnost te novčane tokove za godinu koja se završava na ovaj datum u skladu sa računovodstvenim propisima važećim u Crnoj Gori i računovodstvenim politikama objavljenim u napomeni 3 uz finansijske izvještaje**“.
6. Značajno je napomenuti da je Agencija za civilno vazduhoplovstvo određeni vremenski period na početku 2024. godine bila bez Savjeta, što je otežalo rad i funkcionisanje Agencije, a pogotovo rad zaposlenih u Odsjeku za finansije, računovodstvo i javne nabavke, te uticalo i na realizaciju Finansijskog plana za 2024. godinu. Uprkos tome, u periodu od aprila do kraja 2024. godine realizovan je značajan dio Plana javnih nabavki, iako Agencija od kraja jula do novembra nije imala zaposlenog službenika za javne nabavke.

U nastavku dostavljamo potpisane finansijske iskaze Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2024. godinu:

- Iskaz o finansijskoj poziciji (Bilans stanja) na dan 31.12.2024. godine;
- Iskaz o ukupnom rezultatu (Bilans uspjeha) za period od 01.01. - 31.12.2024. godine;
- Iskaz o tokovima gotovine za period od 01.01. - 31.12.2024. godine;
- Iskaz o promjenama na kapitalu za period od 01.01. - 31.12.2024. godine.

Prilog:

Izvyještaj o izvršenoj reviziji finansijskih izvještaja za 2024. godinu, "EUROREV" DOO Podgorica.

Matični broj
NAZIV PRAVNOG LICA
SJEDIŠTE PRAVNOG LICA

o 2 6 3 8 6 4 9 šifra djelatnosti 8 4 1 1
Agencija za civilno vazduhoplovstvo
Podgorica.

Iskaz o finansijskoj poziciji / Bilans stanja

na dan 3 1 1 2 2 0 2 4

red. Br.	Pozicija	Tekuća godina	Prethodna godina
AKTIVA			
	Stalna imovina	1.181.856	1.173.288
1	Neplaćeni upisani kapital		
2	Nematerijalna imovina	58.410	33.659
3	Nekretnine, postrojenja i oprema	1.123.446	1.139.629
4	Stalna imovina namijenjena prodaji		
5	Dugoročna potraživanja		
6	Dugoročni finansijski plasmani		
7	Odloženi porezi		
	Obrtna imovina	12.706.204	10.486.211
8	Zalihe		
9	Potraživanja od kupaca	1.132.213	1.231.988
10	Kratkoročni finansijski plasmani	905.245	900.336
11	Gotovina i gotovinski ekvivalenti	10.471.948	8.192.362
12	Unaprijed plaćeni troškovi	196.798	161.525
13	Obracunati nenaplaćeni prihodi		
14	Ostala obrtna imovina		
	Ukupna aktiva	13.888.060	11.659.499
PASIVA			
	Kapital i rezerve	12.583.136	10.441.380
15	Državni kapital	3.349.692	3.349.692
16	Emisiona premija		
17	Revalorizaciona rezerva	214.256	221.400
18	Ostale rezerve		
19	Neraspoređeni dobitak/gubitak	9.019.188	6.870.288
20	Manjinski interes		
	Dugoročne obaveze	303.113	314.482
21	Dugoročne obaveze		
22	Odloženi porezi		
23	Dugoročna rezervisanja	303.113	314.482
24	Ostale dugoročne obaveze		
25	Odloženi porezi		
	Kratkoročne obaveze	1.001.811	903.637
26	Kratkoročne obaveze iz poslovanja	1.001.811	903.077
27	Kratkočne finansijske obaveze		
28	Tekući dio dugoročnih kredita		
29	Obaveze za poreze		
30	Obaveze za dividende		
31	Kratkoročna rezervisanja		
32	Obracunate obaveze		560
	Ukupna pasiva	13.888.060	11.659.499

Lice odgovorno za sastavljanje bilansa
Radulović Lidija

Rukovodilac pravnog lica
Seckic Ivan

U Podgorici dana 19.05.2025.

Radulović Lidija *Seckic Ivan*

Matični broj

0238649

šifra djelatnosti

8411

NAZIV PRAVNOG LICA

Agencija za civilno vazduhoplovstvo

SJEDIŠTE PRAVNOG LICA

Podgorica.

Iskaz o ukupnom rezultatu / Bilans uspjeha

(Metoda po prirodi troška)

u periodu od

010124 do 311224

red. Br.	pozicija	tekuća godina	prethodna godina
1	Prihod	6.783.309	7.189.374
2	Poslovni prihodi	6.691.283	6.864.093
3	Ostali poslovni dobici	92.026	325.281
4	Rashodi	-4.487.968	-4.465.372
5	Troškovi materijala	-58.937	-35.397
6	Troškovi zaposlenih	-2.665.677	-2.699.293
7	Amortizacija	-157.946	-140.757
8	Umanjenje vrijednosti nekretnina, postrojenja i opreme		
9	Ostali poslovni rashodi	-1.605.408	-1.589.925
	Profit od poslovnih aktivnosti	2.295.341	2.724.002
10	Neto finansijski prihod -6,92+4.912,86)	4.906	2.571
11	Ostali rashodi	-152.703	-360.112
13	Neto dobitak/gubitak od diskontinuiranog		
	Neto profit za obračunski period	2.147.544	2.366.461
	Pripada:		
	Vlasnicima kapitala pravnog lica		
	Manjinski interes		

Lice odgovorno za sastavljanje bilansa

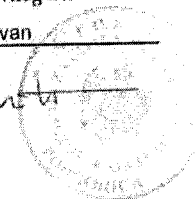
Radulović Lidija

U

Podgorica 19.05.2025

Rukovodilac pravnog lica

Scekic Ivan

Matični broj

NAZIV PRIVREDNOG DRUŠTVA

SJEDIŠTE PRIVREDNOG DRUŠTVA

0 2 6 3 8 6 4 9

šifra djelatnosti 8 4 1 1

Agencija za civilno vazduhoplovstvo

Podgorica

Iskaz o tokovima gotovine (direktna metoda)

u periodu od 0 1 0 1 2 4 do 3 1 1 2 2 4

red. Br	Gotovinski tokovi iz operativnih aktivnosti	tekuća godina	prethodna godina
1	Gotovinska primanja od poslovne aktivnosti	6.713.234	6.744.507
2	Gotovinske isplate dobavljačima i zaposlenima	-4.267.866	-4.170.263
3	Gotovina generisana iz poslovnih aktivnosti		
4	Odlivi gotovine na ime plaćene kamate		-82
5	Odlivi gotovine na ime plaćenog poreza na dobit		
6	Odlivi gotovine na ime isplaćenih dividendi		
	Neto gotovina iz operativnih aktivnosti	2.445.368	2.574.162
	Gotovinski tokovi iz aktivnosti investiranja		
7	Prilivi od prodaje postrojenja i opreme		3.737
8	Prilivi od prodaje dugoročnih ulaganja		
9	Prilivi od primljene kamate	4.908	2.653
	Povraćaj kratk. Plasmama		2.980
11	Odliv po osnovu kupovine imovine, postrojenja i opreme	-170.690	-78.758
12	Odliv po osnovu kupovine imovine u svrhu investiranja		
13	Odliv po osnovu ostalih investiranja (dugoročni plasman)		
14	Troškovi razvoja za kratkoročne plasmane		
	Neto gotovina iz aktivnosti investiranja	-165.782	-69.388
	Gotovinski tokovi iz aktivnosti finansiranja		
15	Priliv od emitovanja akcijskog kapitala		
16	Prilivi od dugoročnog uzajmljivanja		
17	Odlivi na ime ponovne kupovine sopstvenih akcija		
18	Odliv po osnovu povraćaja pozajmljenih sredstava		-900.336
19	Odliv po osnovu obaveza za finansijski lizing		
20	Odlivi po osnovu troškova transakcija		
	Neto gotovina od aktivnosti finansiranja		-900.336
21	Neto povećanje/smanjenje gotovine i gotovinskih ekvivalenata	2.279.586	1.604.438
22	Gotovins i gotovinski ekvivalenti na početku perioda	8.192.362	6.587.924
23	Efekt kursnih razlika na kraju perioda		
	Gotovina i gotovinski ekvivalenti na kraju perioda	10.471.948	8.192.362

Lice odgovorno za sastavljanje bilansa

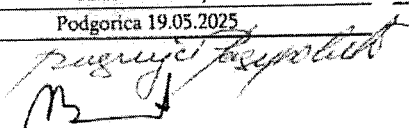
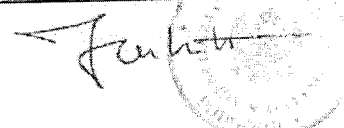
Radulović Lidija

Podgorica 19.05.2025

U
dana

Rukovodilac pravnog lica

Ivan Scekić

Marični broj

02 6 3 8 6 4 9

šifra djelatnosti

8411

NAZIV PRIVREDNOG DRUŠTVA Agencija za civilno vazduhoplovstvo

SJEDIŠTE PRIVREDNOG DRUŠTVA Podgorica.

Iskaz o promjenama neto imovine (kapitala) -
za godinu koja završava 31. decembra 2024

Naziv pozicije	Pripada vlasnicima kapitala pravnog lica					Manji nski	Ukupno kapital
	Državni kapital	Ostale rezerve	Rezerve prevoda	Neraspore d. dobit	Gubitak		
Saldo na 01.01.2023.g.	3.349.692		247.892	5.298.367	-816.784		8.079.167
Procjena vrijednosti							
Ulaganja raspoloživa za prodaju:							
- dobiti/gubici po osnovu vrednovanja uključeni direktno u kapital				-3.007			-3.007
- prenešeno na bilans uspjeha po osnovu prodaje							
Korekcija početnog stanja							
- dobiti/gubici prenijeti na kapital							
- prenos na dobitak/gubitak perioda							
Prenos na kapital							
Porez na stavke direktno preuzete iz kapitala ili direktno prenijete na							
Neto prihod priznat direktno u kapital							
Profit/gubitak za period			-26.492	2.391.712			2.365.220
Ukupno priznati prihodi i rashodi za period							
Dividende							
Rezerve							
Emisija akcijskog kapitala							
Izdane opcije na akcijski kapital							
Saldo na 31. decembar 2023.g.	3.349.692		221.400	7.687.072	-816.784		10.441.380
Promjena u računovodstvenoj politici							
Ulaganja raspoloživa za prodaju:							
- dobiti/gubici po osnovu vrednovanja uključeni direktno u kapital							
- prenešeno na bilans uspjeha po osnovu prodaje							
Korekcija početnog stanja							
- dobiti/gubici prenijeti na kapital							
Korigovano stanje			9.051	-14.839			-5.788
Prenos na kapital							
Kursne razlike							
Porez na stavke direktno preuzete iz kapitala ili direktno prenijete na							
Neto prihod priznat direktno u kapital							
Profit/gubitak za period			-16.195	2.163.739			2.147.544
Ukupno priznati prihodi i rashodi za period							
Dividende							
Obavezne rezerve							
Izdane opcije na akcijsku kapital							
Saldo na 31. decembar 2024.g.	3.349.692		214.256	9.835.972	-816.784		12.583.136

Lice odgovorno za sastavljanje bilansa

Radulović Lidija

Rukovodilac pravnog lica

Scekic Ivan

Podgorica

19052025

dana

CRNA GORA
AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO
PODGORICA

Primljena: 12-06-2025				
Org. za	Reviziju	Revizija	Bred	Vrednost
CG/1	426/25	149/7		

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO
PODGORICA

IZVJEŠTAJ O IZVRŠENOJ REVIZIJI
FINANSIJSKIH IZVJEŠTAJA ZA 2024. GODINU

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

**IZVJEŠTAJ O IZVRŠENOJ REVIZIJI
FINANSIJSKIH IZVJEŠTAJA ZA 2024. GODINU**

SADRŽAJ

	Strana
I IZVJEŠTAJ REVIZORA	1 - 4
II FINANSIJSKI IZVJEŠTAJI:	
BILANS USPJEHA ZA 2024. GODINU	5
BILANS STANJA NA DAN 31. DECEMBRA 2024. GODINE	6
ISKAZ O PROMJENAMA NETO IMOVINE (KAPITALA)	7
BILANS NOVČANIH TOKOVA	8
III NAPOMENE UZ FINANSIJSKE IZVJEŠTAJE	9 - 26

Agencija za reviziju finansijskih iskaza d.o.o.
Ul. Vasa Raičkovića br. 5, Podgorica
Mob. tel. +382 67 802 881
e-mail: eurorev@t-com.me

IZVJEŠTAJ REVIZORA

Savjetu Agencije za civilno vazduhoplovstvo, Podgorica

Mišljenje

Obavili smo reviziju finansijskih izvještaja Agencije za civilno vazduhoplovstvo, Podgorica (u daljem tekstu: Agencija) koji obuhvataju bilans stanja na dan 31.12.2024. godine, bilans uspjeha, iskaz o promjenama neto imovine (kapitala) i bilansa novčanih tokova za 2024. godinu, te napomene uz finansijske izvještaje.

Prema našem mišljenju, osim za efekat pitanja opisan u odjeljku *Osnova za kvalifikovano mišljenje*, priloženi finansijski izvještaji Agencije u svim značajnim aspektima prikazuju fer i istinito finansijski položaj Agencije na dan 31.12.2024. godine, njenu finansijsku uspješnost te novčane tokove za godinu koja se završava na ovaj datum u skladu sa računovodstvenim propisima važećim u Crnoj Gori i računovodstvenim politikama objavljenim u Napomeni 3 u Napomenama uz finansijske izvještaje.

Osnova za kvalifikovano mišljenje

Nije usaglašeno stanje poreza i doprinosa u poslovnim knjigama Agencije sa stanjem u evidenciji Poreske uprave Crne Gore. Agencija nije u poslovnim knjigama evidentirala potraživanje u iznosu od 64 hiljade EUR-a na osnovu pretplate koja je iskazana po evidenciji Poreske uprave Crne Gore. Za navedeni iznos su podcijenjena potraživanja, prihodi i dobit (Napomena 13).

Obavili smo našu reviziju u skladu s Međunarodnim revizijskim standardima. Naše odgovornosti prema tim standardima su detaljnije opisane u odjeljku o revizorskim odgovornostima za reviziju finansijskih izvještaja. Nezavisni smo od Agencije u skladu sa etičkim zahtjevima koji su relevantni za našu reviziju finansijskih izvještaja i ispunili smo naše ostale etičke odgovornosti u skladu sa tim zahtjevima. Vjerujemo da su revizijski dokazi koje smo dobili dovoljni i adekvatni da osiguraju osnovu za naše mišljenje.

Ključna revizijska pitanja

Ključna revizijska pitanja su ona pitanja koja su bila, po našem profesionalnom rasuđivanju, od najveće važnosti za reviziju finansijskih izvještaja tekućeg perioda. Tim pitanjima smo se bavili u kontekstu revizije finansijskih izvještaja kao cjeline i pri formiranju mišljenja o njima, i ne dajemo zasebno mišljenje o tim pitanjima.

Ključna revizijska pitanja	Odgovarajuća revizijska procedura
<i>Adekvatno priznavanje, vrednovanje i objelodanjivanje prihoda i potraživanja</i>	
Agencija ostvaruje prihode po osnovu terminalnih naknada i prihoda od EUROCONTROL-a, Brisel za rutne naknade, kao i za putničke i robne naknade. Veći broj ino-kupaca ukazuje na mogući rizik neadekvatnog priznavanja prihoda i njihovog procenjivanja. Imajući u vidu karakter ovih prihoda, postoji rizik neadekvatnog priznavanja prihoda i njihovog procenjivanja. Postoji i rizik nepravilnog razgraničenja prihoda u odgovarajućem periodu. Utvrđili smo da su prihodi po osnovu terminalnih i rutnih naknada ključno pitanje revizije zbog njihovog značajnog iznosa, te rizika priznavanja i vrednovanja prihoda i potraživanja. Objelodanjene informacije koje se odnose na priznavanje prihoda i potraživanja izvršeno je u napomenama 5.1., 5.2. i 4.3. u Napomenama uz finansijske izveštaje.	Naše revizijske procedure su uključivale: - Razumijevanje politika i procedura koje se primjenjuju na priznavanje prihoda kao i analizu i testiranje efikasnosti funkcionisanja internih kontrola koje se odnose na proces priznavanja prihoda i povezanih bilansnih pozicija; - Obavljanje analitičkih postupaka ključnih komponenti Agencije, analizirajući aktuelne performanse sa istim performansama prethodne godine i - Obavljanje cut-off procedura na uzorku transakcija prihoda na kraju godine kako bi se zaključilo da li je priznavanje obavljeno za odgovarajući vremenski period. - Testiranje na bazi uzorka ispostavljenih faktura i praćenje do njihove naplate, te adekvatnost obuhvatanja plaćanja; - Provjera na bazi uzorka uslova navedenih u fakturi; - Testiranje starosne strukture potraživanja i adekvatnost izvršenog otpisa i - Pregled objelodanjivanja u napomenama. Zaključak: <i>Na osnovu izvršenih aktivnosti, nismo utvrdili materijalne greške za priznavanje i vrednovanje prihoda i potraživanja.</i>

Skretanje pažnje

Protiv Agencije se vodi više sudskih sporova do čijeg okončanja nijesmo u mogućnosti da utvrdimo efekte na finansijske izveštaje Agencije (Napomena 22).

Odgovornosti menadžmenta za finansijske izveštaje

Menadžment je odgovoran za sastavljanje i fer prezentaciju finansijskih izveštaja u skladu s punim MSFI i za one interne kontrole za koje menadžment odredi da su potrebne za omogućavanje sastavljanja finansijskih izveštaja koji su bez značajnog pogrešnog prikaza usled prevare ili grešaka. U sastavljanju finansijskih izveštaja, menadžment je odgovoran za procenjivanje sposobnosti Agencije da nastavi s poslovanjem, objavljivanje, ako je primjenjivo, pitanja povezanih s nastavkom poslovanja i korištenjem računovodstvene osnove zasnovane na stalnosti poslovanja, osim ako Država ili namjerava likvidirati Agenciju ili prekinuti poslovanje ili nema realne alternative nego da to učini. Vlasnik je odgovoran za nadziranje procesa finansijskog izveštavanja kojeg je ustanovila Agencija.

Odgovornost revizora za reviziju finansijskih izvještaja

Naši ciljevi su steći razumno uvjerenje o tome jesu li finansijski izvještaji kao cjelina bez značajnog pogrešnog prikaza usled prevare ili greške i izdati izvještaj revizora koji uključuje naše mišljenje. Razumno uvjerenje je visok nivo uvjerenja, ali nije garancija da će revizija obavljena u skladu s MRS uvijek otkriti značajno pogrešno prikazivanje kada ono postoji. Pogrešni iskazi mogu nastati usled prevare ili greške i smatraju se značajni ako se razumno može očekivati da, pojedinačno ili zbirno, utiču na ekonomske odluke korisnika donijete na osnovi tih finansijskih izvještaja. Kao sastavni dio revizije u skladu s MRS, koristimo profesionalno prosuđivanje i zadržavamo profesionalni skepticizam tokom revizije. Mi takode:

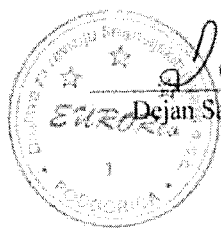
- identifikujemo i procjenjujemo rizike značajnog pogrešnog prikazivanja u finansijskim izvještajima, zbog prevare ili greške, oblikujemo i obavljamo revizijske postupke kao reakciju na te rizike i pribavljamo revizijske dokaze koji su dovoljni i odgovarajući da osiguraju osnovu za naše mišljenje. Rizik neotkrivanja značajnog pogrešnog iskaza nastalog usled prevare je veći od rizika nastalog usled greške, jer prevara može uključiti tajne sporazume, falsifikovanje, namjerno ispuštanje, pogrešno prikazivanje ili zaobilaženje internih kontrola.
- sagledavamo razumijevanje internih kontrola relevantnih za reviziju kako bismo oblikovali revizijske postupke koji su primjereni u datim okolnostima, ali ne i za svrhu izražavanja mišljenja o efikasnosti internih kontrola Agencije.
- ocjenjujemo adekvatnost korištenih računovodstvenih politika i razumnost računovodstvenih procjena i povezanih objava koje je izvršio menadžment.
- donosimo zaključak o adekvatnosti primjene načela stalnosti poslovanja od strane menadžmenta i, na osnovu pribavljenih revizijskih dokaza, zaključujemo o tome postoji li značajna neizvjesnost u vezi s događajima ili okolnostima koji mogu stvarati značajnu sumnju u sposobnost Agencije da nastavi s poslovanjem po vremenski neograničenom poslovanju. Ako zaključimo da postoji značajna neizvjesnost, od nas se zahtijeva da skrenemo pažnju u našem revizorskom mišljenju na objelodanjivanje u finansijskim izvještajima ili, ako takve objave nisu odgovarajuće, da modifikujemo naše mišljenje. Naši zaključci se zasnivaju na revizijskim dokazima pribavljenim sve do datuma našeg revizorskog izvještaja. Međutim, budući događaji ili uslovi mogu uzrokovati da Agencija prestane da posluje u skladu sa načelom stalnosti.
- ocjenjujemo cjelokupnu prezentaciju, strukturu i sadržaj finansijskih izvještaja, uključujući i objelodanjivanja, kao i odražavaju li finansijski izvještaji transakcije i događaje na kojima su zasnovani na način kojim se postiže fer prezentacija.

Mi komuniciramo sa onima koji su zaduženi za upravljanje u vezi sa, između ostalih pitanja, planiranim djelokrugom i vremenskim rasporedom revizije i važnim revizijskim nalazima, uključujući i u vezi sa značajnim nedostacima u internim kontrolama koji su otkriveni tokom naše revizije.

Takode, dajemo izjavu onima koji su zaduženi za upravljanje da smo postupili u skladu sa relevantnim etičkim zahtjevima u vezi s nezavisnošću i da ćemo komunicirati s njima o svim odnosima i drugim pitanjima za koja se može razumno smatrati da utiču na našu nezavisnost, kao i, gdje je primjenjivo, o povezanim mjerama zaštite. Između pitanja o kojima se komunicira s onima koji su zaduženi za upravljanje, mi određujemo ona pitanja koja su od najveće važnosti u reviziji finansijskih izvještaja tekućeg perioda i stoga su ključna revizijska pitanja. Mi opisujemo ta pitanja u našem revizorskom izvještaju, osim ako zakon ili regulativa sprječava javno objavljivanje pitanja ili kada odlučimo, u veoma rijetkim okolnostima, da pitanje ne treba saopštiti u našem izvještaju jer se razumno može očekivati da bi negativne posledice saopštavanja nadmašile dobrobiti javnog interesa od takvog saopštavanja.

Podgorica, 10. jun 2025. godine.

EUROREV DOO, Podgorica

Dejan Savić

Dejan Savić, Ovlašćeni revizor

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Bilans uspjeha za 2024. godinu

	Napomene	2024. EUR 000	2023. EUR 000
Poslovni prihodi	4	6.692	6.864
Ostali poslovni dobici	5	92	325
		6.784	7.189
Troškovi materijala	6	(59)	(35)
Troškovi zaposlenih	7	(2.666)	(2.699)
Amortizacija	9	(158)	(141)
Ostali poslovni rashodi	8	(1.605)	(1.590)
		(4.488)	(4.465)
PROFIT OD POSLOVNIH AKTIVNOSTI		2.296	2.724
Neto finansijski prihod		5	2
Ostali rashodi	10	(153)	(360)
Porez na dobitak			
NETO PROFIT ZA OBRAČUN. PERIOD	19	2.148	2.366

Podgorica, 19.05.2025. godine

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO
PODGORICADIREKTOR
Ivan ŠčekićNapomene na stranama 9 - 26 čine sastavni dio ovih finansijskih izvještaja
Izvještaj revizora - strane 1 - 4.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Bilans stanja na dan 31. decembar 2024. godine

	Napomene	2024. EUR 000	2023. EUR 000
AKTIVA			
Stalna imovina			
Nematerijalna imovina	11	59	34
Nekretnine, postrojenja i oprema	12	1.123	1.139
		1.182	1.173
Obrtna imovina			
Potraživanja od kupaca	13	1.132	1.232
Kratkoročni finansijski plasmani	14	905	900
Gotovina i gotovinski ekvivalenti	15	10.472	8.192
Unaprijed plaćeni troškovi	16	197	162
		12.706	10.486
UKUPNA AKTIVA		13.888	11.659
PASIVA			
Kapital i rezerve			
Državni kapital	17	3.350	3.350
Revalorizaciona rezerva	18	214	221
Neraspoređeni dobitak / gubitak	19	9.019	6.870
		12.583	10.441
Dugoročne obaveze			
Dugoročna rezervisanja	20	303	314
		303	314
Kratkoročne obaveze			
Kratkoročne obaveze iz poslovanja	21	1.002	903
Kratkoročne finansijske obaveze		-	-
Obaveze za poreze		-	-
Obračunate obaveze		-	1
		1.002	904
UKUPNA PASIVA		13.888	11.659

Podgorica, 19.05.2025. godine

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO
PODGORICADIREKTOR
Ivan ŠćekićNapomene na stranama 9 - 26 čine sastavni dio ovih finansijskih izvještaja
Izvještaj revizora - strane 1 - 4.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Iskaz o promjenama neto imovine (kapitala)

	(EUR 000)				
	Državni kapital	Rezerve	Neraspoređeni dobitak	Gubitak	Ukupno
Stanje na dan 01. januar 2023. godine	3.350	248	5.298	(817)	8.079
Korekcija početnog stanja	-	-	(3)	-	(3)
Ukidanje rezervi za više obračunatu amortizaciju	-	(27)	26	-	(1)
Profit za 2023. godinu	-	-	2.366	-	2.366
Stanje na dan 31. decembar 2023. godine	3.350	221	7.687	(817)	10.441
Korekcija početnog stanja	-	9	(15)	-	(6)
Ukidanje rezervi za više obračunatu amortizaciju	-	(16)	16	-	-
Profit za 2024. godinu	-	-	2.148	-	2.148
Stanje na dan 31. decembar 2024. godine	3.350	214	9.836	(817)	12.583

Podgorica, 19.05.2025. godine

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO
PODGORICADIREKTOR
Ivan ŠčekićNapomene na stranama 9 - 26 čine sastavni dio ovih finansijskih izvještaja
Izvještaj revizora - strane 1 - 4.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

BILANS NOVČANIH TOKOVA

	2024. EUR 000	2023. EUR 000
A GOTOVINSKI TOKOVI IZ OPERATIVNIH AKTIVNOSTI		
Gotovinska primanja od poslovne aktivnosti	6.714	6.744
Gotovinske isplate dobavljačima i zaposlenima	(4.268)	(4.170)
Gotovina generisana iz poslovnih aktivnosti	-	-
Odlivi gotovine na ime plaćene kamate	-	-
Odlivi gotovine na ime plaćenog poreza na dobit	-	-
Neto gotovina iz operativnih aktivnosti	2.446	2.574
B GOTOVINSKI TOKOVI IZ AKTIVNOSTI INVESTIRANJA		
Prilivi od prodaje postrojenja i opreme	-	4
Prilivi od primljene kamate	5	2
Povraćaj kratkoročnih plasmana	-	3
Odliv po osnovu kupovine imovine, postrojenja i opreme	(171)	(79)
Odliv po osnovu kupovine imovine u svrhu investiranja	-	-
Neto gotovina iz aktivnosti investiranja	(166)	(70)
C GOTOVINSKI TOKOVI IZ AKTIVNOSTI FINANSIRANJA		
Priliv od emitovanja akcijskog kapitala	-	-
Prilivi od dugoročnog uzajmljivanja	-	-
Odliv po osnovu povraćaja pozajmljenih sredstava	-	(900)
Neto gotovina od aktivnosti finansiranja	-	(900)
Neto povećanje/smanjenje gotovine i gotovinskih ekvivalenata	2.280	1.604
Gotovina i gotovinski ekvivalenti na početku perioda	8.192	6.588
Efekti kursnih razlika na kraju perioda	-	-
GOTOVINA NA KRAJU OBRAČUNSKOG PERIODA	10.472	8.192

Napomene na stranama 9 - 26 čine sastavni dio ovih finansijskih izvještaja
Izvještaj revizora - strane 1 - 4.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Napomene uz finansijske izvještaje

Djelatnost i organizacija

1. Uprava za civilno vazduhoplovstvo osnovana je decembra 2006. godine kao posebno pravno lice u oblasti civilnog vazdušnog saobraćaja, a na osnovu propisa kojima je regulisan vazdušni saobraćaj, kao i naloga Ministarstva saobraćaja.

Crna Gora 13.03.2007. godine postaje punopravni član Međunarodne organizacije civilnog vazduhoplovstva (ICAO), specijalizovane organizacije Ujedinjenih Nacija zadužene za stalni nadzor sprovođenja ciljeva Čikaške konvencije. ICAO utvrđuje da svaka država članica ima potpuni suverenitet i nadležnost nad vazdušnim prostorom iznad svoje teritorije i obezbjeđuje međunarodni vazdušni saobraćaj iznad ili na svojoj teritoriji. Postavši član ICAO-a, Crna Gora 25.06.2008. godine postaje punopravni član Evropske konferencije civilnog vazduhoplovstva (ECAC). Država Crna Gora je 01.07.2007. godine primljena u članstvo EUROCONTROL-a, organizacije koja je zadužena za bezbjednost vazdušne plovidbe.

Zakonom o vazdušnom saobraćaju (Sl. list CG br. 30/2012) od 08.06.2012. godine uređuje se vazdušni saobraćaj u vazdušnom prostoru Crne Gore. Zakonom je predviđeno da Vlada Crne Gore osniva Agenciju za civilno vazduhoplovstvo koja za svoj rad odgovara Ministarstvu saobraćaja, pomorstva i telekomunikacija i Vladi, kojoj podnosi izvještaj o radu. Odlukom Vlade Crne Gore (Sl. list CG br. 45/2009) osniva se Agencija za civilno vazduhoplovstvo, transformisanjem Uprave za civilno vazduhoplovstvo.

Broj zaposlenih radnika na kraju 2024. godine je 56 (2023. godine 51).

Sjedište Agencije je u Podgorici, ul. Josipa Broza Tita bb.

Osnovna djelatnost Agencije je:

- Certifikovanje i stručni nadzor u smislu kontinuiranog ispunjavanja uslova za obavljanje vazdušnog saobraćaja i drugih djelatnosti u vazdušnom saobraćaju,
- Izdavanje operativnih licenci i uvjerenja o sposobnosti vazdušnog saobraćaja (ispunjenost propisanih uslova za sigurno korišćenje vazduhoplova) i odobravanja operativnih priručnika vazdušnom prevozniku,
- Određivanje organizacije za proizvodnju vazduhoplova, djelova i uređaja vazduhoplova u Crnoj Gori,
- Određivanje pravnih ili fizičkih lica koja obavljaju ljekarske preglede vazduhoplovnog osoblja,
- Određivanje školskih centara i programa za osposobljavanje vazduhoplovnog osoblja, vazduhoplova i aerodroma,
- Određivanje vazdušnih puteva i ruta na predlog provajdera vazduhoplovnih usluga,
- Vođenje propisanih registara i evidencija,

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak

- Predstavljanje Crne Gore u organizaciji međunarodnog civilnog vazduhoplovstva (ICAO) i drugim međunarodnim organizacijama i institucijama iz oblasti vazdušnog saobraćaja.
- Učestvovanje u radu stručnih tijela i radnih grupa pri međunarodnim organizacijama iz oblasti vazdušnog saobraćaja.
- Saradnja sa inostranim tijelima nadležnim za civilni vazdušni saobraćaj.
- Kao i drugi poslovi u skladu sa Zakonom, drugim propisima i Statutom.

Organi Agencije su Savjet Agencije i Direktor.

Savjet Agencije ima Predsjednika i četiri člana, koje bira Vlada na period od 5 godina. Za prvi izbor, predsjednik i dva člana se biraju na 5 godina, a dva člana na period od 3 godine.

Direktora Agencije bira Savjet Agencije na period od četiri godine i za svoj rad odgovara Savjetu.

Sredstva za rad Agencija ostvaruje po osnovu:

- prihoda od djelatnosti Agencije.
- dijela naknada provajdera vazduhoplovnih usluga na rutne, terminalne i druge naknade koje plaćaju korisnici usluga.
- dijela naknade koju plaćaju operateri vazduhoplova po toni prevezene robe u civilnom vazdušnom saobraćaju.
- dijela naknade koju plaćaju putnici u civilnom vazdušnom saobraćaju u odlasku i
- drugih izvora u skladu sa Zakonom o vazdušnom saobraćaju.

Članom 11, stav 6 ovog Zakona, utvrđeno je da, ako se godišnjim obračunom prihoda i rashoda Agencije utvrdi da su ukupno ostvareni prihodi Agencije veći od ukupno ostvarenih rashoda, višak prihoda se izdvaja na poseban račun i može se koristiti isključivo za ispunjenje obaveza nastalih radi unaprjeđenja sigurnosti i bezbjednosti vazdušnog saobraćaja i ostvarivanja funkcije Agencije u narednoj kalendarskoj godini.

2. Osnova za sastavljanje i prezentaciju finansijskih izvještaja

Izjava o usaglašenosti

2.1. Priloženi finansijski izvještaji predstavljaju godišnje finansijske izvještaje Društva i sastavljeni su u skladu sa računovodstvenim propisima važećim u Crnoj Gori.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak

Uticaj i primjena novih i revidiranih MSFI i MRS

2.2. Prema Zakonu o računovodstvu Crne Gore pravna lica sastavljaju finansijske iskaze po Međunarodnim računovodstvenim standardima (MRS), odnosno po Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja (MSFI), koje je proglasio IASB i usvojio i objavio nadležni organ koji je od odgovarajućeg organa Međunarodne federacije računovođa (IFAC) dobio pravo na prevod i objavljivanje.

U skladu sa odlukom Instituta sertifikovanih računovođa Crne Gore od 01.01.2009. godine, u Crnoj Gori su prevedeni i u primjeni sledeći Međunarodni računovodstveni standardi (MRS):

MRS - 1, 2, 7, 8, 10, 12, 16, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40 i 41.

Od 01.01.2009. godine, u Crnoj Gori su prevedeni i u primjeni sledeći Međunarodni standardi finansijskog izvještavanja (MSFI):

MSFI - 1, 2, 3, 4, 5, 6 i 8.

Od 01.01.2013. godine, u Crnoj Gori su prevedeni i u primjeni sledeći Međunarodni standardi finansijskog izvještavanja (MSFI):

MSFI - 10, 11, 12 i 13.

Od 01.01.2021. godine, u Crnoj Gori su prevedeni i u primjeni sledeći Međunarodni standardi finansijskog izvještavanja (MSFI):

MSFI - 14 i 16.

Od 01.01.2021. godine, u Crnoj Gori je preveden i u primjeni sledeći IFRIC:

IFRIC - 22.

Od 01.01.2024. godine, u Crnoj Gori su prevedeni i u primjeni sledeći Međunarodni standardi finansijskog izvještavanja (MSFI):

MSFI - 9 i 15.

Novi standardi i nove izmjene postojećih Standarda koji su u primjeni za izvještajni period, nisu zvanično prevedeni i objavljeni u Crnoj Gori.

Korišćenje procenjivanja

2.3. Prezentacija finansijskih izvještaja zahtijeva korišćenje najboljih mogućih procjena i pretpostavki koje imaju efekta na prezentirane vrijednosti sredstava i obaveza i objelodanjivanje potencijalnih potraživanja i obaveza na dan sastavljanja finansijskih izvještaja, kao i prihoda i rashoda u toku izvještajnog perioda.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA**Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak**

Ove procjene i pretpostavke su zasnovane na informacijama raspoloživim na dan sastavljanja finansijskih izvještaja, a budući stvarni rezultati mogu se razlikovati od procijenjenih iznosa. Ove procjene se najvećim dijelom odnose na procjene obezvrjeđenja potraživanja iz poslovnih odnosa, procjene korisnog vijeka upotrebe opreme i ostalih rezervisanja.

Koncept nastavka poslovanja

2.4. Finansijski izvještaji sastavljeni su na osnovu načela stalnosti poslovanja, što podrazumijeva da stanje u privredi i buduće mjere monetarne i ekonomske politike neće imati značajan negativan uticaj na budući finansijski položaj i rezultate poslovanja Agencije.

Osnovne računovodstvene politike

3. Osnovne računovodstvene politike primijenjene prilikom sastavljanja godišnjeg računa za 2024. godinu su sledeće:

Prihodi

3.1. Prihodi se odmjeravaju po pravičnoj vrijednosti primljene naknade ili naknade koja će se primiti i predstavljaju iznose koji se dobijaju za prodatu robu i izvršene usluge, umanjene za odobrene popuste. Prihod se priznaje kada nema značajne neizvjesnosti u pogledu naplativosti obračunatih prihoda i mogućnosti povraćaja po osnovu reklamacije. Ostvareni prihodi se najvećim dijelom odnose na prihode od terminalnih naknada i prihode od EUROCONTROL-a, Brisel za rutne naknade.

Unaprijed naplaćeni prihodi se iskazuju kao odloženi prihodi i prenose u redovne prihode u trenutku izvršenja usluge.

Poslovni rashodi

3.2. Poslovni rashodi uključuju sve troškove direktno vezane za izvršenje osnovne djelatnosti Agencije. Priznavanje rashoda vrši se istovremeno sa priznavanjem prihoda radi kojih su ti rashodi nastali (princip sučeljavanja prihoda i rashoda). Priznati rashodi direktno se povezuju sa priznatim prihodima u poslovnom rezultatu obračunskog perioda. Rashodi se priznaju u obračunskom periodu i onda kada je nastala obaveza, a nema uslova da se priznaju kao bilansna pozicija imovine.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA**Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak****Finansijski prihodi i rashodi**

3.3. Finansijski prihodi i rashodi obuhvataju prihode od kamata po osnovu potraživanja i plasmana kao i rashode kamata. Prihodi i rashodi od kamata se iskazuju u momentu obračuna prema ugovorenim kamatnim stopama. Pod kamatom se, takode, podrazumijeva i bilo koji oblik revalorizacije obaveza, ako je to ugovoreno ili propisano.

Prihodi po osnovu naplaćenih dividendi iskazuju se u bilansu uspjeha kao finansijski prihodi u periodu u kome su nastali.

Preračunavanje stranih sredstava plaćanja

3.4. Poslovne promjene u stranim sredstvima plaćanja tokom godine preračunavaju se u EUR po zvaničnim deviznim kursovima važećim na dan poslovne promjene. Sva potraživanja i obaveze u stranim sredstvima plaćanja, preračunata su u protivvrijednost EUR, po kursu valuta važećem na dan bilansa stanja.

Pozitivne i negativne kursne razlike, nastale preračunom potraživanja i obaveza u stranim sredstvima plaćanja u njihovu protivvrijednost u EUR i preračunom poslovnih promjena u toku godine, priznaju se u bilansu uspjeha kao finansijski prihodi, odnosno finansijski rashodi.

Doprinosi za socijalnu sigurnost zaposlenih

3.5. U skladu sa propisima koji se primjenjuju u Crnoj Gori, Agencija je u obavezi da uplati u ime zaposlenih, doprinose Fondu PIO, Zavodu za zapošljavanje i Fondu rada kojima se obezbjeđuje socijalna sigurnost zaposlenih.

Ove obaveze uključuju doprinose za zaposlene na teret poslodavca u iznosima obračunatim po zakonom propisanim stopama. Doprinosi na teret zaposlenog i doprinosi na teret poslodavca se knjiže na teret rashoda perioda na koji se odnose.

Tekući porez na dobit

3.6.1. Porez na dobit obračunava se i plaća u skladu sa poreskim propisima Crne Gore po progresivnoj stopi koja iznosi 9 – 15 % u zavisnosti od poreske osnovice.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak

Oporeziva dobit se utvrđuje na osnovu dobiti iskazane u Bilansu uspjeha uz usklađivanje prihoda i rashoda po odredbama Zakona o porezu na dobit pravnih lica (čl. 8 i 9 za usklađivanje prihoda i čl. 10 do 20 za usklađivanje rashoda).

Kapitalni gubici mogu se prebijati sa kapitalnim dobitima ostvarenim u istoj godini. Ako se i poslije izvršenog prebijanja sa kapitalnim dobitima ostvarenim u istoj godini pojavi kapitalni gubitak, poreski obveznik može prenijeti kapitalni gubitak na račun budućih kapitalnih dobitaka u narednih pet godina.

Zakon o porezu na dobit Crne Gore ne predviđa da se poslovni poreski gubici iz tekućeg perioda mogu koristiti kao osnov za povraćaj poreza plaćenog u prethodnim periodima. Međutim, poslovni gubici iz tekućeg perioda mogu se koristiti za smanjenje oporezive dobiti iz budućih obračunskih perioda, ali ne duže od pet godina.

Obveznik poreza na dobit dužan je da obračuna, obustavi i uplati porez po odbitku na prihode isplaćene po osnovu dividendi i udjela u dobiti koji se isplaćuju rezidentnim i nerezidentnim pravnim i fizičkim licima. Porez po odbitku plaća se po stopi od 15 % na osnovicu koju čini iznos bruto prihoda.

U skladu sa Zakonom o porezu na dobit pravnih lica, javni fondovi i javne ustanove čiji je osnivač Crna Gora, plaćaju porez na dobit samo za dobit koju ostvaruju prodajom proizvoda i usluga na tržištu.

Prema stručnom mišljenju Ministarstva finansija Crne Gore broj 04-6515/1 od 15.06.2010. godine, Agencija za civilno vazduhoplovstvo nije obveznik poreza na dobit, s obzirom da ne posluje na tržišnom principu.

Odloženi porez na dobit

3.6.2. Odloženi porez na dobit se obračunava korišćenjem metode utvrđivanja obaveza prema bilansu stanja, za privremene razlike proizašle iz razlike između poreske osnove sredstava i obaveza i njihove knjigovodstvene vrijednosti. Važeće poreske stope na datum bilansa stanja se koriste za utvrđivanje razgraničenog iznosa poreza na dobit. Odložene poreske obaveze se priznaju za sve oporezive privremene razlike. Odložena poreska sredstva se priznaju za sve odbitne privremene razlike i poreske gubitke i kredite, koji se mogu prenositi u naredne fiskalne periode, do stepena do kojeg će vjerovatno postojati oporeziva dobit od koje se odložena poreska sredstva mogu iskoristiti.

Agencija za civilno vazduhoplovstvo nije obveznik poreza na dobit, pa i ne obračunava odloženi porez.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA**Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak**

Porezi i doprinosi i druge zakonske obaveze koje ne zavise od rezultata poslovanja

3.6.3. Porezi i doprinosi i druge dažbine koje ne zavise od rezultata poslovanja uključuju poreze na imovinu i druge poreze, naknade i doprinose koji se plaćaju prema raznim državnim i lokalnim poreskim propisima. Ovi porezi i doprinosi su iskazani u bilansu uspjeha u okviru ostalih poslovnih rashoda.

Nematerijalna ulaganja

3.7. Nematerijalna ulaganja početno se priznaju po nabavnoj vrijednosti ili cijeni koštanja. Nakon početnog priznavanja, nematerijalna ulaganja se iskazuju po nabavnoj vrijednosti umanjenoj za ispravku vrijednosti.

Nematerijalna ulaganja obuhvataju ulaganja u softvere i licence.

U skladu sa članom 13 stav 6 Zakona o porezu na dobit pravnih lica (Sl. list CG br. 88/2024) obračun amortizacije za poreske svrhe se razlikuje od obračuna amortizacije za računovodstvene svrhe. Naime, amortizacija kupljenih softvera se za poreske svrhe obračunava primjenom degresivnog metoda, dok se za ostala nematerijalna ulaganja obračunava primjenom proporcionalnog metoda.

Nekretnine, postrojenja i oprema

3.8. Kao nekretnine, postrojenja i oprema priznaju se sredstva čiji je očekivani korisni vijek upotrebe duži od jedne godine.

Nekretnine, postrojenja i oprema iskazuju se po nabavnoj vrijednosti. Procjena vrijednosti nekretnina, postrojenja i opreme vrši se metodom tržišne vrijednosti, uzimajući u obzir preostali korisni vijek trajanja nekretnina i opreme. Negativni efekti procjene vrijednosti knjiže se na teret revalorizacionih rezervi do iznosa revalorizacionih rezervi utvrđenih prethodnom procjenom, a razlika iznad iznosa ranijih revalorizacionih rezervi evidentira se na teret rashoda perioda.

Pozitivni efekti procjene vrijednosti nekretnina, postrojenja i opreme iskazani su kao revalorizaciona rezerva. Učestalost revalorizacije zavisi od kretanja fer vrijednosti nekretnina, postrojenja i opreme i vrši se u slučajevima kada njihova neto sadašnja vrijednost materijalno značajno odstupa od fer vrijednosti sredstva na dan bilansa stanja.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA**Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak**

Prilikom prodaje ili rashodovanja revalorizovanih nekretnina, postrojenja i opreme pozitivan efekat revalorizacije koji ostaje kao revalorizaciona rezerva datog sredstva se prenosi direktno na neraspoređenu dobit odnosno akumulirani gubitak. Prenos sa revalorizacionih rezervi vrši se i u slučaju kada se sredstvo rashoduje. U skladu sa mišljenjem Poreske uprave, revalorizacija nekretnina i opreme ne iziskuje usklađivanje poreske osnovice sredstva u prijavi poreza na dobit.

Nekretnine, postrojenja i oprema nabavljene nakon procjene treba iskazati po nabavnoj vrijednosti umanjenoj za ispravku vrijednosti. Nabavnu vrijednost čini fakturna vrijednost sredstava, uvećana za sve troškove nastale do njihovog stavljanja u upotrebu.

Naknadni troškovi, troškovi zamjene dijelova postrojenja i opreme (ugradnja novih rezervnih dijelova), troškovi značajnih adaptacija, remonta i generalnih popravki priznaju se kao povećanje sadašnje vrijednosti postrojenja i opreme ako je vjerovatno da će po tom osnovu doći do priliva budućih ekonomskih koristi i ako se ti troškovi mogu pouzdano izmjeriti.

Troškovi nastali po osnovu tekućeg održavanja nekretnina, postrojenja i opreme: zamjena i ugradnja sitnih rezervnih dijelova i potrošnog materijala, kao i troškovi svakodnevnih popravki opreme i postrojenja, smatraju se rashodom perioda u kome su nastali.

Pozitivna razlika nastala prilikom prodaje nekretnina, postrojenja i opreme knjiži se u korist ostalih prihoda. Neotpisana vrijednost otuđenih i rashodovanih osnovnih sredstava se naknauje na teret ostalih rashoda.

Amortizacija

3.9. Amortizacija nekretnina, postrojenja i opreme obračunava se na nabavnu, odnosno procijenjenu vrijednost umanjenu za procijenjeni iznos rezidualne vrijednosti, proporcionalnim metodom, primjenom stopa koje se utvrđuju na osnovu procijenjenog korisnog vijeka upotrebe sredstava.

Amortizacija se obračunava počevši od narednog mjeseca za novonabavljene nekretnine, postrojenja i opremu, odnosno obračunom na vrijednost nekretnina, postrojenja i opreme, utvrđenu krajem prethodne godine, za ostale nekretnine i opremu.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak

Stope amortizacije koje su u primjeni su:

<i>Grupa osnovnih sredstava</i>	<i>Stopa amortizacije %</i>
Nematerijalna ulaganja	20,00 - 100,00
Građevinski objekti	4,50
Razna oprema	10,00 - 100,00
Transportna sredstva	15,00 - 25,00
Računarska oprema	25,00 - 100,00

U skladu sa članom 13. stav 6. Zakona o porezu na dobit pravnih lica (Sl. list CG br. 88/2024) obračun amortizacije za poreske svrhe se razlikuje od obračuna amortizacije za računovodstvene svrhe. Amortizacija građevinskih objekata za poreske svrhe obračunava se primjenom proporcionalnog metoda, a za sva ostala osnovna sredstva primjenom degresivnog metoda za cijelu godinu bez obzira na datum aktiviranja.

Obezvrjeđenje vrijednosti imovine

3.10. Agencija na dan bilansa stanja procjenjuje da li postoje bilo kakve indicije da je vrijednost nekog sredstva umanjena. U slučaju da postoje takve indicije, procjenjuje se nadoknativa vrijedost imovine za takvo sredstvo, kako bi se utvrdio iznos obezvrjeđenja.

Gubitak zbog umanjenja vrijednosti se priznaje u visini iznosa za koji je knjigovodstvena vrijednost sredstva veća od njegove nadoknativne vrijednosti. Nadoknativa vrijednost je fer vrijednost umanjena za troškove prodaje ili upotrebna vrijednost, zavisno od toga koja je od te dvije vrijednosti veća.

Obezvrjeđenje se priznaje kao rashod tekućeg perioda, osim kada se sredstvo vodi po revalorizovanoj vrijednosti, kada se umanjenje vrijednosti tretira kao smanjenje revalorizacione rezerve.

Ako se kasnije poništi obezvrjeđenje, knjigovodstvena vrijednost sredstva se povećava do promijenjene procjene nadoknativog iznosa, ali ne iznad knjigovodstvenog iznosa koji bi bio utvrđen da gubitak od umanjenja vrijednosti nije bio priznat u ranijim godinama. Poništenje obezvrjeđenja se prikazuje kao prihod tekućeg perioda, ukoliko sredstvo nije prikazano po revalorizovanoj vrijednosti, kada se poništenje obezvrjeđenja tretira kao povećanje revalorizacione rezerve.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA**Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak****Dugoročni finansijski plasmani**

3.11. Dugoročni finansijski plasmani koji se kotiraju na aktivnom tržištu vrednuju se po tržišnoj vrijednosti, a plasmani koji se ne kotiraju vrednuju se po amortizacionom trošku koristeći metod efektivne kamatne stope umanjen za umanjenje vrijednosti na osnovu procjene rukovodstva o njihovoj vjerovatnoj naplativosti.

Zalihe

3.12. Zalihe se iskazuju po nabavnoj vrijednosti (cijeni koštanja), koja uključuje fakturnu vrijednost dobavljača, transportne i zavisne troškove nabavke ili po neto prodajnoj vrijednosti, ukoliko je ona niža. Neto prodajna vrijednost je vrijednost po kojoj zalihe mogu biti prodane u normalnim uslovima poslovanja nakon umanjenja prodajne vrijednosti za troškove prodaje.

Terećenjem ostalih rashoda vrši se ispravka vrijednosti zaliha u slučajevima kada se ocijeni da je potrebno svesti vrijednost zaliha na njihovu neto prodajnu vrijednost. Oštećene zalihe i zalihe koje po kvalitetu ne odgovaraju standardima, otpisuju se.

Potraživanja iz poslovnih odnosa

3.13. Potraživanja od kupaca i ostala potraživanja iz poslovnih odnosa se inicijalno priznaju po nominalnoj vrijednosti. Knjigovodstvena vrijednost potraživanja iz poslovnih odnosa umanjuje se preko ispravke vrijednosti.

Za potraživanja od kupaca koja nisu naplaćena u roku od 180 dana od dana kada je dužnik bio u obavezi da plati vrši se ispravka za 50 %, a za ona starija od 365 dana - 100 %. Naknadna naplata potraživanja koje je ranije bilo ispravljeno ili otpisano priznaje se u bilansu uspjeha u okviru ostalih prihoda.

Gotovina i gotovinski ekvivalenti

3.14. Gotovina i gotovinski ekvivalenti obuhvataju gotovinu u blagajni, depozite po videnju kod poslovnih banaka i druga kratkoročna visoko likvidna ulaganja sa prvobitnim rokom dospijeca do tri mjeseca.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA**Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak****Obaveze prema dobavljačima**

3.15. Obaveze prema dobavljačima se prikazuju po fakturnoj vrijednosti.

Obaveze po kreditima

3.16. Obaveze po kreditima se prvobitno prikazuju u iznosima primljenih sredstava, a nakon toga se iskazuju po amortizovanoj vrijednosti uz primjenu ugovorene kamatne stope koja korespondira efektivnoj kamatnoj stopi.

Rezervisanja, potencijalne obaveze i potencijalna sredstva

3.17. Rezervisanja se priznaju kada Agencija ima zakonsku ili ugovorenu obavezu koja je rezultat prošlih događaja i kada je vjerovatno da će doći do odliva sredstava kako bi se izmirila obaveza i kada se iznos ovih obaveza može pouzdano procijeniti.

Agencija procjenjuje mogući nepovoljni razvoj događaja kao rezultat zbivanja u prošlosti i ukoliko je vjerovatnoća da će sudski spor biti izgubljen. Agencija vrši rezervisanje kojim se u cjelosti obezbjeđuje iznos potencijalne obaveze po osnovu negativnog razrješenja sudskog spora. Potencijalne obaveze i potencijalna sredstva se ne priznaju u finansijskim izvještajima.

Pravična (fer) vrijednost

3.18. Poslovna politika Agencije je da objelodani informacije o pravičnoj vrijednosti aktive i pasive za koju postoje zvanične tržišne informacije, kada se pravična vrijednost značajno razlikuje od knjigovodstvene vrijednosti. Ne postoji dovoljno tržišnog iskustva, kao ni stabilnosti i likvidnosti kod kupovine i prodaje potraživanja i ostale finansijske aktive i pasive, pošto zvanične tržišne informacije nijesu u svakom trenutku raspoložive. Stoga, pravičnu vrijednost nije moguće pouzdano utvrditi u odsustvu aktivnog tržišta.

Rukovodstvo Agencije vrši procjenu rizika i u slučajevima kada se ocijeni da vrijednost po kojoj se imovina vodi u poslovnim knjigama neće biti realizovana, vrši ispravku vrijednosti. Po mišljenju rukovodstva Agencije, iznosi u ovim finansijskim izvještajima odražavaju vrijednost koja je u datim okolnostima najvjerodostojnija i najkorisnija za potrebe izvještavanja.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak

Poslovni prihodi

4. Pregled ostvarenih prihoda je sledeći:

	2024.	2023.
	EUR 000	EUR 000
Prihod od EUROCONTROL-a, Brisel	4.858	5.264
Prihod od terminalnih naknada SMATSA	393	329
Prihod od putničkih naknada	1.409	1.220
Prihod od robnih i ostalih naknada, dozvola i dr.	32	51
	6.692	6.864

Ostali poslovni dobici

5. Ostali poslovni dobici su:

	2024.	2023.
	EUR 000	EUR 000
Prihod od povraćaja sredstava	5	-
Prihod od rutnih naknada iz ranijih godina	62	128
Prihod od ukidanje rezervisanja	12	194
Ostalo	13	3
	92	325

Troškovi materijala

6. Ove troškove čine:

	2024.	2023.
	EUR 000	EUR 000
Troškovi kancelarijskog materijala	(19)	(17)
Troškovi ostalog materijala (rezervni djelovi i dr.)	(24)	(3)
Troškovi goriva	(4)	(5)
Troškovi električne energije	(12)	(10)
	(59)	(35)

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak

Troškovi zaposlenih

7. Pregled zarada je sledeći:

	2024.	2023.
	EUR 000	EUR 000
Troškovi neto zarada i naknada zarada	(1.453)	(1.441)
Troškovi poreza na zarade i naknade zarada	(270)	(268)
Troškovi prireza i doprinosa na zarade	(473)	(533)
Troškovi dnevnica za službena putovanja	(21)	(25)
Troškovi prevoza i smještaja na sl. putovanjima	(116)	(133)
Troškovi zimnice	(70)	(50)
Troškovi privremenih i povremenih poslova	(67)	(25)
Troškovi Nacionalnog odbora Agencije	(61)	(58)
Troškovi Savjeta Agencije	(86)	(83)
Troškovi pomoći zaposlenima	(8)	(9)
Troškovi otpremnina	(8)	(53)
Troškovi ostalih naknada	(33)	(21)
	(2.666)	(2.699)

Ostali poslovni rashodi

8. Ostale poslovne rashode čine:

	2024.	2023.
	EUR 000	EUR 000
Troškovi PTT i transporta	(34)	(32)
Troškovi rezervisanja za jub. nagrade i otpremnine	(1)	(35)
Troškovi rezervisanja za sudske sporove	-	(50)
Troškovi zakupa	(46)	(35)
Troškovi održavanja	(30)	(40)
Troškovi reprezentacije	(28)	(18)
Troškovi pomoći	(40)	(6)
Troškovi traganja i spašavanja	(824)	(755)
Troškovi osiguranja	(40)	(37)
Troškovi platnog prometa	(18)	(15)
Troškovi kontribucije EUROCONTROL-u	(437)	(445)
Troškovi poreza na imovinu	(7)	(5)
Troškovi neproizvodnih usluga	(67)	(98)
Ostali troškovi poslovanja	(33)	(19)
	(1.605)	(1.590)

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA**Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak****Amortizacija**

9. Ukupni troškovi amortizacije za 2024. godinu u iznosu od 158 hiljada EUR-a (2023. godine 141 hiljadu EUR-a), sadrže amortizaciju nekretnina, postrojenja i opreme u iznosu od 141 hiljadu EUR-a i nematerijalne imovine u iznosu od 17 hiljada EUR-a.

Amortizacija je obračunata u skladu sa Napomenom 3.9.

Ostali rashodi

10. Ostali rashodi iznose 153 hiljade EUR-a (2023. godine 360 hiljada EUR-a) i čine ih troškovi ispravke vrijednosti potraživanja od većeg broja kupaca za putničke i robne naknade u iznosu od 151 hiljadu EUR-a i ostalo u iznosu od 2 hiljade EUR-a.

Nematerijalna imovina

11. Nematerijalna imovina na dan 31.12.2024. godine iznosi 59 hiljada EUR-a (2023. godine 34 hiljade EUR-a) i čine ih licence i softveri nabavne vrijednosti 121 hiljadu EUR-a i ispravke vrijednosti 62 hiljade EUR-a.

Ispravka vrijednosti nematerijalne imovine za 2024. godinu iznosi 17 hiljada EUR-a.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak

Nekretnine, postrojenja i oprema

12. Nekretnine, postrojenja i oprema su prikazani kako slijedi:

	Gradevinski objekti	Oprema	Ukupno
	EUR 000	EUR 000	EUR 000
Nabavna ili revalorizovana vrijednost			
Stanje 01.01.2024. godine	1.016	454	1.470
Nabavke	-	133	133
Usklađivanje sa knjigom osnovnih sredstava		(3)	(3)
Otpis i rashod	-	(19)	(19)
Stanje 31.12.2024. godine	1.016	565	1.581
Ispravka vrijednosti			
Stanje 01.01.2024. godine	137	194	331
Amortizacija 2024. godine (Napomena 9)	46	95	141
Usklađivanje sa knjigom osnovnih sredstava	-	4	4
Prodaja i rashod	-	(18)	(18)
Stanje 31.12.2024. godine	183	275	458
Sadašnja vrijednost 31.12.2024. godine	833	290	1.123
Sadašnja vrijednost 31.12.2023. godine	879	260	1.139

Potraživanja od kupaca

13. Potraživanja od kupaca se odnose na:

	2024. EUR 000	2023. EUR 000
Potraživanja za terminalne naknade - SMATSA	858	840
Ispravka vrijednosti potraživanja za terminalne naknade	(715)	(712)
Potraživanja za rutne naknade - EUROCONTROL	762	842
Potraživanja za putničke i robne naknade	558	447
Ispravka vrij. potraživanja za putničke i robne naknade	(334)	(186)
Potraživanja za povraćaj stipendije	6	6
Ostala potraživanja	10	9
Ispravka vrijednosti potraživanja od zaposlenih	(13)	(14)
	1.132	1.232

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak

Nije usaglašeno stanje poreza i doprinosa u poslovnim knjigama Agencije sa stanjem u evidenciji Poreske uprave Crne Gore. Agencija nije u poslovnim knjigama evidentirala potraživanje u iznosu od 64 hiljade EUR-a na osnovu pretplate koja je iskazana po evidenciji Poreske uprave Crne Gore. Za navedeni iznos su podcijenjena potraživanja, prihodi i dobit.

Kratkoročni finansijski plasmani

14. Kratkoročne finansijske plasmane čine oročeni depoziti kod:

	Kamatna stopa	Datum dopijeca	2024.
	% godišnje		EUR 000
"Erste banke" ad, Podgorica	0,75	27.07.2025.	302
"Erste banke" ad, Podgorica	0,75	27.07.2025.	603
			<u>905</u>

Gotovina i gotovinski ekvivalenti

15. Gotovina je prikazana kako slijedi:

	2024.	2023.
	EUR 000	EUR 000
Žiro račun	2.314	2.217
Blagajna	2	3
Devizni račun	8.156	5.972
	<u>10.472</u>	<u>8.192</u>

Agencija za civilno vazduhoplovstvo, Podgorica poslovanje obavlja preko "Crnogorske komercijalne banke" ad, Podgorica, "Hipotekarne banke" ad, Podgorica, "Prve banke Crne Gore" ad, Podgorica i "Erste banke" ad, Podgorica.

Unaprijed plaćeni troškovi

16. Unaprijed plaćeni troškovi iznose 197 hiljada EUR-a (2023. godine 162 hiljade EUR-a) i čine ih razgraničeni troškovi kontribucije EUROCONTROL-a za prvi kvartal 2025. godine u iznosu od 136 hiljada EUR-a, razgraničeni troškovi osiguranja u iznosu od 28 hiljada EUR-a, razgraničeni troškovi licenci u iznosu od 27 hiljada EUR-a i ostala vremenska razgraničenja u iznosu od 6 hiljada EUR-a.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA**Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak****Državni kapital**

17. Kapital Agencije, na dan 31.12.2024. godine iznosi 3.350 hiljada EUR-a (2023. godine 3.350 hiljada EUR-a) i predstavlja osnivački ulog Države Crne Gore u iznosu od 30 hiljada EUR-a i kapital nastao procjenom vrijednosti izvršene od strane ovlaštenog procjenjivača u iznosu od 3.320 hiljada EUR-a.

Pregled promjena na kapitalu prikazan je u Iskazu o promjenama neto imovine (kapitala).

Revalorizaciona rezerva

18. Revalorizaciona rezerva na dan 31.12.2024. godine iznosi 214 hiljada EUR-a (2023. godine 221 hiljadu EUR-a) i nastala je kao rezultat povećanja vrijednosti nekretnina, postrojenja i opreme po osnovu procjene.

Smanjenje u iznosu od 7 hiljada EUR-a predstavlja ukidanje rezervi po osnovu više obračunate amortizacije poslije procjene u odnosu na onu prije procjene za iznos od 16 hiljada EUR-a, dok su po osnovu ispravke početnog stanja rezerve povećane za 9 hiljada EUR-a.

Neraspoređeni dobitak / gubitak

19. U poslovnoj 2024. godini Agencija je ostvarila dobitak u iznosu od 2.148 hiljada EUR-a (2023. godine 2.366 hiljada EUR-a).

Dobit ranijih godina je povećana po osnovu donosa sa rezervi više obračunate amortizacije poslije procjene u odnosu na onu prije procjene u iznosu od 16 hiljada EUR-a, dok je umanjena po osnovu ispravke greške ranijih godina za 15 hiljada EUR-a. Ukupni neraspoređeni dobitak iznosi 9.019 hiljada EUR-a, a nepokriveni gubitak 817 hiljada EUR-a.

Dugoročna rezervisanja

20. Dugoročna rezervisanja iznose 303 hiljade EUR-a (2023. godine 314 hiljada EUR-a) i čine ih rezervisanja za sudske sporove u iznosu od 175 hiljada EUR-a, otpremnine za penziju u iznosu od 91 hiljadu EUR-a i jubilarne nagrade u iznosu od 37 hiljada EUR-a.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak

Kratkoročne obaveze iz poslovanja

21. Ove obaveze čine:

	2024. EUR 000	2023. EUR 000
Obaveze prema dobavljačima	177	148
Obaveze za poslove traganja i spašavanja	824	755
Obaveze za poreze i doprinose na zarade i naknade zarada	1	-
	1.002	903

Obaveze prema dobavljačima se odnose na obaveze prema: EUROCONTROLU, Brisel u iznosu od 136 hiljada EUR-a, "Mirossu", Podgorica u iznosu od 10 hiljada EUR-a, Upravi lokalnih javnih prihoda, Podgorica u iznosu od 7 hiljada EUR-a i ostalim dobavljačima u iznosu od 24 hiljade EUR-a.

Obaveze za poslove traganja i spašavanja čine obaveze prema: Ministarstvu unutrašnjih poslova - Uprava policije u iznosu od 369 hiljada EUR-a, Ministarstvu saobraćaja - Uprava pomorske sigurnosti u iznosu od 200 hiljada EUR-a, Generalnom sekretarijatu Vlade u iznosu od 190 hiljada EUR-a i Gorskoj službi spašavanja, Nikšić u iznosu od 65 hiljada EUR-a.

Sudski sporovi

22. Prema Izjavi odgovornih, protiv Agencije za civilno vazduhoplovstvo, Podgorica se vode sudski sporovi po tužbi više zaposlenih radnika u Agenciji zbog manje isplaćenih zarada, dodataka na zarade, varijabilnog dijela zarade, obračuna minulog rada i dodatnih poslova.

Agencija je izvršila rezervisanje po osnovu presude u sporu sa Miloradom Todorovićem u iznosu od 150 hiljada EUR-a i Draganom Đurovićem u iznosu od 25 hiljada EUR-a.

Do konačnog okončanja ostalih sudskih sporova, nijesmo u mogućnosti da utvrdimo efekte na finansijske izvještaje Agencije.